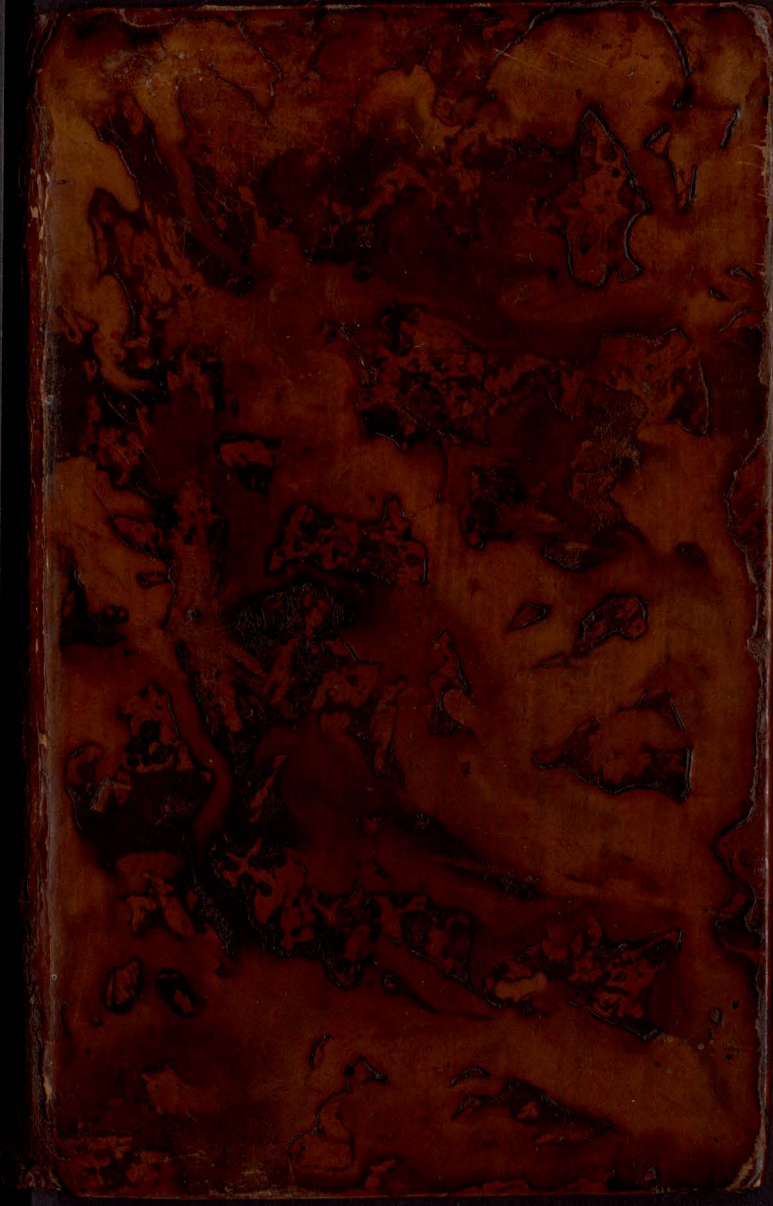
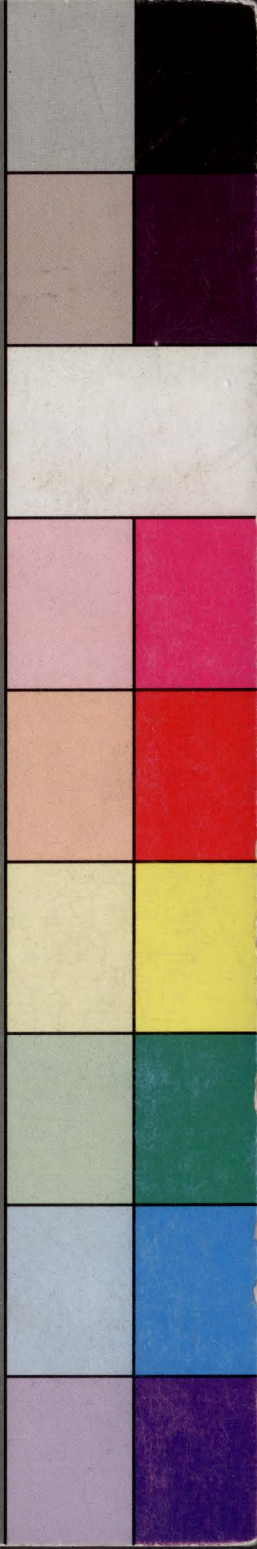

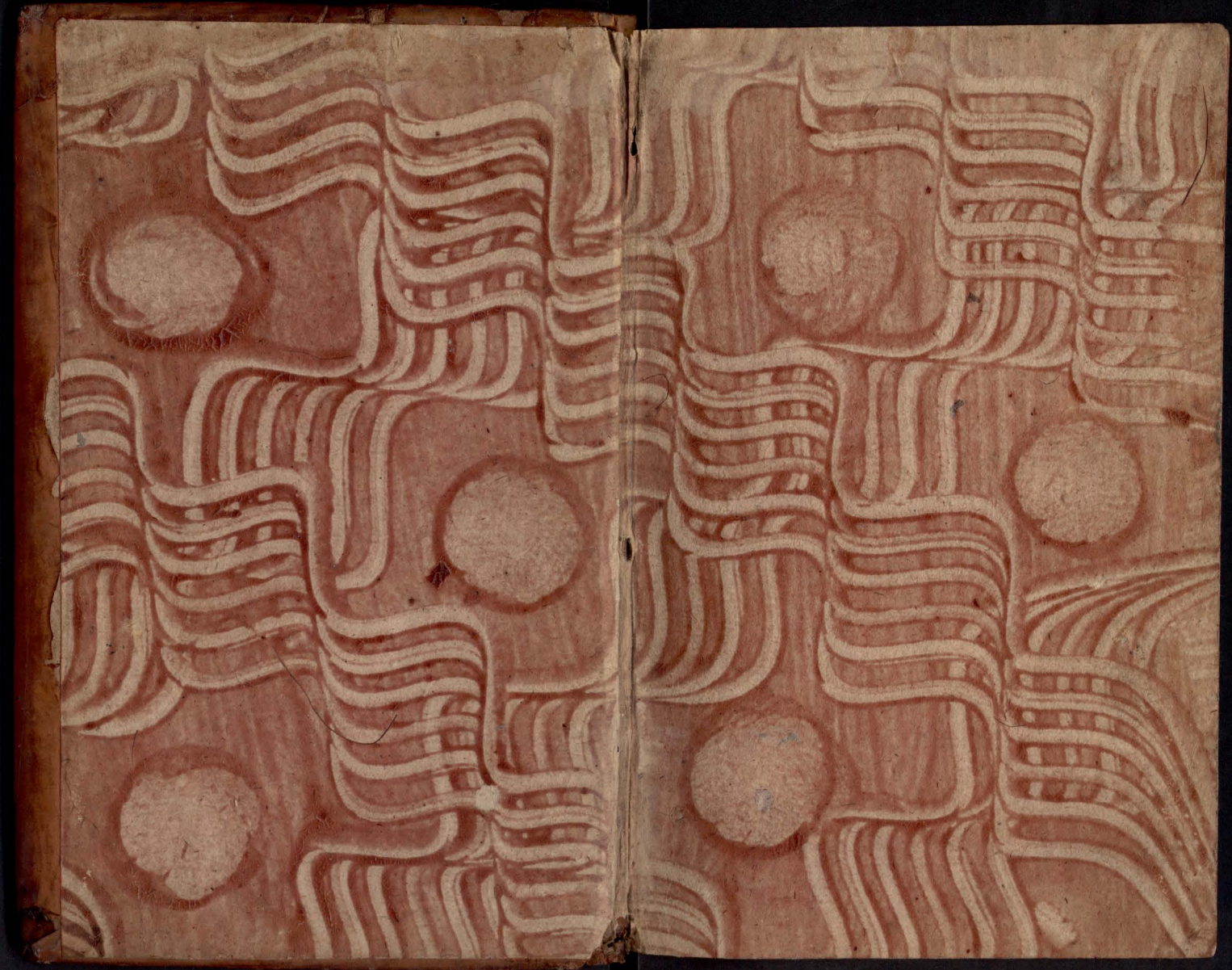
Inches 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 8
Centimètres

Colour Chart #13

Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black

DANES
DR-
-PICTA
-COM

Z 1

733

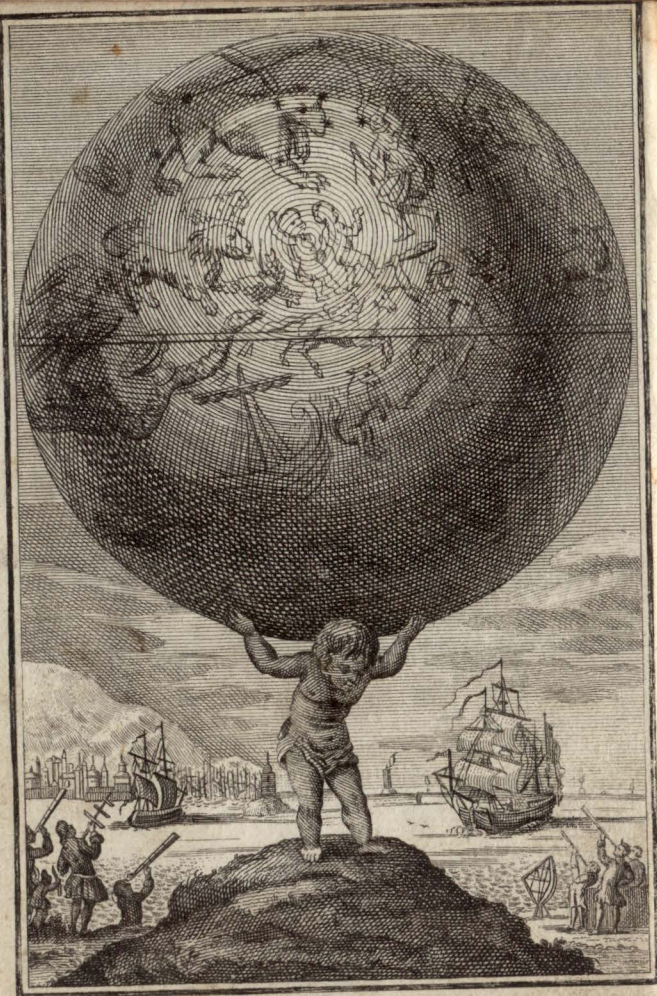
WYKAZ
DZIECENNY

ATLAS
DZIECINNY

ЗАДАЧА
УЧЕБНИК

XVIII, 228

CZOŁO.
w Warszawie u Michała Grela.

ATLAS DZIECINNY

CZYLI

NOWY SPOSOB
DO NAUCZENIA DZIECI GEOGRAFII KRO-
TKI, ŁATWY, Y NAYDOSKONALSZY

PRZEZ
PRZYŁĄCZONE NOWEJ INWENCJI

XXIV. KART GEOGRATICZNYCH

Z WYKŁADEM ONYCHZE.

ZAWIERAJĄCY
DOKŁADNIEYSZE OPISANIE

POLSKI Y LITWY

TUDZIEZ

NAUKĘ O SFERZE

wktorey obrotu Gwiazd y Planet, Systemata
czyli rozporządzenie świata, używanie Glo-
bu, wymiar drog Geograficznych daw-
ny y teraznieyſzy, są opisaſane.

Z FRANCUSKIEGO PRZEŁOŻONY, PO-
WIĘKSZONY, Y POPRAWIONY

PRZEZ

X. DOMINIKA SZYBINSKIEGO

Scholarum Piarnum.

W WARSZAWIE 1774.

Nakładem MICHAŁA GREŁA, J. K. MCI Bibliopoli y Kommi-
ſarza Nadwornego.

MŁODZI WZRASTAJĄCEJ.
NA. KTOREY. ZALEŻY. PO
CIECHA. RODZICOW. POD
PORA. FAMILIŁ Y. NADZIE
IA. OYCZYZNY.

POSWIĘCA TO NADER POZYTE-
CZNE DZIEŁO, NALEŻYTE WY-
RAZAJĄC WZGLĘDY Y POWINNY
RESPEKT

nayniższy sluga
MICHAŁ GRÖLL.

PRZEMOWA
DO
CZYTELNIKA.

Wielką winniśmy wdzięczność tym, którzy nowe w naukach czynią wynalazki, i jako czyniącym istotną przyługę rozumowi ludzkiemu, y naszymu wiekowi przyśiępniacemu co raz do większego światła: daleko większą winniśmy tym, ktorzy wynalezione nauki ku pojętności [zwłaszcza młodzi] ułatwiają. Wiek albowiem życia ludzkiego słaby y krotki, nie jest proporcjonalny mnogości y różnaitości pomnażających się sztuk; iako mdły żołądek obciążony wielością potraw, ani ie strawić, ani w dobrą krew obrocić potrafi: tak człowiek chcący naturalne rozumowi swemu sprawić ukontentowanie, gdy się do nabycia różnaitych rzuci umiejętności, pierwey przy uczeniu się ich, fiły starga y życie zakończy, niż upragnioney z różnnych wiadomości pociechy, albo iakiego pożytku dostąpi. Mogę więc mówić, iż czasow naszych więcej ułatwiające sposoby y krotksze wynalezione dostąpienia pomienionego celu drogi szacowane bydź powinny; niżeli nowe wznowiające się rozumowi zabawy, te bowiem ciężaru, y pracy przyczyniają z zatamowaniem częstokroć drogi do wydoskonalenia się we wszystkim: tamte dodają ulgi, łatwości wabią, y torują gościeniec do dostąpienia zaszczytu w każdym Kunfście.

Młode lata najsposobnieysze do wszystko-
go, przy swoiey częstokroć porywczosci, kręte
do nabycia różnych umiejętności przebywają dro-
gi; Kontentując się iedyne prac swoich poży-
tkiem zapominają mozołow, a częstokroć przy-
zbywających łatwiejszych sposobach pozbywają
z pamięci niepotrzebne przyczynione trudności
wraz z istotą nauki: słuszną więc ochraniać siły
ludzkiego dowcipu, oszczędzać czas, zachowując
go z młodą pojętnością do pożyteczniejszych y
przyzwoitszych życiu ludzkiemu zabaw.

Poprzedzające uwagi dosyć wielką zaletę
tey Xiążeczce sprawiłyby powinny: spodziewam
się iednak, że nierownie większą sprawi do-
świadczenie podanego w niey nauczania się Geo-
grafii sposobu.

Sposob ten pokazywania dzieciom Geogra-
fii na Mapkach bez napisów gdzie Krolestwa,
Prowincye, miasta, rzeki, gory, &c. samemi
tylko znaczkami ponotowane są, nowy weale, ale
do spamiętania y nauczania się w krotkim czasie,
bardzo skutecznym, Figurze pozycyi, y rozmaj-
cie pokryślonym mieyscom, przypatrując się
Dziecię; wlepi wумыśle swoim obrazek Krole-
stwa, prowincyi, miasta &c. tym sposobem pa-
mięć jego nie będzie się przywiązywała do napi-
sanych y zagełszczonych tu y owdzie słow, ale
do sytuacyi mieysc, gdzie słowa czyli imiona te, a
nie inne, służyć powinny: pamięć mowie mło-
da nie będzie się spuszczala na bystre oko wyczy-
tujące, coby napisane było do razu przeczyta-
wszy

wszy powiedzieć; ale gotowa będzie według
wrytey Kraiu sytuacyi zgadnąć wszystko, rozpi-
ścić, y rozporządzić z pamięci gdzie ktore miasta,
zamki, porty, rzeki &c. wyrysowane bydź po-
winny. W takiey więc pamięci początki Geo-
grafii ulokowane, gruntownieysze y trwalsze
nierownie są, niżeli te, ktorych z szukania y
wyczytania na Mappach nabywają Dzieci.

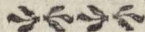
W krociteńkich pytaniach każdego Naro-
du y Państwa wyrażony jest charakter; Rząd, Re-
ligia, podział Kraiu, miasta znaczneysze, Porty,
Gory, Granice, rozległość &c. Własnego zaś
Kraiu starałem się dostatecznieysze dać opisanie,
aby Dzieci z pierwiątek lat zaczęli poznawać
swoię doskonałą Oyczyznę, y nie były Cudzo-
ziemcami y przychodniami w swoim własnym
Kraiu. Uyrzysz więc tu Polskę na trzy potężne
podzieloną Prowincye: Każdą Prowincyą na Wo-
iewodztwa y Ziemie, a każde Woiewodztwo y
Ziemia, nayprzed ci wystawi Rzeki, 2 Miasta Sto-
łeczne: 3 Powiaty z Starostwami Grodowemi y
niegrodowemi, Sądami Jurydykcyami &c. 4
Mieysca Seymikow, gdzie liczba Posłow y Depu-
taw wyrażona zawiera się. 5. Na koniec wiadomo-
ść w szczególności o każdym Woiewodzt-
wie, gdzie namienia się początek y dawny rząd
iego, Herb, liczba Senatorow większych y mniey-
szych: y Miasteczka w każdym Woiewodztwie
znaczneysze, y inne tym podobne do wiadomo-
ści potrzebne uwagi. Wszystko to ile szczupłość
Mapki pozwolila, referuje się do położonych znacz-
kow

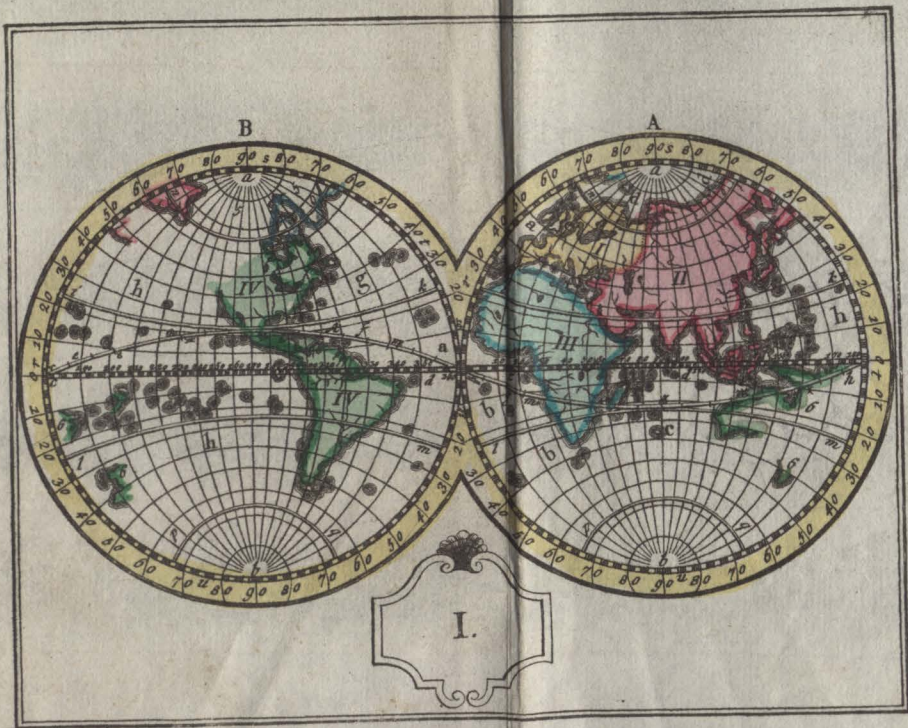
kow liczbą albo literami wyrażających się na karcie Królestwa Polskiego, y Królestwa Pruskiego, gdzie wyraźniej Prusy Polskie są wytknięte.

Do tych czas w języku naszym Polskim nie miały dzieci tey łatwości, aby razem z opisanem Kraiow mieli jakieś wyobrażenie pozycyi ich: ta Książeczka będzie dla nich arcy wygodna, bo ią przy sobie mając, mogą się obeysć bez dużych Atlasow, ktore doskonalszemu niż dziecinnemu służyć bardziej wiekowi: a na to miały, w tych przyłączonych maleńkich Mapkach, według opifanych znaczkow łatwo im będzie wszystko znaleźć.

Przy końcu Informacya o Sferze y używaniu Globu także do pojęcia dziecinnego jest akkomodowana, terminow w niey jednak Łacińskich lub Greckich w ustawicznym używaniu będących, y pospolicie wziętych, nie zdawało mi się odmieniać: aby młode rozумы według wykwintnego terminow braku informowane, słysząc ordynaryjne w tey umiejętności wyrazy, nie zdumiewały się, iak na niewyrozumiałe Swingi pytania. Przyłączyłem atoli terminy toż samo wyrażające po Polsku, dla satysfakcyi tych, ktorzy Polskiego języka obfitość w odmianie naywziętszych terminow radziby chcieli słyszeć.

Na ostatek wyczytawszy y sprobowawszy tego nauczania Geografii sposobu rozsądny nauczyciel, ieżeli nie z okraszy y kształtu rzeczy, to z skutku, to jest z obfitego dzieci profitu, pochwali Autora przedsięwzięcie: a moię w oyczytym języku Narodowi przyśluge.

ATLAS DZIECINNY

CZYLI

NOWY SPOSOB DO NAUCZENIA
DZIECI GEOGRAFII KROTKI
ŁATWY Y NAYDOSWIAD-
CZENSZY.

ROZDZIAŁ I.

*W KTORYM SIĘ EXPLIKUJĄ TERMINY
GEOGRAFICZNE, I CO ZNACZY
PIERWSZA KARTA GEOGRA-
FICZNA.*

Pytanie. 1. CO to jest Geografia?

Odpowiedź. Jest opisanie Matematyczne, Fizyczne, y Polityczne całej Ziemi.

Pyt: Co wyraża I. Karta?

Odpow: Wyraża okrąg Ziemi na dwie połowy rozcięty; a te połowy czyli części nazywają się Hemispheria.

P.

P. Takowe wyobrażenie Okrągu Ziemi czy ma iaki fundament?

O. Ma, bo się na początkach Matematyki y regulach Optyki funduje. Wystaw sobie, naprzykład, kulę wydrążoną, albo banię szklaną, na ktoreyby Krolestwa, Prowincye, linie, y cyrkuły [iak zwyczajnie na Globach Ziemskich Geograficznych widzimy] wyrysowane były. Daymy to iż na boku tej szklaney bani, na linii ktora się nazywa *Æquatore*, iest dziureczka przy liczbie czyli gradusie 90. albo 270. patrz pilno przez tę dziurkę, a wprzod stronę bani od oka papierem okryj: zobaczysz drugą stronę podobniusięką, do iedney wyrysowaney połowy świata, to iest, do *Hemispherium A. B.*

P. Możnali z inney strony te dwa Hemispheria okrag Ziemi pokazuiące zryfować?

O. Można: to iest po frzodku tych okregow wystawić Polos, w ten czas linie nazwane *Meridiani*, czyli Południowe będą prostemi liniami; *Paralelle* zaś, czyli rowno odległe staną się cyrkulami, z iednego centrum na Polu zafadzonego zryfowanemi. *Æquator* stanie się takowego okregu *Cyrcumferencyą*. A wtedy chcąc w około obiechać y opisać ziemię, trzeba się brać w prost od iednego Polu iako od punktu pewnego, do drugiego; y ciągnąć wkros linią od tamtego do tego Polu.

P.

P. Co za mankament wynika z Matematycznego rysunku Ziemi, tak pierwszym iako y drugim wzwyż przerzeczonym sposobem?

O. Oto ten że na Globie, czyli Kuli Ziemi, są cyrkuły prawdziwe: a zaś na ryfowaney na Karcie Kuli nie mogą być cyrkuły prawdziwe, ale linie nakrzywiane czyli iakieś części cyrkułu.

P. Wielorakie są Karty Geograficzne?

O. Czworakie: Powizeczne czyli ogólne, Generalne, szczełolne, y Partykularne.

P. Co to iest Karta Geograficzna Powizeczna czyli Ogólna?

O. Jest ta ktora całą Kulę Ziemi reprezentuje, iako to iest: ta Karta, którą teraz *explikuiemy*.

P. Co to iest Karta Generalna?

O. Jest ta, ktora iaką część Ziemi wyraża, iako to Karta II. XX. XXI. y XXII.

P. Co to iest Karta Szczególna?

O. Jest ta ktora wyraża albo iakie Państwo, albo Krolestwo, albo Rzeczpospolitą, iako są wszystkie inne w tej Książce położone Karty rozmaitych Kraiow: nazywaią się inaczey *Chograficzne*.

P.

P. Co to jest Karta Partykularna?

O. Jest ta która nam wyśtawia przed oczyma jakie miejsce partykularne, iako to Prowincyi, Powiatu, Ziemi &c. Takowe Karty nazywają się inaczej Topograficzne.

P. Czyli ieszczce iaki inny gatunek Kart znuayduie się?

O. Znuaydują się Karty Morskie, y Hydrograficzne, które Morza, Ieziora, y bieg rozmaitych rzek wyrażają.

P. Co uważać należy w podziale okręgu Ziemi według reguł Matematycznych uczynionym?

O. Uważać należy pewne punkta, od których wychodzą cyrkule, a te na krzyż przecinają inne cyrkule: jednakże po więkfszey części, nie mogą się na Karcie inaczej wyrysować, tylko iakby proste linie, iako na teyże Karcie miarkować możesz.

P. Iak się nazywają punkta o których namięnites?

O. Poli albo Bieguny świata. Ponieważ imaginować sobie potrzeba, że Kula Ziemi obraca się na osi, ktorey dwa końce na tych biegunach dwóch, szybko chodzą z obudwoch stron na przeciwko siebie: tak właśnie, iak z sprychy wychodzące osi końce, na ktorey koło obraca się, pokazują się.

P.

P. Wiele jest takich punktów czyli Biegunów?

O. Jest ich dwa, które są naznaczone literami *a. b.* Ich miejsce w cyrcumferencyi dwóch Hemisferiów zawsze jest na przeciwko siebie po końcach diametru.

P. Co to jest Punkt a.?

O. Jest to Biegun Połnocny czyli *Polus Arcticus*, który na samę Połnoc leży, dla tego nazywa się *Arcticus*. Ponieważ pod Konstellacyą nazwaną *Arctos* miejsce mu Matematycy naznaczają.

P. Co to jest Punkt b.?

O. Jest to Biegun świata Południowy, czyli *Polus Antarcticus*, który ku stronie Południowey leży: dla tego zaś nazywa się *Antarcticus*, iż na przeciwko *Arctica* miejsce ma.

P. Iaki jest podział Cyrkulow na Kuli Ziemi zryfowanych?

O. Dwoiaki, ieden na Cyrkule więkfsze, a drugi mnieysze, y ten jest naypośpolitczy podział.

P. Ktore są Cyrkule więkfsze, y iak się nazywają?

O. Są te: Linia Rownonocna, czyli *Linea Aequinoctialis. Eccliptica*, czyli linia ta,
na

na której zaćmienia przypadać zwykły, y linie południowe czyli *Meridiani*.

P. Ktore są Cyrkuły mnieysze?

O. Są te: Linie równoodległe czyli po łacinie *Paralellæ*. Odwrotne cyrkuły, czyli *Tropici*, y Biegunowe, czyli *Circuli Polares*.

P. Co to jest Linia Równonocna czyli Æquator albo Circulus Æquinoctialis?

O. Jest to wielki Cyrkuł w około Kuli Ziemney iednakowo odległy od obydwóch Biegunów świata.

P. Jak się wyraża takowy Cyrkuł na mappie Kulę Ziemną na dwie części przeciętą reprezentujący?

O. Wyraża się w linią prostą, która tu pod znaczkami *c. d.* znajduje się. Żeglarze morscy iednym słowem zowią ją linią. My zaś dla tego nazywamy ją Równonocną, iż gdy dzień przyjdzie słońce, tedy po całym świecie dzień staie się równy nocy: a to dwa razy na rok przypada w miesiącu Marcu y Wrześniu.

P. Co za własność pomienionego Cyrkułu Równonocnego upatruiesz?

O. Upatruję tę, iż dzieli Kulę Ziemną na dwie równe części Połnocną y Południową.

P. Na wiele części dzieli się Cyrkuł Równonocny?

wnionocny to jest Æquator, iako też y inne Cyrkuły?

O. Dzieli się Æquator y inne Cyrkuły na 360. części, które się po polocznie zowią gradusami.

P. Wiele wynosi ieden Æquatora gradus?

O. Wynosi 15. mil Niemieckich, a mila Niemiecka zabiera czasu godzinę y 40. minut. Zaczym według Komputu mamy mil Niemieckich w około Ziemi 5400.

P. Co to jest Ekliptyka?

O. Jest to także ieden z większych Cyrkułów, leży na tey Karcie pod znaczkami liter: *e. f. g. h.* mało co do Ziemiopisłwa należy, szczególnie tylko do zrozumienia odwrotnych Cyrkułów czyli Tropikow służy. Imię tego Cyrkułu wzięte jest od słowa *Eclipsis* Zaćmienie; ponieważ na nim zaćmienia Słońca y Księżyca przypadaia.

P. Ktore to są Meridiani, czyli Południowe linie na Kuli Ziemney zrysowane?

O. Są to także wielkie Cyrkuły przechodzące przez Polos, albo Bieguny świata z iedney y z drugiey strony, przecinaia na krzyż Równonocny Cyrkuł czyli Æquatora, y otaczaia Kulę Ziemną w około, patrz go na Karcie pod literami *a. b.*

P.

P. Dla czego nazywają się Cyркуły Południowe?

O. Dla tego, iż gdy Słońce przyjdzie na ten Cyrkul y stanie na linii Południowej, wszyscy wciąż ludzie od wierzchu aż do spodu Ziemi, na niej mieszkający, mają Południe iedneyże godziny: a przeciwnym sposobem z drugiej strony pod połową tegoż samego Cyrkulu, czyli linii Połnocney poł obrczcu zostający obywatel, mają północ.

P. Ktore to są Cyркуły Rownoodległe, czyli Paralellæ, y dla czego tak się nazywają?

O. Są to Cyркуły mnieysze, dla tego nazwane Paralellæ, iż od Æquatora czyli Rownocney Linii w iednakowej wśzędzie od siebie odległości są na Globie zryfowane. Otaczają iako obrcze całą Kulę Ziemi, ale ją przecinają na dwie nierowne części, y co raz bardziey, czy to ku wierzchowi, czy ku spodowi idąc zmniejszają się.

P. Ktore to Cyркуły nazywają się Tropici albo odwrotne?

O. Są to dwa Cyркуły mnieysze, iednakowo iak ieden tak y drugi odległe od Æquatora na 23. gradusów y 29. minut.

P. Zkąd to nazwisko Tropici albo Odwrotne wzięte?

O.

O. Ztąd, iż gdy Słońce przyjdzie do nich, iuż ani wyżej postąpić ani niżej spuścić się nie może, ale na odwrot cofnąwszy się ustawicznie między temi dwoma liniami, iakoby między granicami krąży, albo się spuszczać, albo się podnosić. Przeto w Kraiach między Tropikami położonych, dwa kroć na rok Słońce goruie.

P. Czym się różnią między sobą pomienne Tropici?

O. Tym, iż ieden iest ku Połnocy, zmierzający ku Biegunowi Połnocnemu, przeto nazywa się Połnocny, albo pospoliciey *Tropicus Cancræ i. k.* A drugi z drugiej strony Æquatora Południowy zmierzający ku Biegunowi Południowemu, zowie się *Tropicus Capricorni*, znaczy literami: *l. m.* Te terminy *Cancræ Raka*, *Capricorni Koziorożca*, wzięte są od Konstellacyi *Raka*, *Koziorożca*; przez ktore te dwa odwrotne Cyркуły przechodzą.

P. Iak daleko ieden Tropicus iest odległy od drugiego?

O. Wyżej powiedziałem iż tak ieden, iak y drugi odległy iest od Æquatora na 23 gradusów y coś ieszcze a za tym ieden od drugiego leży na 47. gradusów.

P. Ktore to są Cyркуły Biegunowe?

O.

O. Są to dwa z pomniejszych Cyrkułów znaczone literami : *n. o. p. q.* z których jeden z wierzchu otacza część Połnocną Kuli Ziemney, a drugi ze spodu Południową.

P. Iak odległe są te Cyrkuły od swoich Biegunow ktore okrążaią?

O. Każdy z nich od swego Bieguna ktorego okrąża, odległy jest na 23. gradusy, y poł.

P. Na co się zdadzą Cyrkuły Biegunowe?

O. Na to, aby nam okryślały dwa miejsca na okrągu Ziemi nayofobliwsze: to jest te na których przez poł roku dzień, a przez poł roku noc na przemiany bywa.

P. Co naybardziejzie uważać potrzeba w podziale Matematycznym Kuli Ziemney?

O. Uważać należy szerokość y długość samego Globu, iako rozmaitych na nim części y miejsc wyrażonych. Y dla tego to umyślnie różne Cyrkuły na Kuli Ziemney zrysowane są, abyśmy po nich mogli miarkować długość y szerokość miejsc.

P. Ktore to są Cyrkuły umyślnie do tego służące?

O. Są te: Linia Rownonocna albo quator; Rowno odległe linie, czyli *Paralella* Południowe czyli *Meridiani*,

P. Iak się ma brać szerokość Kuli Ziemney?

O. Brać się powinna od iednego do drugiego Polu, czyli Bieguna świata; początek szerokości zaczynaiąc rachować od *Æquatora* z iedney y z drugiey strony, to jest od *Æquatora* ku Połnocy, y znowu od *Æquatora* ku Południowi.

P. Iak się ma brać szerokość iakiegokolwiek miejsca?

O. Ma się brać tak, iaki jest przeciąg od *Æquatora* do tego miejsca ktorego szukam, to jest szerokości początek bierze się od *Æquatora*, a ciągnie się aż do tego miejsca, ktorego odległości szukam, a to tak z strony Połnocney iako y Południowej.

P. Dwoista więc będzie szerokość?

O. Tak jest: Szerokość Połnocna, y szerokość Południowa. Połnocna jest, kiedy od *Æquatora* bierzemy początek, a ciągniemy ku Połnocy; a Południowa jest, gdy od tegoż *Æquatora* zmierzamy ku Południowi.

P. Wyluszczyć proszę łatwiej też samę trudność?

O. Widzisz, naprzykład, *Paralellę*, czyli Rowno odległą linią pod liczbą 30. nie spuśćzaj ją z pamięci y oka; rachuy potym porządek liczby, począwszy od *Æquatora* zmierzaiąc ku Poł-

B

nocy

nocy do przerzeczoney Paraleli y liczby; a ta ci pokaże szerokość mieysca. Wyraźniefcze mówię: znajdujące się jakie mieysce, naprzykład, miasto, gora, jezioro, na tey Paraleli, która ciągnie się przez liczbę 30tą, ma szerokości Połudnoney 30. gradusow. Toż samo rozumieć się y zachować powinno z drugiey strony na przeciwko pod Æquatorem, idąc ku Południowi. Naprzykład: Prowincya, Kray, miasteczko &c. leżąca pod linią Paralellą która w poprzek liczbę 30tą przecina, ma szerokości południowey gradusow 30.

P. Czemu ten wymiar szerokości nazywa się niekiedy Niebieskim?

O. Ponieważ odległość mieysc na Ziemi od Æquatera, komputuje się według wymiaru Matematycznego na Niebie, to jest według różney Konstellacyi y Planet w biegu korespondujących mieyscom ziemskim.

P. Co to jest Długość, y iak się brać powinna na Kuli Ziemney.

O. Jest to wymiar mieysca na Æquatorze. Brać się zaś powinien wymiar długości od pierwszey Południowey linii; która na Mappie znaczy się literami: *r. s. t. u.* wciąż idąc ku prawey ręce, to jest ku Wschodowi, aż poki do teyże samey nie przydziesz linii z kądś wyszedł, to jest do pierwszego Merydiana.

P.

P. Któryż jest pierwszy Merydian na tey y na innych Mappach?

O. Idzie to według upodobania Geografow. Tak Geografowie Francuscy stosując się do woli Ludwika XIII. swego Krola, naznaczają pierwszą linią Południową przez Wysep nazwaną *Ter*, albo *Terro*, iednym z Wysep Kanaryjskich na zachod Europy leżących. Geografowie Hollenderscy, pierwszą linią południową ciągną przez wyspę *Pic, de Tanariffe*: to jest dwoma gradusami od Francuskiej odległą. Inni prowadzą przez Paryż, inși przez Londyn. Pospoliciey iednak przez wyspę pomieniony *Ter*.

P. Co to jest długość mieysca iakiego?

O. Nic innego nie jest, tylko odległość naprzykład Kraiu, miasta, rzeki, gory &c. od pierwszey linii Południowey, czyli ku Wschodowi, czyli ku Zachodowi.

P. Taką rzeczą, dwoista będzie Długość?

O. Nie, bo długość nie inaczej się rachuje, tylko począwszy od pierwszego Merydiana y pierwszego iego gradusu, aż do trzechsetnego sześćdziesiątego, obracając według porządku Kulę Ziemną.

*P. Na co się jeszcze zdadzą Cyrkuty w o-
soto Biegunow albo Polarne, y Tropicy?*

B2

O.

O. Na to, aby dzieląc Kulę Ziemią na pięć części, pokazywały nam w każdej części rozmaity gatunek powietrza, co się po polsku u Geografów nazywa *Zona* albo *Clima*.

P. Powiedz nazwiska ich?

O. Jedna nazywa się *Gorąca*. Dwie nazywają się *umiarkowane*. Dwie inne zowią się: *Zimne*, albo *Lodowate*.

P. Gdzie jest *Zona Torrida*, czyli *Gatunek powietrza gorący*?

O. *Zona Torrida* zamyka się między dwoma odwrotnymi Cyrcułami *Raka* y *Koziorozca*; wpośród tego placu ciągnie się linia *Równonocna* czyli *Æquator*.

P. Gdzie są *Gatunki powietrza Umiarkowane*, albo *Zonæ Temperatæ*?

O. Są te miejsca, które z iedney strony zamykają się Cyrcułem odwrotnym, czyli *Tropikiem*; a z drugiey Cyrcułem *Biegunowym*: a to tak, ku *Połnocy* idąc od *Æquatora*, iako ku *Południowi* od tegoż zniżając się *Æquatora*.

P. Gdzie są *Zimne powietrza Gatunki*, czyli po łacinie *Zonæ Frigidæ*?

O. Na samę *Północ*, w stronie nazwanej *Polus Arcticus*, albo *Biegun Połnocny*: y z przeciwney strony nazwanej *Polus Antarcticus*.

al-

albo *Biegun* naprzeciwko pierwszego. Miejsca te niewypowiedziane zimne, są okrążone *Cyrcułami Biegunowemi Polares* nazwanemi, z wierzchu y ze spodu *Kuli Ziemi* położone.

P. Takowy podział *Kuli Ziemi* na różne *Zony* czyli *Gatunki powietrza*, jest-li w samey rzeczy taki, w niczym nieustępujący?

O. Nie wszędzie, ale w pośrodku najbardziej każdej *Zony*, własność powietrza taka, iakąśmy opisał wydać się. Naprzykład w *Gorącej*, nayprawdziwiey w pośrodku, to jest, pod samym *Æquatorem* nieznośny panuje upał. w *Zimney*, niewypowiedziane zimno na samym wierzchu *Kuli Ziemi*, y ze spodu: w *Utemperowanej*, nayumiarkowańsze jest powietrze w szrednich *Krainach*, gdzie ani zbytęznego gorąca, ani zbytęznego nie znają zimna.

P. Czemuż to tak?

O. Bo stykające się granice rozmaitych *gatunkow powietrza*, mało się co, albo nic od siebie nie różnią.

P. Czyli te wszystkie punkta, *Cyrcuły* linie &c. o którychśmy dotąd mowili, y które na tey *Mappie* wyrażone, dają się widzieć, w samey rzeczy na *Ziemi* znajdują się?

O. Nie: ale w tey mierze *imaginacyi* naszej pozwalając, wystawiamy ie sobie iakby by-

B 3

ly

ły na Ziemi, ryfujemy je na Mappie Kuli Ziemney: a to umyślnie dla łatwiejszego y bardziey do reguł Matematycznych stosującego się opifania pozycyi mieysc, Kraiow, miast &c.

P. Oprocz Matematycznego, czyli iest naturalny iaki całej Kuli Ziemney podział?

O. Jest, a ten właściwie nazywa się podziałem Ziemniopisnym, czyli Geograficznym. Dzieli on całą Kulę Ziemi, na Ziemię y wody.

P. Jak się dzieli Ziemia generalnie?

O. Dzieli się na cztery pryncypalne części. Pierwsza nazywa się Europa, pod znaczkim tym I. druga Asia II. trzecia Afrika. III. Czwarta Ameryka IV.

P. Te części miały inne nazwiska?

O. Miał, Pierwsze trzy ktore są wyrażone na iedney połowie okręgu czyli na Hemispherium A. nazywa się: Stary świat: czwarta zaś część, ktora całe drugie zabiera Hemispherium B. zowie się: nowy świat; ponieważ dopiero półtrzeciasta lat będzie iako ją Europeyzykowie wynaleźli.

P. A czy iest więcey Kraiow na świecie, ktore w wyrażonych czterech częściach ziemi bynajmniey nie zamykają się?

O.

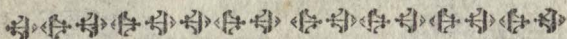
O. Jest zapewne więcey, iako to: na Północ pod samym Biegunem nazwanym Arcticus: patrz: pod liczbą 5, tudzież na Południe z przeciwney strony położone, pod samym Biegunem nazwanym Antarcticus, Kraie, iako y wyspy na morzu Południowym tu y owdzie leżące, patrz pod liczbą 6. Nazywają się takowe Kraie Niewiadome, generalnym terminem Kraie Północne, albo Ziemie Arktyczne: albo Kraie Południowe albo Ziemie Antarktyczne.

P. Iaki iest podział rozlanych po całej Ziemi wód?

O. Ten podział na rozmaitych nazwiskach zasadza się: iako to, pod znaczkim

- a. Nazywa się: Ocean Zachodni, albo Morze Atlantyckie, rozciąga się na zachód Europy y Afryki. pod znaczkim.
- b. Ocean Południowy, albo Morze Murzyńskie przy brzegach Afryki idąc ku Południowi.
- c. Znaczy morze Indyjskie rozciągające się na wschód Afryki, y na południe Azji.
- d. Morze Lodowate na samą Północ wylewające się.
- e. Morze Niemieckie, ktore się także Północnym zowie.
- f. Morze Wfrzodziemne.
- g. Znaczy Ocean Północny.
- h. Obfzerne Morze Południowe między Azją y Ameryką, inaczey nazwane Spokoyne.

ROZ-

ROZDZIAŁ II.

W KTORYM SIĘ EXPLIKUJE DRUGA KARTA GEOGRAFICZNA.

P. *K* Tora część świata wyraża ta druga Karta?

O. Europę, najmniejszą z pomiędzy czterech Części, ale najludniejszą y najmocniejszą.

P. *W*iele jest kształtów rządu, według których Państwa Europejskie rządzą się?

O. Jest ich pięć.
DESPOTYCZNY,
MONARCHICZNY,
ARYSTOKRATYCZNY,
DEMOKRATYCZNY,
Y SKŁADANY.

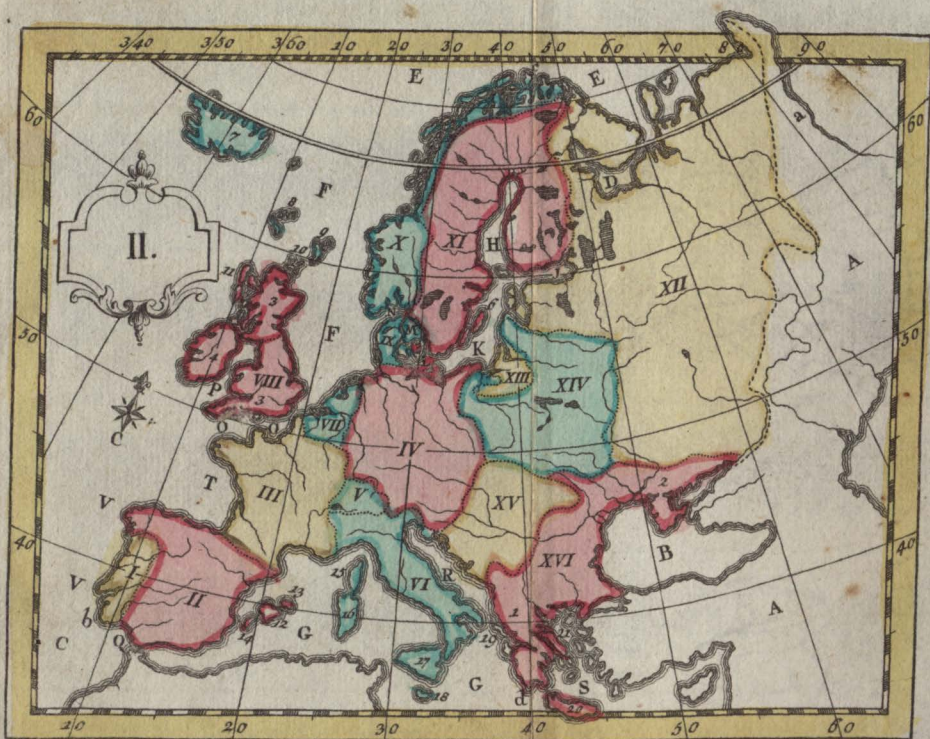
P. *C*o to jest rząd Despotyczny?

O. Jest ten, gdzie wola Monarchy jest prawem: Taki Rząd w Turczach, w Moskwie.

P. *C*o to jest Monarchiczny?

O. Jest ten gdzie Monarcha rządzi sam, ale według przepisu praw; iako to we Francyi, Hiszpanii &c.

P.

Europa.

P. Co to jest Rząd Arystokratyczny?

O. Jest ten gdzie Zwierzchność y rządy są w ręku Szlachty; iako w Rzeczypospolitey Weneckiej.

P. Co to jest Rząd Demokratyczny?

O. Jest ten, gdy Pospolstwo powierza rządy wybranym z pomiędzy siebie mężom; iako to w Szwaycarach, gdzie, można mówić, iż pospolstwo rządzi przez wybrany Magistrat, któremu się poddaie.

P. Na ostatek co rozumiesz przez Rząd składany?

O. Rozumiem ten który się z różnych pomienionych kształtów rządzenia składa: iako to u nas w Policzce składa się rząd z Monarchicznego y Arystokratycznego. W Anglii z Monarchicznego, Arystokratycznego, y Demokratycznego; toż samo w Szwecyi. W Rzeczypospolitey Hollenderskiej, z Arystokratycznego y Demokratycznego.

P. Który jest kształt rządzenia naylepszy?

O. To pytanie nie tak do Geografii, iako do Polityki należy, y ta kwestya przytrudna jest do wyluszczenia. To tylko można mówić, że Rząd Despotyczny naygorzizy jest ze wśzytkich.

P.

P. Jak się dzieli Europa?

O. Dzieli się na szesnaście pryncypalniejszych Kraiow, które na Mappie Koscielną liczbą są oznaczone, jako to:

I. Królestwo PORTUGALSKIE.

II. Królestwo HISZPANSKIE.

III. Królestwo FRANCUSKIE.

IV. Cesarstwo czyli Państwo RZYMSKO-NIEMIECKIE.

V. Rzeczpospolita SZWAYCARSKA.

VI. WŁOCHY zamykające w sobie wiele Księstw udzielných.

VII. NIDERLAND dzielący się na Austriacki, y Rzeczpospolitą Hollenderską.

VIII. Królestwo W. BRITANNII zawierające w sobie trzy inne Królestwa.

IX. Królestwo DUNSKIE.

X. NORWEGIA należy do Króla Duńskiego.

XI. Królestwo SZWEDZKIE.

XII. Cesarstwo MOSKIEWSKIE, czyli Państwo ROSSYISKIE.

XIII. Królestwo PRUSKIE.

XIV. Królestwo POLSKIE.

XV. Królestwo WEGIERSKIE.

XVI. TURCYJA EUROPEYSKA, to jest: część Państwa Tureckiego w Europie zamykająca w sobie

1. GRECYA y

2.

2. TARTARYA EUROPEYSKA, nazwaną pospolicie Mnieyszą.

P. Co to jest Wyspa?

O. Jest Ziemia w około wodą oblana.

P. Co to jest Półwysp?

O. Jest to kawał Ziemi prawie ze wśzech stron oblany wodą, z jednej tylko strony stykający się z innym rozciągłym Kraiem.

P. Które są znaczniejszye Wyspy w Europie?

O. Są te oznaczone liczbami:

3. Wielka Brytannia której południowa część nazywa się Anglią, północna Szkocyą.

4. Irlandia albo Hibernia ma tytuł Królestwa, należy do W. Brytannii.

5. Zelandia w Danii, blisko niej Fionia.

6. Wyspy Gotland nazwane, należące do Szwecyi.

7. Islandya, należąca do Króla Duńskiego.

8. Wyspy de Fer, także Duńskie.

9. Sztotland Szkoockie.

10. Orkady także Szkoockie.

11. Wyspy de l' Ouest czyli nazwane Zachodnie albo Hebrydy, albo Westerny, także do Szkocyi należące.

12. Majorka należy do Hiszpanii.

13.

13. Minorka, należy do Anglii.
14. Jwika należy do Hiszpanii.
15. Korfyka miała niegdyś tytuł Krolestwa, należała do Rzeczypospolitey Genueńskiej, ale obywatele wyspu tego Malkontenci z rządów Genueńskich wszelkimi siłami od niey oderwać się od kilkudziesięciu lat za powodem Paoli swego Generała usiłowali, aby się na wolną y udzielną Rzeczpospolitę wybić mogli, ale zaprzędani od tychże swoich niedawnemi czasy Pryncypałów Koronie Francuskiej, oprzeć się znacznemu wojsku, które na podbicie tego wyspu wysłała, nie mogli, y tak w rękę Francuzow zostali.
16. Sardynia ma tytuł Krolestwa.
17. Krolestwo Sycylijskie.
18. Malta należąca do Kawalerow Maltańskich.
19. Korfu należąca do Wenetow.
20. Kandya przed tym zwana Kretą, niegdyś udzielnym Krolestwem, a teraz należy do Turek.
21. Negrepont, iako y inne wyspy na archipelagu należy także do Turek.

P. Jakie są granice Europy?

O. Europa ma na wschod:

A.

- A. Azyą, od ktorey dwoma rzekami Oby y Wolgą rozgranicza się, ma morze czarne.
- B. Na Zachod oblewa ją Morze Atlantyckie czyli Morze Zachodnie.
- C. Na Połnoc ma Morze Lodowate.
- D. Morze Białe.
- E. Morze Połnocne
- F. Na Południe Morze Wfrzodziemne G.

P. Jak jest długa y szeroka Europa?

O. Europy wzdłuż począwszy od rzeki Oby a. aż do Kapu S. Wincentego w Portugalii b. rachuje się mil Niemieckich sześćset. Wzecz począwszy od Kapu Nord, albo Połnocnego c. aż do Kapu Matapan w Grecyi d. rachuje się czterysta mil Niemieckich.

P. Co to są Morza Europejskie y ktore są?

O. Morza Europejskie nazywają się te, które oblewają Kraie Europy wokoło. Są zaś te: Naprzód obszerne Morza o ktorychśmy zwyż mowili: potym pomniejszye morza, odnogi jego, y ciążniny morskie, iako to:

H. Odnoga Botnii.

I. Odnoga Finlandzka

K. Morze Baltyckie

L. Ciążnina morska Sund.

M. Odnoga Kategat.

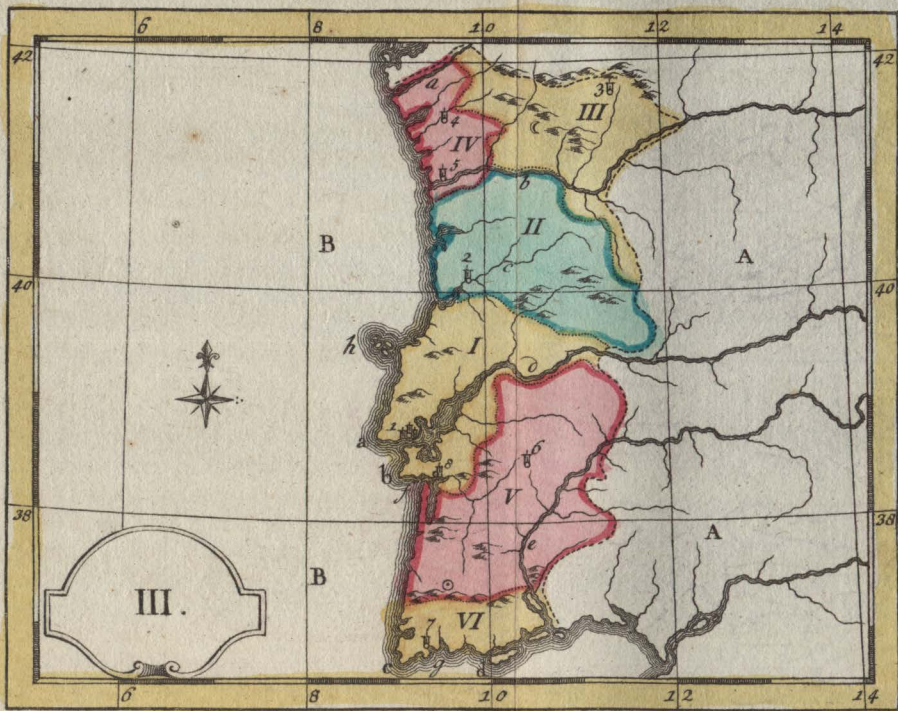
N.

- N. Morze Skagen albo Szagerrak.
 O. Ciasnina nazwana La Manche, albo Kanał Brytannii.
 P. Morze Irlandzkie.
 Q. Ciasnina nazwana de Gibraltar.
 R. Odnoga Wenecka albo Morze Adryatyckie.
 S. Arcypelag, albo Morze Wschodnie, albo Morze Greckie.
 T. Morze małej Brytannii albo Akwilanckie.
 U. Morze Hiszpańskie.

P. Co to jest Odnoga, y co to jest Ciasnina morska, albo Przesmyk, o których dopiero namienitesz?

O. Odnoga Morska nazywa się tam, gdzie morze wchodzi iak korytem w Kray, który go ze wśzech stron otacza oprócz tey tylko którą weń wpływa, tak iak widzisz odnogę Wenecką, y inne. Ciasnina albo Przesmyk nazywa się to miejsce, którędy iakoby ciasnemi drzwiami Morze do morza przechodzi, tak naprzykład Gibraltar, Sund &c.

Portugalia.

ROZDZIAŁ III.

W KTORYM EXPLIKUJE SIĘ TRZECIA KARTA GEOGRAFII.

P. CO za Kray Europeyski ta trzecia Karta wyraża?

O. Krolestwo Portugalskie.

P. Jakie powietrze czyli Klima tego Krolestwa, iaka natura ludzi, iaka Religia, y iaki w nim Rząd?

*O. Portugalia jest to Kray ciepły, piękny, bogaty, urodzayny, obfitujący w to wszystko, cokolwiek do rokosznego życia należy, lecz przez częste, od kilku lat trzęsienia Ziemi nieco spustofał: Znaydują się w nim kruszce złote, srebrne, kamienie drogie, marmury białe, Jaspisy &c. Lud jest polerowny, przyjemny, oszczędny, lubiący iednak wspaniałość z okazalnością. Są przy tym hardzi, mściwi, tetryczni, skryci. Religii są Katolickiey Rzymskiey, Dyflydentow żadnych to Krolestwo nie cierpi, mają u siebie na to Inkwizycyą, to jest Trybunał na utrzymanie Religii Katolickiey z rygorem y karą na tych wszystkich ktorzyby przeciwko niey co czynili, mowili, albo pisali. Rząd tego Państwa jest Monarchiczny y Dziedziczny nawet synowie naturalni, gdyby Familia w potomkach prawego łoża
usta-*

ustala, mogą Tron Portugalski dziedziczyć. To Królestwo niegdyś było przez sześćdziesiąt lat przyłączone do Korony Hiszpańskiej, ale już od sta lat iak oderwało się y iest sobie udzielne.

P. Iak się dzieli Portugalia?

O. Dzieli się na 6. Prowincyi, z których iedna ma tytuł Królestwa, są zaś te:

- I. ESTREMADURA.
- II. BEIRA.
- III. TRA LOS MONTES.
- IV. ENTRE DURO & MINHO,
- V. ALENTEIO.
- VI. ALGARWIA Królestwo.

P. Ktore są znaczniejszye miasta w Portugalii?

O. Te są pod liczbą :

1. Lisbona Stołeczne Estremadury y całego Królestwa miasto : pod liczbą
2. Koimbra Stołeczne w Beirze : pod liczbą
3. Braganca stołeczne w Tra-los-montes.
4. Braga, y
5. Porto pryncypalnye w Entre Minho & Duro.
6. Evora Stołeczne w Alentejo.
7. Lagos Stołeczne Królestwa Algarwii.
8. Setubal miasto znaczne y bardzo handlowne w Estremadurze.

P.

P. Ktore są rzeki znaczniejszye w Portugalii?

O. Są te pięć:

- a Minho.
- b Duro.
- c Mondego.
- d Tago.
- e Gwadiana.

P. Są iakie Gory w Portugalii?

O. Są pod znakiem. ☉ *Sierra* czyli *Gora Kaldetraon*, dzieląca Prowincyą Alentejo od Królestwa Algarwii. Pod znakiem.

☾ *Sierra Amarao* leżąca w Prowincyi Tralos-Montes.

P. Co to iest Kap, y wiele ich iest w Portugalii?

O. Kap znaczy Górę albo Skagę wiszącą nad Morzem, takich Kapow znaczniejszych czteru rachuje się w Portugalii, to iest:

- a Kap Roxent na północ rzeki Tagu wpadającego do morza.
- b Kap Espichel na południe teyże rzeki leży.
- c Kap S. Wincentego w Algarwii.
- d. Kap S. Maryi także w Algarwii znajduie się.

P. Co to iest Bey y wiele ich iest w Portugalii?

C

O.

O. Bey jest to mała odnoga morska z tą różnicą od odnogi wielkiej Morskiej, iż Bey przy wnieściu swoim jest waższy, a daley wpływając y rozlewając się między brzegami Kraiu jest obfzernieyszy, y do takich mieysc naybezpieczniej okręty zawiaiają. Są zaś te znakomitze w Portugalii

f. Bey de Setubal.

g. Bey de Lagos.

P. Czy są iakie wyspy w tym Kraiu?

O. Są cztery nazwane Barlengues.h.

P. Ktore są Granice Portugalii?

O. Portugalia na Wschod graniczy

A. z Hiszpanią.

B. Na Zachod y Południe oblewa ją

B. Morze Hiszpańskie ktore jest czętką Oceanu Atlantyckiego.

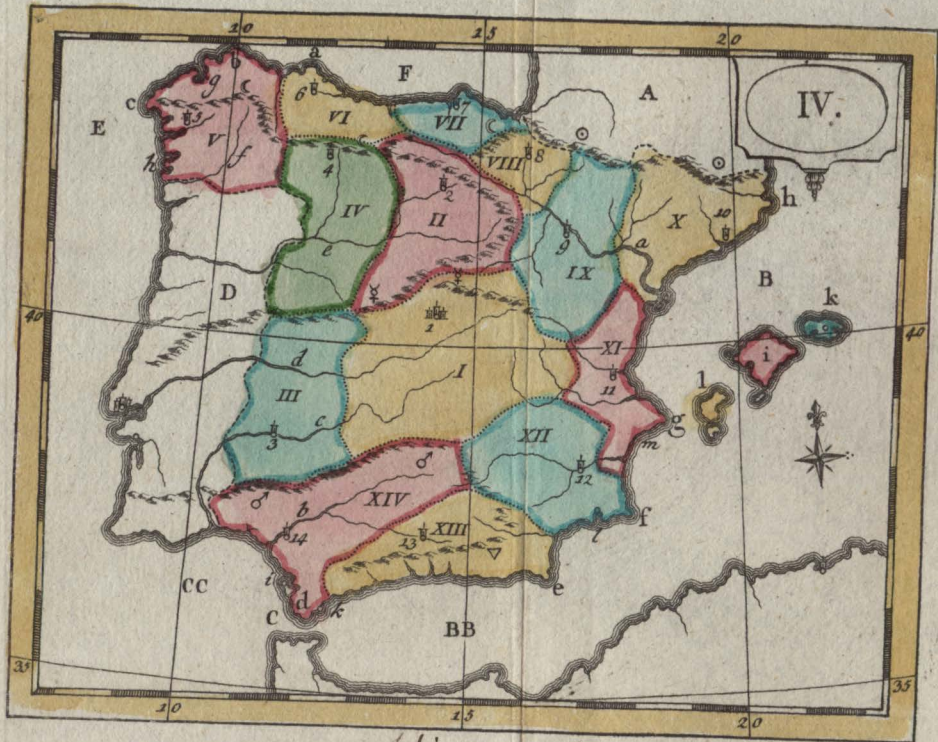
Na Połnoc graniczy

C. z Gallicyą Prowincyą Hiszpańską.

P. Iak długa y szeroka jest Portugalia?

O. Biorąc od Wschodu do Zachodu długa jest na 35 mil Niemieckich. Szeroka biorąc od Połnocy do Południa więcey iak na ośmdziesiąt mil Niemieckich.

Hispania.

ROZDZIAŁ IV.

*W KTORYM EXPLIKUJE SIĘ CZWAR-
TA MAPPA GEOGRAFICZNA.*

P. Iaką częśćkę Europy ta Mappa IV. pokazuje?

O. Hiszpanią.

P. Co za natura Kraju Hiszpańskiego, iaki Rząd, Religia, y przymioty Obywatelów?

O. Suchość gruntu przy upale słonecznym czyni ziemię nie bardzo żyzną, y ta ieszcze dla nieludności, nie może być należycie uprawną: powietrze ciepłe, zdrowe, y czyste panuje, przeto wszystkie w nim owoce, zboża zwierzyna, bydło są wysmienite. Rząd jest Monarchiczny y dziedziczny: ieśliby Familia panująca w Linii męskiej ustała, spada sukcesyja na linię Białogłowską. Krol Hiszpański we wszystkich czterech częściach świata ma sobie podległe Kraie, przeto można mowić, że w Państwie iego nigdy słońce nie zachodzi. To Krolestwo jest Religii Katolickiey Rzymskiey, żadnych odszczepieńców od Kościoła Katolickiego cierpieć nie może, ma u siebie S. Inkwizycyą na zniszczenie herezyi y zgorżenia. Hiszpanow pospolicie

maią za dumnych y pysznych, przyznać im iednak potrzeba, że są trzyźwi, oszczędni, przeczorni, cierpliwi w niezczęściu. Powaga Hiszpańska w przyślowie poszła.

P. Iaki jest podział Hiszpanii?

O. Podział Hiszpanii jest na czternaście Prowincyi, które prawie wszystkie mają tytuł Krolestw, są zaś te pod Numerem.

I. NOWA KASTYLIA, która jest we frzodku prawie Hiszpanii y ma tytuł Krolestwa.

II. STARA KASTYLIA Krolest:

III. ESTREMADURA.

IV. Krolestwo LEGIONU.

V. Krolestwo GALLICYI.

VI. ASTURYA.

VII. BISKAJA.

VIII. Krolestwo NAWARRY.

IX. Krolestwo ARAGONII.

X. Xięstwo KATALONII.

XI. Krolestwo WALENCYI.

XII. Krolestwo MURCYI.

XIII. Krolest: GRENADY.

XIV. Krolestwo ANDALUZYI.

P. Które są miasta znaczniejszye w Hiszpanii?

O.

O. Są te: pod liczbą

1. Madryd Stołeczne Kastylii y całej Hiszpanii.
2. Burgos Stoł: Starey Kastylii.
3. Meryda Stoł: Estremadury.
4. Legio Stołecz: Krolestwa tegoż imienia.
5. Kompostella albo S. Jago Stoł: Gallicyi.
6. Owiedo Stoł: Asturyi.
7. Bilbao Stoł: Biskaii.
8. Pampeluna Stoł: Nawarry.
9. Saragossa Stoł: Aragonii.
10. Barcellona Stoł: Katalonii.
11. Walencya Stoł: Krolestwa tegoż imienia.
12. Murcyja Stoł: także swego.
13. Grenada w tąż.
14. Sewilla Stoł: Andaluzyi.

P. Które są znaczniejszye rzeki w Hiszpanii?

O. Te są sześć:

- a. Jber który się poczyna na granicach Starey Kastylii, płynie przez Aragonią, Katalonią, y wpada w morze Szrodziemne.
- b. Gwadalkwiwir wypada z gor, które są na południe Nowey Kastylii, dzieli Andaluzyą na dwie części prawie równe, y wpada w Ocean Atlantycki.

C 3

c.

- c. Gwadiana zaczyna się w jeziorze tegoż imienia nie daleko Kalatrawy w Nowey Kastylii.
- d. Tagus zaczyna się na gorach ktore dzielą Aragonią od Nowey Kastylii, znajduią się w piaskach tey rzeki profzki złote.
- e. Duro, zaczyna się w starey Kastylii, idzie przez Portugalią y wpada w Ocean.
- f. Minho zaczyna się w Gallicyi zarywa Portugalię y także wpada w Ocean.

P. Ktore są gory znaczniejsze w Hiszpanii?

O. Są te:

- ⊙. Pireneyskie ktore dzielą Hiszpanią od Francyi.
- ⊙. Santillany ktore wzdłuż na Północ w tym Kraiu rozciągają się.
- ♂. Sierra czyli gora Morena na granicach Andaluzyi.
- ♀. Sierra czyli gora Urbion ktora prawie po szrodku jest Hiszpanii.
- Δ. Gora Nawada na pograniczu Grenady leżąca.

P. Ktore są Kapy y Beye znaczniejsze w Hiszpanii?

O.

O. Są te:

- a. Kap Pinas.
- b. Kap Ortegál.
- c. Kap Finisterre.
- d. Kap Trafalgar.
- e. Kap Gates.
- f. Kap Palos.
- g. Kap Martin.
- h. Kap Kreufe.

Beye są te naywiększe:

- g. Bey Karoń.
- h. Bey Wigos.
- i. Bey Kadix.
- k. Bey Gibraltar.
- l. Bey Kartagena.
- m. Bey Alikant.

P. Ktore są wyspy na morzu Wszrodziemnym należące do Hiszpanii, albo ktore przed tym do niey należały?

O. Są te:

- i. Majorka.
- k. Minorka.
- l. Ywika.

Majorka należy do Hiszpanii, grunta iey bardzo żyzne są.

Minorka należała pierwey do Hiszpanii. potym do Anglii, od ktorey Francuzi wydarli nie da-

dawnymi czasy, ale znowu Anglikom dostała się y dotąd w ich ręku zostaie.

Jwika należy do Hiszpanii, to w niey iest ofobliwza, że węzów ani żadnych iadowitych bestyi niema: a przeciwnym sposobem w Formenterze wyłpie na południe Jwiki przylegley, pełno iest iadowitego gadu dla czego ten wyłep żadnych nie ma mieszkańcow.

P. Ktore są granice Hiszpanii?

- O. Te: Na Wschod Hiszpania ma
 A. Francją y
 B. Morze Wfrzodziemne.
 BB. Na Południe część Morza Wfrzodziemnego.
 C. Nie daleko Ciaśniny morskiej Gibraltar, iako y samę też Ciaśninę de Gibraltar. y
 CC. Część Morza Hiszpańskiego.
 D. Na Zachod Krolestwo Portugalskie y
 E. Morze Hiszpańskie czyli część Oceanu Atlantyckiego.
 F. Na Północ Morze Biskaii.

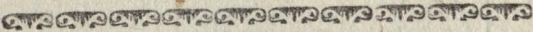
P. Iaka iest długość y szerokość Krolestwa Hiszpańskiego?

O.

O. Jego długość począwszy od Kapu Kreuze *h.* aż do Kapu Finisterre *c.* to iest od Wschodu do Zachodu wynosi około sto trzydzieści mil Niemieckich. Szerokość, to iest od Północy do Południa, począwszy od Kapu Ortegala *b.* aż do Kapu Trafalgar *d.* wynosi na sto dwadzieścia mil Niemieckich.

ROZ-

ROZDZIAŁ V.

W KTORYM EXPLIKUJE SIĘ
PŁATA MAPPA GEOGR:

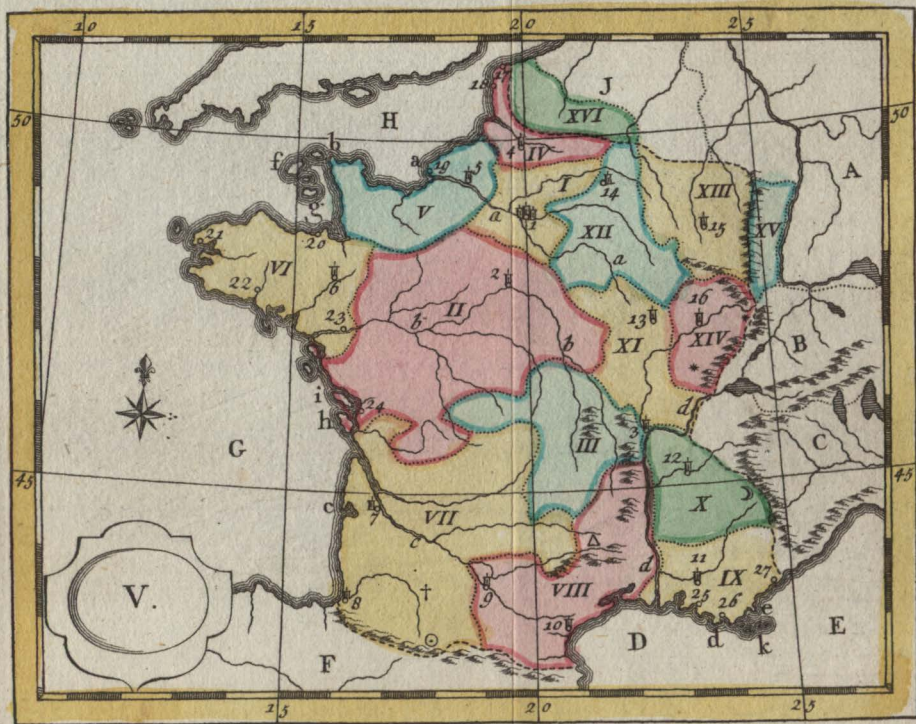
P. Iaki Kray Europeyski ta V. wyraża
Mappa?

O. Krolestwo FRANCUSKIE iedno z nay-
większych y naypięknieyszych w tey części
Swiata.

P. Iaki Rząd , natura Kraiu , Religia ,
y przymioty Obywatelow Francyi?

O. Rząd Monarchiczny y dziedziczny;
Sukcessya iednak po mieczu tylko idzie. Prawo
nazwane *Lex Salica* nie pozwala Płci Biało-
głowskiey rządow y panowania: przeto Korona
Francuska nigdy nie spada na kądziel.

Kray ten leży w powietrzu utempero-
wanym, czystym, y zdrowym, iest urodzayny y
obfitniący w to wszystko cokolwiek do życia
ludzkiego iest potrzebnego: grunt iest rozmaity,
pagorkami, rowninami, lasami y rzekami iakoby
przeplatano okryty. Handel Francuzow rozcią-
ga się prawie po całym świecie: Słowem mo-
wiąc, we wszystko bogata iest Francya, oprócz
Kruszcow y przednieyszych Metallow.

Francia.

Sama Religia Katolicka Rzymska pod imieniem Kościoła Francuskiego w tym Krolestwie teraz panuje: bo Akta Kalwińska przez skasowanie Edyktu Nanteńskiego dopiero za Ludwika XIV. z Kraiu wyrugowana jest, która była okazyą domowych długich y krwawych wojen. Dla tego się zaś mowi Kościół Francuski, iż Duchowieństwo Francuskie wiele sobie ma nadanych osobliwszych od Stolicy Rzymskiej przywileiów, przy których się śtatecznie z wyznaniem y uznanowaniem Naywyższej Głowy Kościoła Katolickiego Biskupa Rzymskiego, utrzymuie.

Obywatele tego Kraiu są wesele, żartobliwi, w obcowaniu przyiemni, ludzcy: wesołość swoię nazywaią naturalną żywością rozumu, ale ich sąsiędzi maią to za lekkomyślność. U nich nauki, rzemiośła, y sztuki Rycerskie kwitną, przeto nie zbywa u nich na ludziach uczonych, doskonałych rzemieślnikach, dowcipnych wynalazcach, odważnych żołnierzach, mimo iednak tego wszystkiego pospolicie im przypisuią lekkość y nieśtatek.

P. Jak się dzieli Francya?

O. Różnie się dzieli; my iednak, najlepszy iaki może bydź podział tu zachować zechcemy. Dzielemy ią nayprzod na dwanaście Prowincyi; ktore przedtym nazwane były Guberniami, do tych przyłączamy cztery nabyte

Pro -

Prowincje: przeto ogółem wszystkich rachuje się sześćnaście:

- I. WYSPA FRANCUSKA albo INSULA FRANCÆ.
- II. ORLEAN, AURELIANUM.
- III. LION, LUGDUNUM.
- IV. PIKARDIA.
- V. NORMANDIA.
- VI. MNIEYSZA BRYTANNIA.
- VII. GWIENNA albo AKWITANIA w ktorej zamyka się GASCONIA pod znakiem †.
- VIII. LANGUEDOCYA.
- IX. PROWANCIA.
- X. DELFINAT.
- XI. BURGUNDIA.
- XII. SZAMPANIA.
- XIII. LOTARYNGIA.
- XIV. FRANSZKONT niegdyś należał do Hiszpanii.
- XV. ALSACYA niegdyś należąca do Niemiec w ktorej STRASZBURG Stołeczne Miasto.
- XVI. BELGIUM FRANCUSKIE, czyli FLANDRYA FRANCUSKA, w ktorej Stołeczne miasto jest Lil.

Wyraź znaczniejsze lub Stołeczne miasta zwyż pomienionych Prowincyi?

O. Są te:

I.

1. Paryż Stołeczne całego Krolestwa y Prowincyi nazwaney Insula Francuska.
2. Orlean, Stołecz: Aurelianu.
3. Lion albo Lugdunum Stołeczne Prowincyi tegoż imienia.
4. Amiens Stoł: Pikardyi.
5. Rouen albo Rotomag Stoł: Normandii.
6. Rennes albo Rhedones Stoł: Małey Brytannii.
7. Bardo albo Burdegala Stoł: Akwitanii.
8. Bayon Stoł: Gaskonii.
9. Tulosa Stoł: wyższey Languedocyi.
10. Narbona, Stoł: niższey Languedocyi.
11. Aix albo *Aquæ Sextiæ* Stołecz: Prowancyi.
12. Grenobl, albo Gratianopolis Stoł: Delfinatu.
13. Dizon, Stoł: Burgundii.
14. Reims Stoł: Szampanii.
15. Nanfi, Stoł: Lotaryngii.
16. Bezanson Stoł: Franszkontu.
17. Kale, Miasto Portowe w Pikardyi.
18. Bulon, Miasto Portowe w Pikardyi.
19. Hauwr-de-gras Port w Normandyi.
20. Saint Malo, Port w Małey Brytanii.
21. Brest, Port w Brytanii.
22. L'Orient Port: Brytanii.
23. Nant, Port Brytanii: także.

24. Rofzel czyli Rupella Port w Onifium Aunis.
 25. Marfylija, Port w Prowancyi.
 26. Tulon, Port także w Prowancyi.
 27. Antibes, Port także w Prowancyi.

P. Ktore są rzeki znacznieysze we Francyi?

O. Te są:

- a. Sequana, la Seine.
 b. Ligeris la Loire.
 c. Garumna, la Garonne.
 d. Rodan le Rhone.

P. Ktore są sławnieysze gory w Francyi?

O. Są te:

- ⊙ Gory Pireneńskie ktore dzielą Francją od Hiszpanii.
 ☾ Alpes, ktore są między Francją y Włochami.
 Δ Sewenny, albo les Cevennes, w Languedocyi.
 * Gora Jura dzieląca Franfzkont od Szwaycarow.

P. Wiele się znajduie Kapow znacznieyszych w Francyi?

O. Pięć, ktore się temi znaczą literami:

a. Kap Antifer.

b.

- b. Kap la Hogue: obydwie te Kapy na północ Francyi znajdują się.
 c. Kap Feret, na Zachod Francyi.
 d. Kap Sicie, y
 e. Kap Taillat na Południe Francyi znajdują się.

P. Ktore są znacznieysze wyspy w Francyi?

O. Są te:

- f. Garnesey y
 g. Jersey: obydwie na morzu la Manche nazwanym, znajdują się, y należą do Anglii, bogate są y handlowne.
 h. Oleron.
 i. Re.
 k. les Hieres, przy brzegach Prowancyi leżące należą do Francyi.

P. Jakie są Granice Francyi?

O. Są te: Francya na Wschod.

- A. Graniczy z Niemcami, y Szwaycarami.
 B. y na Wschod letni z Włochami.
 C. Na Południe z Odnogą Morza Wfrzodziemnego.
 D. nazwaną Lugduńką, y
 E. Morze Wfrzodziemne: Na Zachod Letni graniczy z
 F. Hiszpanią, z Odnogą Morza Akwitańskiego.

G.

G. Ktore iest częstką Oceanu Atlantyckiego.

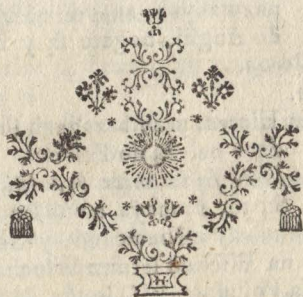
H. Na Połnoc ma morze la Manche.

I. y Hollendry.

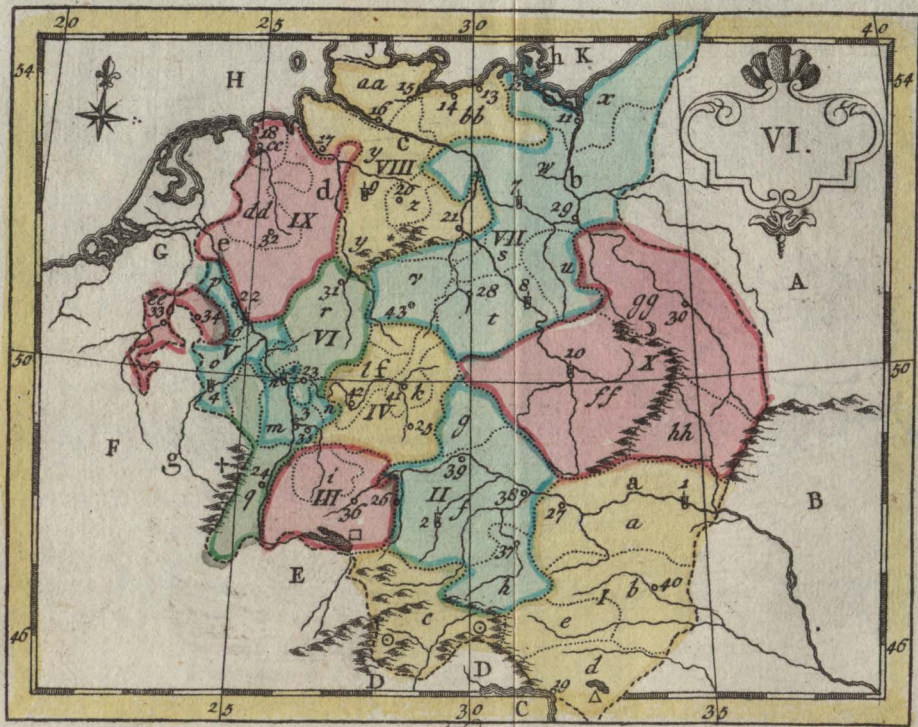
P. Iaka iest długość y szerokość Francyi?

O. Rachując od Wschodu do zachodu.

Francya ma stowadzieścia mil Niemieckich. A od Południa do Połnocy, więcey iak sto dwadzieścia mil: Przeważa długość y szerokość iey prawie są jednakowe.

ROZ-

Niemcy.

 R O Z D Z I A Ł VI.

 W KTORYM SZOSTA MAPPA GEO-
 GRAFICZNA EXPLIKUJE SIĘ.

P. Ktorą część Europy ta Karta VI. pokazuje?

O. Pokazuje Rzymko-Niemieckie Państwo.

P. Iaki w Niemczech Rząd, natura Kraju, Religia, przymioty w ogolności Niemców.

O. Rząd w Niemczech jest osobliwszy; widzimy tam najprzód miasta wolne, które są iakby tyłaż udzielniemi Rzeczamipospolitemi: znajduie się tam wielu Panow tak Duchownych, iako y Swieckich, mających swoje Państwa także udzielne y dziedziczne: Głowa całego Państwa Niemieckiego nazywa się Cesarzem, lub Imperatorem, ktorego kilku udzielnych Panow Niemieckich obierają, y przeto nazywają się Elektorami. Ten Kray byłby najmocniejszy y najstraszniejszy ze wszystkich innych w Europie, gdyby wielość udzielnych w nim Panow, ktorych interesa częstokroć są przeciwne sobie y do siebie zmierzające końcow, niebyła na przeszkodzie do złączenia wraz sil swoich y do czynienia iednomyslnie.

D

Po-

Powietrze w tym Kraiu trochę jest zimniejszy niż cieplejsze, zdrowe jednak y miłe: ziemia urodzajna, przeto obfituje w wino, w zboże, y różne rodzaje owocow, znajdują się w nim krusce srebrne, miedziane, żelazne, ołowiane, y inne minerały. Morze oblewające część tego kraiu, tudzież rzeki, które bardzo gęsto płyną, są bardzo rybne; Łasy, których znaczna jest liczba w Niemczech, pełne są zwierza y ptactwa. Słowem mówiąc, Kray we wszystko obfitujący cokolwiek do życia ludzkiego należy, gdyby chciał natym przeżać, y próżno nie żądać tego, co się w cudzych y zamorskich Kraiach rodzi.

Religia w Niemczech tak jest różna, iak różny jest u nich kształt rządu. Cesarz jest Religii Katolickiej Rzymskiej, y według praw fundamentalnych Rzeszy Niemieckiej nie może być obrany Cesarzem Niemieckim żaden z Xiążąt, któryby nie był Religii Katolickiej Rzymskiej. Jest jednak wiele Cyrkułow y Xięstw, gdzie Religia panuje Protestancka, iako to w Westfalii, w Frankonii, Szwabii, w wyższym Renie, w Saxonii Niższej y Wyższej, y w wielu miastach Imperyalnych. Landgrawiat Hefyi cały prawie jest Kalwiński, w którym oraz y innych Sekt, y różnych co do Religii opinii ludzi, jest stek: Żydow tamże mnostwo znajduje się. Katolicka Religia w Czechach, w Bawaryi, Austrii, Morawie, w Niższym Renie po

wię-

większej części, tudzież we wszystkich duchownych Xięstwach, w Niderlandzie Austryackim Elektorstwach, Biskupstwach (lubo z nich niektóre y w Protestanckich położone są Cyrkułach) znacznie kwitnie.

Niemniej co do swojej natury; są szczerszy, ludzcy, dobrzy żołnierze. Kochają się w naukach, ofobliwie w sciencyach, sztukach, inwencyach, manufakturach y mocno są pracowici; dowodem tego są ich rozmaite fabryki, y rękodzieła różnego gatunku. Szlachta Niemiecka jest wiele o sobie rozumiejąca, będąc u siebie tego zdania, że nie ma godniejszej y zacniejszej szlachty w całej Europie zwłaszcza co do dawności, nad ich szlachtę.

P. Iaki jest podział Państwa Niemieckiego?

O. Podział Państwa Niemieckiego najprzód jest na dziewięć Cyrkułow, a dziełate Krolestwo, które położone pod znakami liczby Kościelney tak wyliczam:

- I. Cyrkuł AUSTRYI.
- II. Cyrkuł BAWARYI.
- III. SZWABII.
- IV. FRANKONII.
- V. NIZSZEGO RENU.
- VI. WYZSZEGO RENU.
- VII. WYZSZEJ SAXONII.
- VIII. NIZSZEJ SAXONII.

D 2

IX.

IX. WESFALII.

X. Krolestwo CZESKIE.

Powtore Każdy Cyrkuł osobliwze iakie Xięstwa pod różnemi tytułami Duchownemi lub Swieckimi zamyka w sobie. Jako to *Cyrkuł AUSTRII zamyka w sobie.*

- a. Arcy-Xięstwo Austrii.
- b. Xięstwo Styryi.
- c. Xięstwo Karyntyi.
- d. Xięstwo Karnioli y Hrabstwo.
- e. Tyrolu.

Cyrkuł BAWARTI zamyka w sobie.

- f. Xięstwo y Elektorstwo Bawarskie.
- g. Wyższy Palatynat, który jest częścią tegoż Jmienia Elektorstwa.
- h. Arcy-Biskupstwo Saltzburskie.

Cyrkuł SZWABSKI zamyka w sobie:

- i. Xięstwo Wirtemberskie, na zachod którego, jest Xięstwo Badeńskie: pod liczbą 26. Biskupstwo Aufzpurkie.

Cyrkuł FRANKONII zamyka w sobie:

- k. Biskupstwo Bamberskie.
- l. Biskupstwo Wirtzburkie.

Cyrkuł NIZSZEGO RENU zamyka w sobie.

- m. Niższy Palatynat który oraz jest Elektorstwem.

n.

- n. Elektorstwo y Arcy-Biskupstwo Moguntskie.
- o. Elektorstwo y Arcy-Biskup: Trewirskie.
- p. Elektorstwo y Arcy-Biskupstwo Kolońskie.

Cyrkuł WTZSZEGO RENU zamyka w sobie:

- q. Landgraffstwo Alfacyi, które teraz należy do Krola Francuskiego.
- r. Landgraffstwo Hesseńskie.

Cyrkuł SAXONII WTZSZET zamyka w sobie:

- s. Elektorstwo Saskie.
- t. Margrabstwo Misnii.
- v. Langrassstwo Turynii.
- u. Margrabstwo Luzacyi.
- w. Elektorstwo Brandeburskie.
- x. y Pomeranią czyli Pomorskie Xięstwo.

Cyrkuł NIZSZET SAXONII zamyka w sobie:

- y. Elektorstwo Hannowerskie.
- z. Xięstwo Brunswickie.
- aa. Xięstwo Holztzynskie.
- bb. Xięstwo Meklemburskie.

Cyrkuł Westfalii zamyka w sobie Xięstwo.

- cc. Ost Fryzii.
- dd. Biskupstwo Munsterkie.
- ee. Biskupstwo Leodyeńskie.

D 3

Kro-

Królestwo CZESKIE, (które z wolnego stało się dziedzicznym Domu Austriackiego) dzieli się na trzy wielkie części, to jest:

ff. Królestwo samo Czeskie.

gg. Śląsk który prawie cały dostał się Królowi Pruskiemu, y

hh. Margrabstwo Morawii.

P. Które jest Stołeczne miasto Państwa Niemieckiego, a w szczególności powiedz Stołeczne miasta każdego Elektorstwa?

- O.* 1. Wiedeń w Austrii jest najznaczniejszy Państwa Niemieckiego miasto w którym Cesarz rezyduje.
2. Munich albo Monachium Rezydencya Elektora Bawarskiego.
3. Mannheim Rezydencya Elektora Palatyna Renu.
4. Trewir Stołeczne Arcy-Biskupstwa Elektorstwa tegoż imienia.
5. Moguncya, Stoł: Arcy-Bisk: y Elekt: tegoż imienia.
6. Bonn gdzie Elektor Arcy-Bisk: Koloński rezyduje.
7. Berlin Stoł. y rezydencya Elektora Brandeburskiego.
8. Drezno rezydencya Elektora Saskiego.
9. Hannover rezydencya Elektora tegoż imienia. Elektorem Hannoverkim

jest

jest teraz Król Angielski rezydujący w Londynie

10. Praga Stołeczne Królestwa Czeskiego y rezydencya niegdyś Królów Czeskich:

P. Które są handlowne y portowe miasta w Niemczech?

O. Są te:

11. Szczecin.
12. Stralsund: obydwu w Pomeranii.
13. Rostok.
14. Wismar.
15. Lubek.
16. Hamburg.
17. Brem. w Niższej Saxonii.
18. Embden Stołeczne Westfalii.
19. Triest na skale przy odnodze Weneckiej, czyli Adryatyckim morzu w Istrii, Port najslawniejszy należący do Domu Austriackiego. Inne miasta handlowne y znaczne w tym Kraju są te:
20. Brunswick.
21. Magdeburg, obydwu w Saxonii Niższej.
22. Kolonia nad Renem.
23. Frankfort nad Menem.
24. Strasburg Stołeczne Alfacji nad Renem należy do Korony Francuskiej

25.

25. Nuremberg albo Norymberg w Frankonii.
26. Aufspurg w Szwabii.
27. Lintz w Austryi nad Dunaiem.
28. Lipsk w Saxonii.
29. Frankfort nad Odrą w Brandeburgii.
30. Wrocław Stoł: Śląska.
31. Kassel Stoł: Hessii.
32. Munster Stoł: Biskupstwa tegoż imienia.
33. Liege albo Leodium, Stoł: Biskupst: tegoż imienia.
34. Aquisgran: albo Aix-la-Chapelle, albo Aachen w Westfalii sławne grobem Karola W.
35. Heydelberg Stoł: Elektorstwa y Palatynatu Renu Niższego.
36. Ulma w Szwabii.
37. Saltzburg Stoł: Arcy-Biskup: tegoż imienia.
38. Passau, Stołecz: Biskup: tegoż imienia.
39. Ratysbona albo Regenspurg nad Dunaiem w Bawaryi sławne Seymami Rzeszy Niemieckiej.
40. Gratz w Styryi Stoł:
41. Bamberg.
42. Wirtzburg w Frankonii Stołeczne Biskupstw. tegoż imienia.
43. Erfort w Turynghii.

P.

P. Ktore są znaczniejszye w Niemzech rzeki?

- O. Są te:
- a. Dunay zaczyna się w Szwabii, idzie przez Bawaryą Austryą, Węgry, Turcyą Europeyską y wpada w morze Czarne.
 - b. Odra zaczyna się w Śląsku y idzie wzdłuż jego, płynie przez Brandeburgią, Pomeranią y wpływa do Morza Bałtyckiego.
 - c. Elba zaczyna się w Gorach ktore dzielą Czechy od Śląska nazwanych *Rees*, idzie przez Czechy, Saxonią wyższą, Saxonią Niższą y wpada pod Hamburgiem do Morza Niemieckiego H.
 - d. Weser zaczyna się na granicach Hessyi, płynie dzieląc Westfalią od Niższej Saxonii y wpada w toż samo morze.
 - e. Ren zaczyna się przy Szwaycarach w Kraju nazwanym *Grifones*, idzie przez jezioro *Konstanckie*, dzieli Szwabią od Szwaycar y od *Alfacyi*, bieży przez *Cyrkuł Niższego y Wyższego Renu*, zarywa *Westfalii*, przechodzi przez *Hollandry* gdzie na różne podzielony koryta mające swoje osobne nazwiska wpada w morze Północne albo Niemieckie.

f.

- f. Men, zaczyna się przy Gorze Fisztelberg na granicy Czelkiej, idzie kręto przez Frankonią, zarywa Cyrkuła Wyższego Renu, y łączy się z Renem blisko Moguncyi.
- g. Mosella zaczyna się w Lotaryngii, idzie wzdłuż Elektorstwa Trewirskiego łączy się z Renem pod Koblencz.

P. Jakie są Gory znaczniejsze w Niemczech?

O. Są te:

- ⊙. Alpes ktore dzielą Kray Niemiecki od Włoskiego.
- ☾. Rées, albo Riefen-Geburg ktore są między Śląskiem y Czechami.
- * Gory Hartz leżące między Niższą y Wyższą Saxonią.
- ✦. Vauge, albo Vogelsberg, albo inaczey Vosagus Saltus, dzielą Alfacyą od Lotaryngii.

P. Są jakie Wyspy w Niemczech?

O. Najznaczniejszy wysp jest przy Pomeranii na Bałtyckim morzu nazwany.

h. Rugen.

P. Są jakie jeziora znaczniejsze w Niemczech?

O. Są te:

- Jezioro Konstancyńskie albo Roden-See.
- △ Czirnitz w Karnioli, w którym woda na wiosnę wyfycha, tak iż w lecie fiano na nim pokosiwszy y zebrałszy, orać y ięczmień siać można, ten gdy doścignie, przątaią iak nayprędzey, gdyż ku Jefieni woda podchodzi y zalewa, w ktorey mnostwo ryb znajduje się, ta gdy raptem znowu na wiosnę wfiąka zostaią się na lądzie ryby.

P. Jakie są granice Niemiec?

O. Te są:

Na Wschod ma

- A. Polskę.
- B. Węgry.

Na Południe

- C. Morze Adryatyckie.
- D. Włochy y
- E. Szwaycary.

Na Zachod

- F. Francyą y
- G. Hollendry

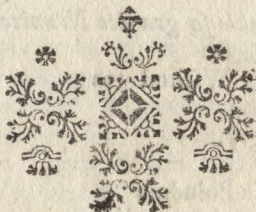
Na Połnoc

- H. Morze Połnocne albo Niemieckie.
- I. Danią y
- K. Morze Bałtyckie.

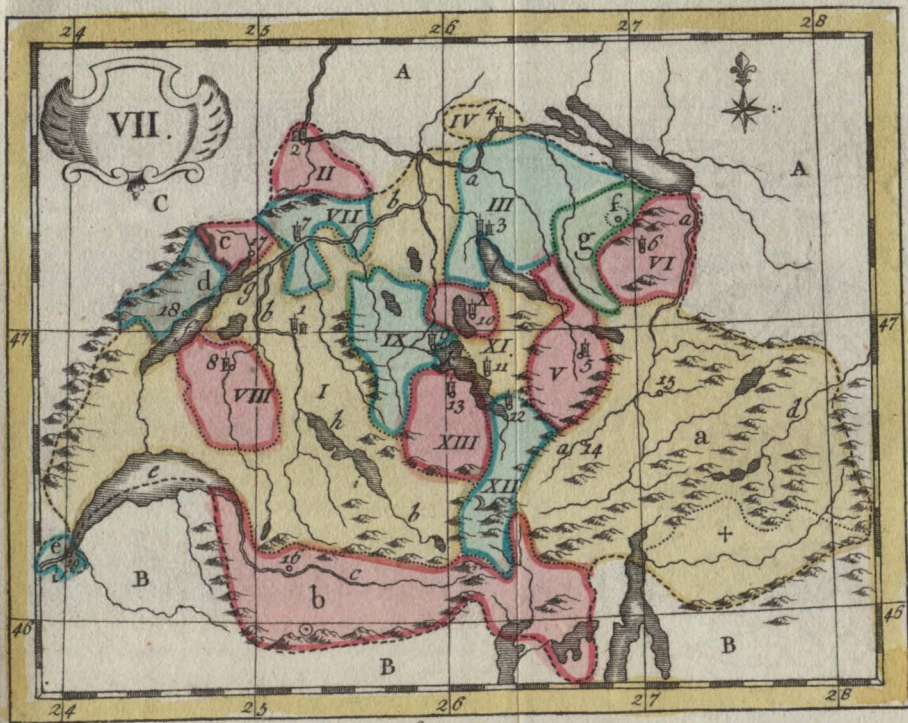
P.

*P. Jaka jest Długość y Szerokość Kraju,
Niemieckiego ?*

O. Długi jest, rachuiąc od Wschodu do Zachodu, na mil sto trzydzieści Niemieckich. Szeroki, rachuiąc od Południa do Północy, na mil sto czterdzieści trzy.

ROZ-

Szwajcarya.

 R O Z D Z I A Ł VII.

 W KTORYM SIĘ EXPLIKUJE VII.
 KARTA GEOGRAFICZNA.

P. *Jaką częśćkę Europy wyraża ta
Siodma Karta?*

O. Szwaycarską Rzeczpospolitę.

P. *Opisz naturę Kraiu, Rząd tej Rze-
czypospolitey, Religią, y przymioty Obywatelów?*

O. Ogólnie mówiąc Kraiy ten, iest bar-
dzo gorzysty, nie iest wszędzie urodzayny, ale
mieyscami, są bowiem śliczne doliny między go-
rami, rowuiny są bardzo żyzne, gdzie zboża, y
winnice dosyć się dobrze Szwaycarom udaia; przy
tym ieziora y rzeki między temiż gorami
prawie wszędzie z wyższych mieysc spadaia.

Szwaycarowie w swoim związku czynia
Rzeczpospolitę potężną, równaiącą się w silach,
innym w Europie znaczniejszym Rzezczo-
mpolitym, ta się zaś składa z trzynastu Powiatow na-
zwanych Kantony, ktore prawie tyleż są Rzezczo-
mpolitami udzielnymi, w rządach iedna od
drugiey niependuiącemi; ale gdzie zachodzi
interes ściągaiący się do całości, obrony, y wol-
ności wszystkich; wtedy wszyscy wziawszy się
za ręce, y podatkami, y żołnierzem, y prowian-
tami

tami ratują swoją oyczyzną, y staia się w ten czas iednym y nierozdzielnyim ciałem Rzeczypospolitey. Rząd w Kantonach biorąc w szczegulności, nie w każdym iest iednakowy: w niektórych Arystokratyczny, w niektórych Demokratyczny. Toż samo u nich dzieie się z Religią, która nie wszędzie iest iedna: Cztery Kantony są Dyflydentkie, dwa w których połowa Dyflydentow, połowa Katolików znayduie się, siedm innych Katolickich, które niżej iakie są, wyrażaią się.

Szwajcarowie co do obyczajow są szczerzy, lubo nie ze wszystkim manierni, wolności swoiey, aby w niwczym nienaruszona zostawała, skrupulatnie przestrzegaiący, słowni, zacięci w swoich zdaniach, w woysku karność z punktualnością zachowuiący: w czym się pokazuią ich przymioty bardzo zdadne do formowania dobrych Generałow, y dobrych żołnierzy.

P. Iak się dzielią Szwajcarowie?

O. Dzielią się na trzynaście Kantonow, y niektore poblizsze Krainy z niemi sprzymierzone: co wszystko wyliczam z przyłączonemi tu znakami:

I. Kanton BERNENSKI.

II. BAZYLIENSKI.

III. ZURYCH.

IV. SZAFHUS, wszystkie te cztery są Religii Protestantckiey.

V.

V. GLARIS.

VI. APPENZEL są po połowie Katolicy, po połowie Proteſtanci.

VII. SOLOTURN.

VIII. FRYBURG.

IX. LUCERNE.

X. ZUG.

XI. SZWITZ.

XII. URY.

XIII. UNDERWALD te siedm ostatnie Kantony są Katolickie.

a. Kray Gryzones nazwany sprzymierzony Szwajcarom według swoich praw, przywileiow, y wolności rządzący się, ma sobie przyległą Prowincyą nazwaną.

† Watelinę.

b. Walezią.

c. Bienne.

d. Hrabstwo Neüschatel należące teraz do Krola Pruskiego.

e. Miasto y Rzeczpospolitę Genewęńską.

f. Miasto S. Galla.

g. Opaństwo S. Galla, które iest częstką Kantonu Appenzel.

P. Ktore są znaczniejszye miasta w Szwajcarach?

O. Są te dziesiętnaście, z których pierwsze iedynaście tak się, iako y Kantony nazwy-

zywają: ostatnie trzy mają swoje denominacye od Kraiow skonfederowanych z Szwaycarami, temi zaś są znaczone liczbami.

1. Bern.
2. Basilea.
3. Zurich.
4. Szafhur.
5. Glaris.
6. Appenzel.
7. Soloturn.
8. Friburg.
9. Lucern.
10. Zug.
11. Schwitz.
12. Altorf Stoł; Kantona Uri.
13. Stantz Stoł; Kant: Underwald.
14. Jlantz y
15. Coire albo Chur Stoł; Gryzonow.
16. Sion Stoł; Walezii.
17. Bien.
18. Neüfchatel.
19. Genewa.

P. Iakie są znaczniejsze rzeki w Szwaycarach?

O. Są te:

- a. Ren.
- b. Aar.
- c. Rodan.
- d. Inn.

Te

Te są zaś wieksze jeziora:

- e. Jezioro Geneweńskie.
- f. Jezioro Neufzatel, albo inaczej Jwerdun.
- g. Jez: Bieńskie.
- h. Jez: Thoun.
- i. Jezioro Brienz.
- k. Jezioro czterech Kantonow.
- l. Jezioro Zurych albo Tugurkie.

P. Iak się nazywają naywyższe gory w Szwaycarach?

O. Alpes ktore nietylko otaczają Szwaycary, ale y napelniają: naywyższe z nich są te:

- ⊙ Wielki S. Bernard.
- ⊙ Gora S. Gotarda.

P. Z kim graniczą Szwaycary?

O. Na Wschod y na północ

A. z Niemcami.

Na Południe

B. z Włochami.

Na Zachod

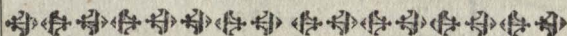
C. z Francją.

P. Iak Długa y Szeroka jest Rzeczpospolita Szwaycarska?

O. Od Wschodu do Zachodu ma na czterdzieści pięć mil długości: a od Południa do Północy na trzydzieści sześć mil szerokości.

E

ROZ-

ROZDZIAŁ VIII.

*W KTORYM SIĘ EXPLIKUJE OSMA
KARTA GEOGRAFICZNA.*

*P. CO za część Europy pokazuje ta
Karta VIII. ?*

O. WŁOCHY.

*P. Iaka natura Kraju Włoskiego, iakie
w nim Rządy, Religia, obyczaje Obywatelow?*

*O. Nie byłoby rokoszniejszego Kraju
na Świecie nad Kraj Włoski, gdyby niepodle-
gał częstym trzęsieniom ziemi. Powietrze w
nim zdrowe, lubo gorące, zwłaszcza w południo-
wych stronach. Zboże, wino, oliwa, owoce
różnego rodzaju, iedwabniki bardzo się w nim
dobrze y w obfitości udują.*

*Rząd we Włoszech rozmaity, według
różnych udzielnych Państw, Krolestw, Xięstw,
y Rzeczypospolitych, ktore w sobie zawierają.*

*Religia Rzymska Katolicka kwitnie wszę-
dzie we Włoszech. Inkwizycye po wielu miastach
Włoskich ustanowione mają pilne na to oko, aby
ani Herezye wszczynaly się, ani Dyffydencyi z
wolnością sprawowania swoich obrządkow nie
osiadali. Żydzi w Rzymie y w Wenecyi znaj-
dują się.*

Co

Wlochy.

Co do obyczajów y natury Włochów, takie o nich pospolite jest zdanie: iż są dowcipni, skryci w swoich zamiślach, przebiegli w polityce. Kochają się w naukach, sztukach, inwencyach, osobliwie w Architekturze y Malarstwie: Nadewszystko lubią Muzykę y widowiska, iakoto Komedye, Opery, gonitwy &c: To zaś w nich nagany godnego upatrują, iż są chciwi, wykrętarze, roszcący podeyrzania, napaśnicy formuicy niesłuszne pretenzye.

P. Iaki jest podział generalny Włoch?

O. Podział generalny Włoch, jest na trzy wielkie części: to jest

- I. na Część Połnocną,
- II. Część Śrzednią, y
- III. Część Południową.

P. Iak się dzieli każda część w szczególności?

O. Połnocna dzieli się na dziewięć Państw udzielnych, to jest:

- a. Xięstwo SABAUDIUM.
- b. PEDEMONTIUM.
- c. MONFERRAT.
- d. Xięstwo MEDIOLANSKIE.
- e. MODENSKIE.
- f. PARMY y PLACENCYI.
- g. MANTUANSKIE.

- h. Rzeczpospolitę WENECKĄ.
 i. Rzeczpospolitę GENUENSKĄ.
 Srzednia część dzieli się, Na Wielkie Xięstwo
 k. FLORENCYI albo TOSKANII.
 l. Stan albo Państwo PAPIESKIE.
 m. Rzeczpospolitę LUCENSKĄ.
 Część Południowa zawiera w sobie.
 mm. Krolestwo NEAPOLITANSKIE, albo
 SYCYLII.

P. Iakie są wyspy znaczniejszye w Włoszech?

O. Są te:

- n. Krolestwo SYCYLIYSKIE, ktore należy do Krola Neapolitańskiego.
 o. MALTA, należy do Kawalerow Maltańskich.
 p. LIPARY ktorych jest siedm przyległych y należących do Krolestwa Sycylii.
 q. SARDYNIA, należy do Xiążęcia Sabaudzkiego y ma tytuł Krolestwa.
 r. KORSYKA, ktora uzurpuie tytuł Krolestwa, należy teraz do Francyi.

P. Iakie są znaczniejszye miasta we Włoszech y na wyspach Włoskich, tudzież iakie są pryncypalne tego Kraiu Porty?

O. Są te, liczbą znaczone:

- i. Rzym Stołeczne Stanu Papiezkiego, całych Włoch, y całego Chrześciaństwa,

- ftwa, ktorego Naywyższa Głowa Papież tam rezyduie.
 2. Neapol Stołeczne Krolestwa tegoż imienia.
 3. Florencya Stoł. W. Xięstwa Toskańskiego.
 4. LUKA Stoł: Rzeczypospolitey Luceńskiey.
 5. Genua Stoł: Rzeczypospolitey tegoż imienia.
 6. Wenecya Stoł: Rzeczypospolitey tegoż imienia.
 7. Mantua Stoł: Xięstwa tegoż imienia.
 8. Parma Stoł: Xięstwa tegoż imienia.
 9. Modena Stoł: Xięstwa tegoż imienia.
 10. Medyolan Stoł: swego Xięstwa.
 11. Kazał Stoł: Monferratu.
 12. Turyn, Stołecz: Piemontu albo Pedemontu.
 13. Szambery Stoł: Sabaudyi.
 14. Messyna Stoł: Wyspu y Krolestwa Sycylii.
 15. Waletta Stoł: Malty, naymocniejszye w całym świecie.
 16. Lipary Stoł: wysp tegoż imienia.
 17. Kaliary Stoł: Wyspu y Krolestwa Sardyunii.
 18. Bastya Stoł: Korfyki.
 19. Liworna Port z nayślawniejszych na morzu Wfrzodziemnym.

20. Ankona Port Główny w Stanie Papie-
skim.
21. Tarent Port w Krolestwie Neapolitań-
skim.
22. Palerm y
23. Trepani obydwaj Porty w Sycylii.

*P. Jakie są największe rzeki y jeziora
we Włoszech?*

O. Te są:

- a. Po, albo Padus, zaczyna się na gorach
Alpes przy granicach Delfinatu pły-
nie przez Lombardya czyli północną
część Włochow, y wpada w morze
Adryatyckie.
- b. Adigus albo Athefis płynie z gor Alpes
wpada w morze Adryatyckie
- c. Tyber ma zródło w gorach Apenińskich,
oblewa Rzym y wpada w morze
Toskańskie, które jest częścią morza
Włzodziemnego.
- d. Jezioro większe, albo Madziore, poczy-
na się z Gor Alpes y łączy się z Pa-
dem w Xięstwie Mediolańskim.
- e. Jezioro Komo, także z Alpes ciągnie się
w tymże samym Xięstwie, y wchodzi
do Padu.
- f. Jezioro Garda w Państwie Weneckim.

P. Które są znakomite góry we Włoszech?

O.

O. Są te:

- ⊙. Alpes które oddzielają Włochy od Fran-
cyi, Szwaycar, y Niemiec.
- ⊙ Apenin Góra wzdłuż Włoch ciągnie się.
- * Wezuwiusz albo Somma, w Krolestwie
Neapolitańskim ogień wybucha z fie-
bie, z kąd w okolicy częste pożary, y
trzęsienia ziemi; wierzech popiołem
po części osypany, y kamieniem
dziurkowatym po części okryty; kto-
ry się formuje z ognistej rzeki która
przy większych tej góry pożarach
wypływa, nazywa się Lawa, w wierz-
chu zaś samym dziura czyli przepaść
ogniwa z ktorey dym nieustannie wy-
chodzi.
- ** Etna, albo Gibel w Sycylii, teyże na-
tury co y Wezuwiusz: przy tych
obydwoch gorach znajdują się win-
nice, pastwiska, lasy: bo grunt przy
nich bardzo jest tłusty y urodzajny.

P. Jakie są Granice Włoch?

O. Włoski Kray jest półwyspem naj-
większym na Morzu Włzodziemnym, podobny
jest do sztybla czyli buta Niemieckiego: ma na
Północ.

F. Niemcy y

G. Szwaycary.

Na

Na Wschod

A. Morze Adryatyckie.

Na Południe.

B. Morze Jońskie.

Na Zachod

C. Morze Liguryi.

D. Morze Toskańskie, y

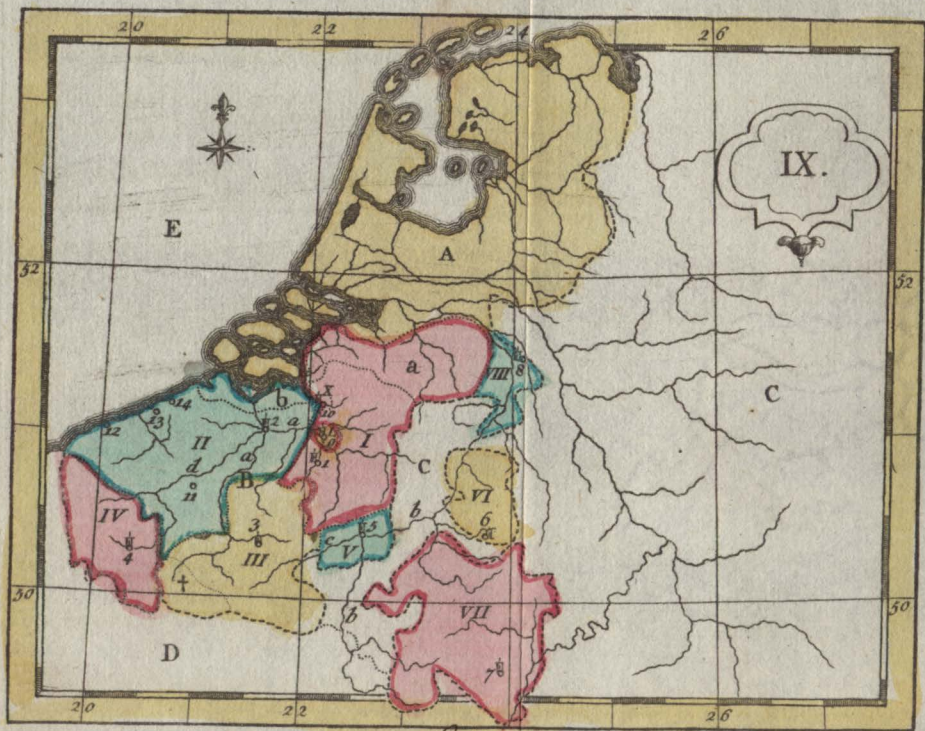
E. Francya.

P. Jaka jest długość y szerokość Włoskiego Kraiu?

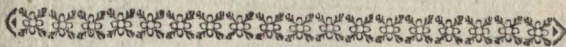
O. Włoski Kray w Połnocney części czyli Lombardy będzie miał od wschodu do Zachodu na siedmdziesiąt mil Niemieckich: w frzedniej części na trzydzieści, w południowey na trzydzieści pięć. Szerokość tego Kraiu od Południa do Połnocy albo raczey od Wschodu zimowego do Zachodu Letniego rozciąga się na mil sto pięćdziesiąt Niemieckich.

ROZ-

Niederland.

R O Z D Z I A Ł IX.

W KTORYM WTKŁADA SIĘ DZIEWIĄTA KARTA GEOGRAFICZNA.

P. Iaką częśćkę Europy pokazuje ta Karta IX.?

O. Pokazuje siedmnaście Prowincyi, ktore się nazywają Niderland, albo pospolicie Hollendry. Ale my tu tylko o dzieściu Prowincyach mówić będziemy, pod imieniem Niderlandu Austryackiego, y Francuskiego, albo iednym słowem Niderlandu Katolickiego.

P. Iaka tego Kraiu żyzność, Religia, obyczaje?

O. Kray ten obfity w zbożu, w pastwiska; ma równiny bardzo piękne, powietrze tam grube. Nie maż w całej Europie kraiu, ktoryby miał tyle znacznych miast w bliskości iedno przy drugim, y tak ludne, iak się tam znajdują.

Obywatele co do biegłości w naukach nie mają tak bystrego rozumu, ale może też to, taka o nich Ziemiopisow przewencya. Lecz daymy to, że ledwo ieden z nich uczony doskonale znajdzie się, mają oni inne na to miast przymioty formujące serce y dobrą naturę, ktore nieustępują w niczym wysokim przymiotom rozumu.

Są bowiem szczerzy, rzetelni, stateczni w przy-
iażni. W sztuce malarzkiej Włochom równający się.
Religii są Katolickiej Rzymskiej.

*P. Wyrachuy y pokaż te dziesięć Pro-
wincyi Niderlandu?*

O. Są te:

- I. Brabancya, ktorey więkfsza część należy do domu Austryackiego; druga część mniejsza
 - a. Należy do Stanow zkonfederowanych Hollenderkich.
- II. Hrabstwo Flandryi ktorey część należy do Domu Austryackiego, część do Francyi, część do Stanow zkonfederowanych
 - b. pod znaczkim
- III. Hrabstwo Hannonii, ktorey część należy do domu Austryackiego, część do Francyi: Jest w nim także Arcybiskupstwo
 - † Kameracenske ktore zawierać się powinno w Hannonii Francuskiej.
- IV. Hrabstwo Artezji, całe należy do Francyi.
- V. Hrabstwo Namurskie, całe należy do Austrii
- VI. Xięstwo Limburskie należy do Austrii.

VII.

VII. Xięstwo Luxemburskie należy z więkfszej części do Austrii, reszta do Francyi.

VIII. Xięstwo Geldryi, ktorey część jedna należy do Stanow Hollenderskich zkonfederowanych.

IX. Klucz Mechliński.

X. Margrabstwo Antwerpkie, te dwie ostatnie części zamykają się w Brabancyi.

P. Ktore są znaczniejszye miasta w tych pomienionych dziesięciu Prowincyach?

O. Są te znaczone liczbą.

1. Bruxella, Stołeczne Brabancyi y całego Niderlandu Austryackiego.
2. Gandawum Stoł: Flandryi.
3. Mons, Stoł: Hannonii Austryackiej.
4. Arras Stoł: Artezji.
5. Namur, Stoł: Hrabstwa tegoż imienia.
6. Limburg Stoł: Xięstwa tegoż imienia.
7. Luxemburg Stoł: Xięstwa tegoż imienia.
8. Geldrya Stoł: Xięstwa tegoż imienia.
9. Mechlin, Stołeczne Klucza tegoż imienia.
10. Antwerpia Stołeczne Margrabstwa tegoż nazwiska.
11. Lilla Stołeczne całego Niderlandu Francuskiego, leży w Flandryi.

12.

12. Dunkierka Port sławny
13. Niewport y
14. Ostenda wszystkie te trzy Porty są w Hrabstwie Flandryi.

P. Jakie są znaczniejsze rzeki w tych dziesięciu Prowincjach?

O. Są te:

- a. Skaldis.
- b. Moza.
- c. Sambra.
- d. Lis.

P. Jakie są granice Niderlandu Katolickiego?

O. Niderland Katolicki
Na Północ.

A. Ma Stany Zkonfederowane czyli Rzeczpospolitą Hollenderską.

Na Wschód.

C. Niemców.

Na Południe.

D. Francją.

Na Zachód.

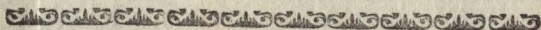
E. Ocean.

P. Jaka jest długość y szerokość tego Kraju?

O. Od Wschodu do Zachodu wzdłuż, ma mil czterdzieści trzy. Od Południa do Północy wprost ma na trzydzieści siedm mil Niemieckich.

Rzeczpospolita Holenderska.

ROZDZIAŁ X.

W KTORYM EXPLIKUJE SIĘ DZIESIĄTA KARTA

*P. Iaka częśćka Europy na tey Karcie
X. pokazwie się?*

O. Rzeczpospolita Hollenderska, czyli Stany Zkonfederowane.

*P. Co za natura Kraiu, iaki w nim
Rząd, Religia, obyczaje &c: ?*

O. W tym kraiu powietrze bardzo iest grube y wilgotne, grunt bagnisty, ozdobiony iednak wioskami bardzo porządnemi y miłemi. Ma wiele miast potężnych y ślicznych, od iednych do drugich są rznięte kanały wód, osadzone drzewami w linią z iednego y drugiego brzegu, co prawie wszędzie w tym Kraiu widzieć można, ponieważ dla osufzenia gruntu, y łatwości transportu towarow dla handlu od wsi do wsi, od miasta do miasta umyślnie Hollendrzy staraia się mieć Kanały wygodne y w całości je utrzymywać.

Ta Rzeczpospolita składa się z siedmiu Prowincyi, z ktorych każda iest sobie udzielną nieiaką Rzeczpospolitą, y owszem wszystkie miasta z osobna z siedmiu tych Prowincyi według dawnych swych praw y zwyczajow partykularnych

nych rządzą się. Co się jednak publicznych (tyczne interesów, Rząd tej Rzeczypospolitej (który bardziej jest Demokratyczny niżeli Arystokratyczny) od tychże siedmiu razem Prowincji dependuje w najwyższej Radzie, która się Zgromadzeniem Stanów Generalnych nazywa, y która się nieustannie prawie agituje w Hadze: lubo z każdej Prowincji kilku znajduje się Deputatów, nie liczy się jednak tylko siedm głosów, to jest, nie maż w niej względu na wielość osób, ale tylko na wielość Prowincji. W większych interesach od partykularnych w każdej Prowincji zjazdów (gdzie miała nawet głos swoy maia) decyzya zawisła. Xiążę Stadthuder nazwany, nie tylko jest dożywotni, ale y w obojga płci następcach dziedziczny, jest Rządcą Generalnym całej Rzeczypospolitej, Najwyższym Generałem w woysku, y Admiralem W. do niego należy Magistraty w miastach approbować, tudzież niektóre Urzędy wojskowe w Kraiu, y na morzu rozdawać.

Religia panująca w tym Kraiu jest Kalwińska, ale inne mieć się mogą.

Obywatele tej Rzeczypospolitej najlepiej w świecie całym znają się na handlu y na sztuce żeglarskiej, przy tym są trzystwi, oszczędni, pracowici, nadewszystko profitu swego we wzystkim upatrujący.

P.

P. Jak się dzieli Rzeczpospolita Hollenderska?

O. Na siedm Prowincji, które lubo sobie udzielni są Państwami, w partykularności; nieprzeistają jednak razem w powszechności wzięte byż iedną Rzeczpospolitą, według uczynionego między sobą związku R. 1579. przez który obowiązały się przysięgą wzajemną bronić wraz wszyscy swoiey wolności, y stanowić Zgromadzenie Stanów Generalnych, przez swoich Deputatów z każdej w szczególności Prowincji wysłanych: y z trzema Powiatami z nimi zprzymierzonymi.

Są zaś te, które tu nie według rangi Deputatów z każdej zieżdzających się na Zgromadzenie Stanów Generalnych Prowincji, ale według porządku Geografów kładę

I. Prowincya ZELANDYA, składająca się z siedmiu wysp to jest:

- a. Walcheren.*
- b. Sud-Beveland.*
- c. Wolfartsdyk.*
- d. Nord-Beveland.*
- e. Schouven.*
- f. Tholen.*
- g. Philipsland.*

II. Prowincya HOLLANDYA, która się dzieli
h. na Hollandyą Południową, y
i na Hollandyą Północną.

III.

- III. Prowincya UTRECHCKA.
 IV. Prowincya GELDRIYI która się dzieli
 na trzy Powiaty
k. Powiat Nimek.
l. Zutpen.
m. Wenlo.
 V. Prowincya OWERISSEL albo TRAN-
 SISALANIA, dzieli się także na trzy
 Powiaty.
n. Sallant.
o. Trente.
p. Wollenhow.
 VI. Prowincya FRYZYI także na trzy po-
 dzielona Powiaty.
q. Oftergow.
r. Westergow y
 Sevenwolden albo Sevenwuden.
 VII. Prowincya GRONINGI, albo STAD-
 ENLANDE.

Kraie sprzymierzone są te

VIII. DRENTE.

IX. BRABANCYA HOLLENDERSKA, y

X. FLANDRYA HOLLENDERSKA, które
 przymierzem związane są z Stanami
 Generalnemi.

*P. Takie są Stoleczne miasta Prowincyi
 sprzymierzonych, Porty, y inne znaczneyse ?*

O.

- O. 1. Amsterdam nayznaczniefze,
 nayludniefze y naybogatsze ze wszy-
 stkich.
 2. Haga gdzie Stany Generalne zgromadza-
 ją się: ale naturalny podział każe za
 Stoleczne te miasta kłaść, które pier-
 wzy mają głos na zgromadzeniu par-
 tykularnym kaźdey Prowincyi, iako-
 to:
 3. Middelburg Stoł: Zelandyi.
 4. Dort albo Dordrecht Stoł: Hollandyi.
 5. Utrecht Stoł: Prowincyi tegoż imienia.
 6. Nimegue Stoł: Geldryi.
 7. Deventer Stoł: Oweriffel.
 8. Leuward Stoł: Fryzyi.
 9. Groninga Stoł: Prowincyi tegoż imie-
 nia.
 10. Fleffynga Port.
 11. Veer Port.
 12. Zierikzée z Middelburgem cztery Por-
 ty w Zelandyi.
 13. Hellevoetsluis.
 14. Rotterdam z Dordrechtem y Amsterda-
 mem Porty Hollandyi Połudn:
 15. Monnikendam.
 16. Edam.
 17. Hoorn.
 18. Enkhuizen.
 19. Medenblik w Hollandyi Połnocney.
 20. Staveren.

F

21.

21. Hindelopen y
22. Harlingue w Fryzyi Porty.

Inne znacznieyfe miasta są te :

23. Bois le Duc, y
24. Breda w Brabancyi Hollenderskiew.
25. Sluis albo L'Ecluse w Flandryi Hollenderskiew.
26. Delft.
27. Guda albo Tergow.
28. Leyda.
29. Harlem w Hollandyi Południowey.
30. Alkmar w Hollandyi Północ.
31. Amersfort w Utrechie.
32. Arnhem y
33. Zutphen w Geldryi.
34. Kampen y
35. Zwol w Oweriffel.
36. Francker y
37. Sneek w Fryzyi.

P. Ktore są rzeki y jeziora znacznieyfe w Prowincyach sprzymierzonych?

O. Są te:

- a. Rzeka Ren.
- b. Rzeka Moza.
- c. Odnoga Renu nazwana Wahal.
- d. Odnoga Renu nazwana Merwa albo Merwed.
- e. Inne Koryto albo Odnoga Rhenu Lek.
- f. Tak-

- f. Także Koryto inne Renu Wecht, y
- g. Iffel.

Jeziora są te:

- h. Zuiderzée.
- i. Harlem.
- k. Biesboch.
- l. przy Gronindze Dollart.
- m. Sławna Odnoga Morfka przy Texel.
- n. Vadden, odnoga także morfka.

P. Ktore są Wyspy znacznieyfe należące do Prowincyi Zkonfederowanych?

O. Oprócz siedm wysp ikladaiących Prowincyą Zelandyi, ktore są literami znaczone, są te następujące pod numerami

38. Gure.
39. Overflakke.
40. Kraina Woorn y Putten, przy niey zaraz Beyerland y Steyen.
41. Iffelmond.
42. Texel.
43. Wlieland.
44. Ter Szelling.
45. Ameland.
46. Szirmonnikog.
47. Wiering.
48. Urk.
49. Szokland albo Ens.
50. Marken te cztery ostatnie znajduią się na odnodze Zuiderzée.

*P. Opisz Granice Rzeczypospolitey Hol-
landerckiey ?*

O. Ta Rzeczpospolita
Na Wschod ma

A. Niemcy.

Na Południe ma

B. Niderland Austriacki.

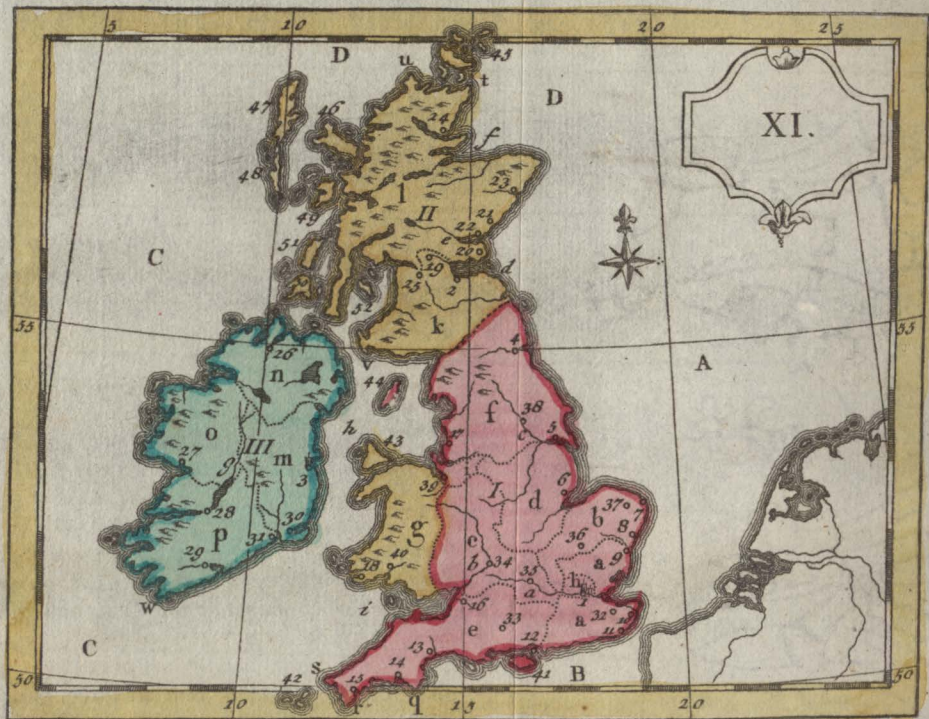
Na Zachod y Połnoc oblewa

C. Morze Połnocne.

P. Iak Szeroki y długi jest ten Kray?

O. Ten Kray od Wschodu do Zachodu
wprost długi jest na mil Niemieckich około trzy-
dzieści. Szeroki od Południa do Połnocy także
na iakie trzydzieści mil.

Anglia.

R O Z D Z I A Ł X I.

*W KTORYM SIĘ EXPLIKUJE KARTA
IEDYNASTA.*

P. Iaki Kray pokazuje ta Karta XI.?

O. Pokazuje Wielką Brytannią, która zawiera w sobie trzy wielkie Krolestwa, to jest:

I. Krolestwo ANGLII.

II. Krolestwo SZKOCYI y

III. Krolestwo IRLANDYI albo HIBERNII.

P. Powiedz mi iaka w tym Kraiu natura powietrza, Ziemi, y Ludzi, iaki Rząd y Religia?

O. Powietrze w Anglii dosyć jest miłe y zdrowe, lubo często mgłami z morza wychodzącami okryte; grunt do wszelkich urodzaiów bardzo sposobny, oprócz wina: ten Kray obfituje w bydło, w zwierzyne, y ryby: w pastwiska wyborne: przeto ma koni mnostwo pięknych y dzielnych. Znajdują się w nim kruszce cyny nayprzednieyszey na wielu mieyscach. Szkocya ponieważ rozciąga się ku Północy, przeto ziemnieysza y mniej zdrowiu służąca: ziemia nie mniej urodzayna iak w Anglii, ma węgli ziemnych podostatek. Irlandya w tym prawie samym jest powietrzu co Anglia, obfituje w lasy y

państwka najlepsze w całej Europie: Woły Irlandzkie tak są zachwalone y sławne, iak konie w Anglii. Rząd W. Brytanii jest Monarchiczny, tak iednak, że Arytokratycznego y Demokratycznego ma w sobie znaczną część, Korona idzie dziedzictwem, spada nawet na Kądziel, gdy po mieczu Sukcesorow nie stawa. Szkocya niegdys była udzielnym y osobnym Krolestwem, ale w Roku 1707. z Anglią na zawsze Traktatem złączona została y tak te dwa Krolestwa zamykają się pod imieniem Krolestwa W. Brytanii. Irlandyą rządzi Vice-Rey, ktorego Krol W. Brytanii z ramienia swego posyła, ten w urzędzie swoim sprawować się powinien według woli Krolewskiej, praw Korony tej, y uchwał Parlamentowych. Co do Religii cała Brytannia jest sekty Kalwińskiej, ta iednak sekta panująca na dwie partye dzieli się, iedni się nazywają Episcopales, a drudzy Presbyteriani, iedni od drugich tym tylko się różnią, iż pierwsi utrzymują dostojność Kościelną złączoną z powagą Krolewską, drudzy nie. Wszystkie inne sekty mogą się mieścić w tym Krolestwie, y wolno im iakie chcą swoje obrządki sprawować, iedney tylko Religii Katolickiej Rzymkiej zabroniono.

Anglicy, mówiąc co do temperamentu ich natury, są odważni, zdadni do wszystkiego: mają rozum otwarty, żywy, przenikający y najsposobniejszy do najsztubtelniejszych umiejętności: rzemieślnicy z nich w iakieykolwiek bądź

ro-

robocie główni: czego dowodem jest wszystko to cokolwiek z ich fabryk nam się dostaje: humoru są pochmurnego, y melancholicy. Pospolity lud nigdzie nie jest tak skłonny do buntow y do zapaleczywości iako w Anglii. Szkotowie są mocni, bitni, ludzcy, szczerzy, y dowcipni, ale to ma się rozumieć o mieszkających w miastach, wsiach rowninach, bo ci co w gorach prawie niedostępnych tułają się, są dzicy y okrutni. Irlandczykowie we dwóch najbardziej zabawach kochają się, w polowaniu, y łowieniu ryb: dobrzy są z nich żołnierze, mili w konwersacyi, ludzcy y uczynni. Pospolity lud, powiada, jest mściwy y leniwy do pracy: W Irlandyi dosyć Katolików ikrytych znajduie się.

P. Iak się dzieli Anglia, Szkocya, y Irlandya?

O. Anglia według dawnego podziału zawiera w sobie siedm Krolestw, których tytuły do tych czach tymże Prowincjom służą, lubo podział Kraiu nie tak na Krolestwa, iako raczej na Hrabstwa, czyli Xięstwa, po Angielsku Schire, pospolicie opisywany bywa. Rachuie się ich pięćdziesiąt dwa, ktore tak według dawnego dyspartymentu Krolestw wyliczam:

b. Krolestwo Anglii Wschodney albo Ost-Angeln: zawiera trzy Xięstwa tegoż imienia Effex, y Middelfex znaczone literą h.

a.

- a. 32. Krolestwo Kent, jest oraz Xięstwem tegoż imienia. Między
- a. 32. y 12. Krolestwo Sufsex, ma dwa Xięstwa, iedno tegoż imienia, a drugie Surrey.
- e. Krolestwo Westsex zawiera siedm Xięstw: Southampton, Barck Wilt, Dorchester, Sommerfet, Devons, y Kornuwal na samym rogu.
- d. c. Krolestwo Mercii, po frzodku Anglii zamyka dziewiętnaście Xięstw: Monmut, Gloucester, Oxfort, Bukingam, Harfort, Betfort, Hundington, Northampton, Warwik, Worcester, Herefort, Schrops, Stafford, Leicester, Rutland, Lincoln, Nottingham, Darby, Chester.
- f. Krolestwo Nortumberland, dzieli się na sześć Xięstw. Jork Lancaster, Westmorland, Durham, Kumberland, Nortumberland.
- g. Xięstwo Wallii zawiera w sobie dwanaście Hrabstw Klamorgan, Karmarten, Breknok, Pembrok, Kardygán, Radnor, Montgomery Merionet Kaernarvan Dembigh, Flint, y Wyfp. Anglesey.
- Szkocya dzieli się na
- k. Szkocya Południową y

l.

1. Szkocya Północną, obydwie zawierają w sobie wiele Xięstw.
- Irlandya dzieli się na cztery Prowincye:
- m. Leinster albo Lagenią.
- n. Ulter albo Ultonią.
- o. Konnacyą.
- p. Munster albo Mommonią.

P. Ktore są znaczniejsze miasta y Porty w Anglii, tudzież iakie są miasta portowe w Szkocyi y Irlandyi?

- O. 1. Londyn, jest Stołec: Anglii y całego Krolestwa W. Brytannii.
2. Edynburg Stoł: Szkocyi.
3. Dublin Stoł: Irlandyi. Portowe miasta

w Anglii te są:

4. Newcastle.
5. Hull.
6. Baston.
7. Yarmuth.
8. Ipswich.
9. Harwich.
10. Sandwich.
11. Duwre.
12. Portsmuth.
13. Excester:
14. Plimuth.
15. Falmuth.
16. Bristol.

17.

17. Lewerpol.
18. Milforts-haven w Wallii.

W Szkocyi portowe są te

19. Sztterling.
20. St. André.
21. Mont-roe.
22. Dundée.
23. Aberden Stoł: Połnoc: Szkocyi.
24. Dornock albo Dorno, y
25. Glaskow.

W Irlandyi Portowe te:

26. Londondery.
27. Gołoway.
28. Limmerick.
29. Korck.
30. Wexford.
31. Waterford.

Inne miasta nieportowe, sławne iednak, te są.

32. Kantuarya.
33. Salisbury.
34. Gloucester.
35. Oxford Akademia.
36. Kambridga.
37. Norwick.
38. York.
39. Szefter.
40. Karmarten Stołeczne Wallii.

P.

P. Powiedz znaczniejszye rzeki y wody
w Wielkiej Brytannii?

O. Są te:

w famey Anglii.

a. Tamiza.

b. Sawerna y

c. Humber.

W Szkocyi odnoga morska.

d. Forth.

e. Tay.

f. Odnoga morska Murray.

W Irlandyi.

g. Schannon.

h. Morze Irlandzkie rozlewa się między Anglią y Irlandyą. Na zachod Anglii iest odnoga morska nazwana Kanał Bryftolu.

P. Iakie są znaczniejszye wyspy w Anglii
y Szkocyi?

O. Są te:

41. Wight,

42. Wyspy Sorling.

43. Anglescy.

44. Man.

45. Orkady.

Na zachod Szkocyi Hebrydy Wyspy
albo Westerny te są:

46. Skye.

47. Lewis.

48.

48. Wist.

49. Mulla.

50. Yla.

51. Jura y

52. Arran.

Gory nad morzem znaczniejsze w Wielkiej
Brytannii są te: w Anglii

q. Gustard.

r. Lezard.

s. Lands-End.

W Szkocyi.

t. Dungby.

u. Faro.

v. Galloway.

W Irlandyi.

w. Klar.

*P. Jakie są granice Wielkiej Brytannii,
y iaka iey jest długość y szerokość?*

O. Dwie te wielkie wyspy na wschod są
oblane

A. Morzem Połnocnym.
Na Południe

B. Morzem nazwanym la Manche y ma
ciasną moriską Kale.

C. Morze Atlantyckie
Na Połnoc

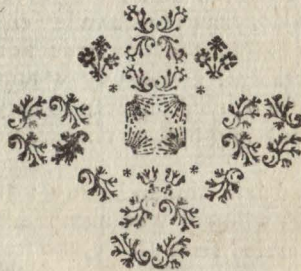
DD. Morze Szkockie

An-

Anglia długa jest od Wschodu do Zachodu
wprost na siedmdziesiąt mil Niemieckich. Sze-
roka od Połudn: do Północy na ośmdziesiąt mil.

Szkocya długa od Wschodu do Zachodu
wprost na czterdzieści pięć mil Niemieckich,
szeroka od Południa do Północy na pięćdziesiąt
pięć.

Irlandya długa od Wschodu do Zachodu
wprost według rozciągłości frzedniej czterdzie-
ści mil: Szeroka od Południa do Północy na
sześćdziesiąt mil Niemieckich.

ROZ-

ROZDZIAŁ XII.

*W KTORYM SIĘ EXPLIKUJE DWU-
NASTA KARTA.*

*P. Co za częśćka Europy wyraża się na
tey Karcie XII. ?*

O. Dania, czyli Krolestwo DUNSKIE.

*P. Co za ten Kray, iaki w nim Rząd, y
iaka Religia panująca?*

O. Kray ten lubo zimny iest, zdrowy ie-
dnak ; ziemia żyzna , ofobliwie co do paszy :
ztaąd wychodzi niezliczona moc koni y wołów
do innych kraioy : zwierzyny w nim , ofobliwie
ieleni , mnostwo : co do handlu , który przed tym
nie bardzo znaczny był , co raz bardziej teraz po-
mnaża się.

Rząd iest Monarchiczny : to Krolestwo
było niegdyś wolne y według upodobania swego
Kroloy obierało , teraz , iuż blisko sto lat , iako się
stało dziedzicznym : sukcesya spada nawet na
pleć białogłowską.

Religia panująca iest Luterska pod rządem
szczęściu Biskupow.

Duńczykowie są dorodni , rostopni , mili
w konwersacyi , kochający się w naukach y rę-

ko-

Danica.

koździelach: białogłowy z wielkim są przywiązanem do gospodarstwa około domu.

P. Opisz podział Danii?

O. To Krolestwo może być podzielone kilkorakim sposobem: a nayprzod dzieli się na sześć Biskupstw y iedno Xięstwo:

- I. Biskupstwo Zelandyi, która jest wyspą.
- II. Biskupstwo Fionii także wyspy.
- III. Biskupstwo Alburg.
- IV. Biskupstwo Wiburg.
- V. Biskupstwo Arhus.
- VI. Biskupstwo Rypen.
- VII. Xięstwo Slezwickie.

Powtore dzieli się na Kray lądowy, y Wyspy. Ląd nazywa się Jutlandya, która dzieli się na Jutlandyą Połnocną y Jutlandyą Południową. Połnocna Jutlandia zawiera w sobie cztery Diecezye, to jest: Alburg Wiburg, Arhus Rypen: a Xięstwo Slezwickie w południowey leży Jutlandyi. Inne wyspy Jutlandyi znaczniejsze oprócz pomienionych Zelandyi y Fionii są te:

- a. Lessou.
- b. Aanhout.
- c. Samfon.
- d. Amagh.
- e. Mona.
- f. Falster.
- g. Laland.

- h. Bornholm.
- i. Langeland.
- k. Aroe.
- l. Alfen.
- m. Femeren.
- n. Fanoe.
- o. Rom.
- p. Sylt.
- q. Föhr.
- r. Noordstrand.
- s. Heilgeland.

P. Ktore są znaczniejszye miasta y Porty w Danii?

O. 1. Kopenhaga, Stołeczne całego Krolestwa, a partykularniey Wyspy Zelandyi, tu Krol Duński rezyduje.

- 2. Odenfée Stołecz: Fionii.
- 3. Alburg Stoł: Biskupstwa tegoż imienia.
- 4. Wiburg Stoł: fwego Biskupstwa.
- 5. Arhusen także.
- 6. Rypen wtaż.
- 7. Slezwick Stoł: Xięstwa tegoż imienia.

Na wyspie Zelandyi te są Porty.

- 8. Helsingor albo Elsfener.
- 9. Koge.
- 10. Korfor.
- 11. Kallundburg.

- 12. Roskild miasto trochę opodal od fwego Portu.

Na wyspie Fionii.

- 13. Nyburg.
- 14. Foburg.
- 15. Affens.
- 16. Medelfart.

W Jutlandyi Połnocney Porty te :

- 17. Seeby 3. Alburg, 5. Arhusen.
- 18. Kolding.
- 19. Riengkioping leżący na zachod Jutlandyi Połnocney.
- 20. Hadersleben.
- 21. Appenrade, 7. Sleswick.
- 22. Flensborg.
- 23. Ekelenförde.
- 24. Frederichstad.
- 25. Husum, y
- 26. Tunderen w Jutlandyi Południowey.

P. Opisz znaczniejszye Rzeki, odnogi y Ciasniny, Gory nad morzem albo Kapy?

O. Rzeki znaczniejszye te są:

- b. Slye.
- c. Eyder.
- a. Odnoga morska. Ciasniny morskie trzy:
- B. Sund.
- d. Wielki-Belt.
- e. Mały-Belt.

Gory nad morzem znaczniejszye są te:

G

f.

f. Steven Klint: w Zelandyi.

g. Schagen ład gurzyſty ciągnie ſię klinem ku Połnocy. w Jutlandyi Połnocney.

P. Powiedz granice Danii , długość y szerokość iey?

O. Dania na Wſchod ma Morze

A. Bałtyckie , y

B. Ciaſninę Sund.

Na Po noc

CC. Morze Kategat , y

DD. Szager-Rack.

Na Zachod

E. Morze Połnocne.

Na Południe

F. Niemiecki Kray.

Danii długość mierzając wprost począwszy od 1. Kopenhagi aż do 6.

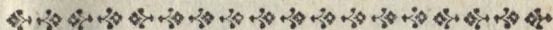
Rypen, będzie na trzydzieści cztery mile Niemieckie: Szerokość począwszy od c. Eyder Rzeki aż do g. Schangen Kapu Jutlandyi rozciąga ſię na pięćdziesiąt mil Niemieckich.

ROZ-

Norwegia.

R O Z D Z I A Ł XIII.

*W KTORYM EXPLIKUJE SIĘ
MAPPA XIII.*

*P. CO za Kray Europeyski wyraża się na
tey Karcie XIII.?*

O. Krolestwo NORWEGII.

*P. Jakie w nim powietrze, grunt, Rząd,
Religia, y obyczaje?*

*O. Co do powietrza, ten Kray zimny iest,
co do gruntu gorzysły y nieurodzayny: to tylko
w nim najlepszego iest, że z lasow swoich naj-
lepsze spuszcza masyty, y wiele wysmienitego
drzewa na budowanie okrętow. Znayduią się
w nim także niektore kruszce, iako to srebra, a
naywięcey żelaza.*

*Co do Rządu Stan iego iest Monarchi-
czny: Przedtym swoich własnych miewał Kro-
low, teraz od owego czasu iak się złączył z Da-
nią, Duńskiego Krola rządow podlega, który al-
bo Vice-Reja, albo Rezydenta swego tam posy-
ła, a ten w Chrystianii rezydując, imieniem swego
pryncypała całym rządzi Kraiem.*

*Co do Religii, Luterska Sekta tak iak w
Danii panuje, w stronach iednak Połnocney Nor-*

wegii, trudno zgadnąć co za wiara jest, iak zwyczajnie w grubym y dzikim narodzie.

Co do obyczajow y natury mieszkańcow, są trwali y mocni, ale nie manierni, zwłaszcza ci co w gorach na północ mieszkają prawie dzikimi nazwać się mogą.

P. Iaki jest podział Norwegii?

O. Norwegia dzieli się nayprzod na

Z. Południową y na

N. Północną.

Południowa znowu dzieli się na dwie części czyli Gubernie:

I. BERGEN a

II. AGGERHUS, nazwana inaczey ANSLO y OBSLO.

Północna dzieli się na Gubernią.

III. DRONTHEIM, y

IV. WARDHUS inaczey nazwaną NORLAND albo LAPPONIĄ DUNSKĄ.

Przylączyć należy do tych czterech Gubernii Wyspę

V. JSLANDIĄ ktora do NORWEGII należy, y Krola Duńskiego uznaje za Pana.

P. Opisz miasta znaczniejszye y portowe w Norwegii?

O. Są te:

I.

1. Bergen Stołeczne Gubernii tegoż imienia y całego Krolestwa.

2. Zamek nazwany Aggerhus y miasto przy nim Chrystiania przed tym zwane Obslo albo Anslo Stoł: Gubernii tegoż imienia y rezydencya Vice-Reja od R. 1739.

3. Drontheim Stoł: Gubernii tegoż imienia.

4. Wardhus także Stoł: Gubernii tegoż imienia czyli Laponii Duńskiej.

12. Skalhot Stoł: wyspu Jslandyi.

5. Stowanger miasto portowe w Gubernii Bergeńskiej.

6. Chrystianstad.

7. Frederystad.

8. Fryderyszal.

9. Flekkero: cztery te portowe miasta w Gubernii Aggerhus.

10. Romsdat Portowe miasto w Gubernii Drontheim.

11. Waranger portowe w Laponii.

P. Powiedz rzeki y wody znaczniejszye w Norwegii?

O. Nayznaczniejszya rzeka Norwegii, pominąwszy inne niezliczone prawie, jest

a. Gluma w Gubernii Aggerhus.

Na zachod Norwegii niedaleko brzegow jest wyr na morzu sławny ktory co sześć godzin wgląb kręcąc się zapada, y znowu co sześć godzin impetem na wierzch wybucha y wytryku-

ie, nazywa się wielki Malfstrom, czyli tylko Malfstrom, wyraża się na tej Karcie znacznikiem

P. Norwegia ma jakie góry znakomitsze?

O. Cała Norwegia gorami y skałami okryta: te jednak są znakomitsze, które wzdłuż ciągną się dzieląc Norwegią od Szwecyi, nazywają się

- ⊙ Felices albo Dofrin, albo ieczce Darafied.
- ⊙ Gora Hekla w Jslandyi która ognie wybuchu.

P. Jakie są znaczniejsze wyspy y Góry nad morzem w Norwegii?

O. Oprócz Jslandyi wielkiej wyspy odległej od Norwegii, niezliczona moc mniejszych wysp przy brzegach Norwegii znajduje się, z których znaczniejsze są te:

- b. Hitteren.
- c. Nomendale,
- d. Lofforden.
- e. Samien.
- f. Surrey.
- g. Tromfo.
- h. Wyspy Fero lubo przyległe są Norwegii, należą jednak do Danii.

Ka-

Kapy czyli góry nad morzem znakomitsze są te:

- a. Kap Nord.
- b. Nord Kin.
- c. Kap-Nez na południe Norwegii.

P. Jakie są granice Norwegii, tudzież długość y szerokość iey iaka?

- O. Na wschod ma
- A. Królestwo Szwedzkie.
Na Południe ma
- B. Odnogę morską nazwaną Szager-Rak które zamyka morze Połnocne, gdzie Jutlandia wzdłuż iako Połwysep pomyka się.
Na Zachod oblewa ją
- C. Morze Połnocne
Na Połnoc ma
- D. Morze Lodowate.

Długość Norwegii od wschodu do Zachodu będzie około pięćdziesiąt mil Niemieckich wynosiła. Szerokość według Geografów od Południa do Północy na dwieście dwadzieścia mil Niemieckich.

Jslandii wzdłuż od wschodu do zachodu będzie na siedmdziesiąt pięć mil około: w szerz zaś od Południa do Północy na czterdzieści pięć.

Część Norwegii leży pod Cyркуłem Polarnym blisko wyższego końca osi całego świata, na-

na ktorey świat w około obraca się, to imaginacya wystawiać sobie powinna dla pomiarkowania wielu rzeczy iako się zwyż powiedziało, y mowić będzie traktując o Sferze. Ten Cyrkuł na tey Karcie trzema gwiazdami naznaczony jest.

*** Częstka Cyrkułu Polarnego.

Szwecya.

 R O Z D Z I A Ł X I V .

 W K T O R T M E X P L I K U I E S I Ę
 C Z T E R N A S T A K A R T A

*P. Jak się nazywa ten Kray Europy który
 widzisz na Karcie XIV.?*

O. SZWECYA.

*P. Jakie w nim powietrze, grunt, Rząd,
 Religia, obyczaje?*

O. Powietrze czyste, zdrowe, ale przykre dla ostrego zimna; ktore długo trwa, lato zaś bardzo krotkie bywa, grunt wodnisty, mający bardzo wiele jezior, gorzysy przytym, okryty lasami y zaroslami, niedzwiedziow ma duze, lisow, losiow, y innych zwierząt podostatek. Znaydują się w nim na wielu mieyscach kruszce miedzi naylepszey, ktorey rowney nie masz: kuźnie zelaza nayprzednieyszego gesto w tym kraju widzieć można, obfituie także w smole, żywicę, w drzewa sposobne do budowania okrętow y robienia masztow.

Rząd tego Krolestwa składa się z Monarchicznego Arystokratycznego, y Demokratycznego: Władza bowiem Krolewka okryślona jest wyrokami zgromadzenia Stanow General-

nych

nych które składają się ze Szlachty, Duchowień-
stwa, kupców, y popoństwa.

Religia w tym Kraiu tak iak w Danii
panuje Luterka pod zwierzchnością iednego Ar-
cy Biskupa y siedmiu Biskupow.

Szwedzi są ludzie dorodni, rycerscy,
ludscy, wspaniali, zbytkujący, kochający się w
naukach a naybardziej w swoiey wolności.

P. Iak się popopolicie dzieli Szwecya?

O. Na pięć Części znaczniejszych iak
ko to:

I. SWEONIA albo SZWECYĄ WŁA-
SCIWA.

II. GOTLANDYĄ.

III. NORDLANDYĄ czyli PROWINCYE
POŁUDNIOWE.

IV. LAPPONIA SZWEDZKA.

V. FINLANDYĄ.

*P. Ktore są Stoleczne miasta y zna-
czniejsze w Krolestwie Szwedzkim?*

O. Są te:

- I. Sztokholm Stoleczne całego Krolestwa,
Rezydencya Krolewska: Miasto bo-
gate, y handlowne, dla portu obfzer-
nego, wygodnego, y naybezpie-
czniejszego, w którym naywiękz-
e okręty spokojnie bez naymniejsze-
go niebezpieczeństwa niezarzucając

na-

nawet kotwic, ani przywiązując li-
nami stać mogą.

2. Gothenburg Stoł: Gotlandyi inne w tey-
że Prowincyi Portowe miasta są:
3. Helmstad.
4. Jsted.
5. Karlsham.
6. Kalskron.
7. Kalmar.
8. Wisby Stoł: wyspy Gotlandyi.
9. Welterwyk.
10. Nordkoping.

Inne nieportowe znaczniejsze są:

27. Chryistianstad.
28. Lunden.
- W Sweonii Porty są te:
11. Nikoping.
12. Oregrund.

Nie Portowe sławne iednak.

25. Upsal.
- W Nordlandyi Porty:

13. Geffelen.
14. Soderham.
15. Uhma,
16. Pitea,
17. Lulea.
18. Tornea.

W Finlandyi Porty:

19. Vlaborg.
20. Nowy y Stary Karleby:

21. Waza albo Mustafar.
22. Nyftad.
23. Abo Stoł: Finlandyi.
24. Helsingfors. Miaſto nieportowe.
29. Kajaneburg.
30. Tawaftus czyli Gronenburg.

*P. Ktore ſą rzeki, ieziora odnogi mor-
skie znaczniejszye w Szwecyi?*

O. Są te Rzeki.

- a. Kimi,
- b. Torneo,
- c. Lulea,
- d. Pitea,
- e. Uhma.

Ieziora te:

- f. Meler,
- g. Wener,
- h. Weter,
- i. Lapweſi,

k. Jende te dwa oſtatnie w Finlandyi.

Weter iezioro tak ieſt głębokie iż w niektórych mieyſcach na trzyſta ſą-
żni głębokości rachnią: przeto głęb-
ſze ieſt nad morze Bałtyckie ktorego
naywiększa głębizna nie ma więcej
nad pięćdzieſiąt ſążni: o tymże ſa-
mym ieziorze powiadaią, iż można
z niego mieć prognoſtyk następują-
cey nazaintrż burzy lub nawalnicy,
przez

przez łoskot y huk ſtraſzny, który ſię
w nim poprzedzając ow czas, ſłyſzeć
daie. Odnogi morza Bałtyckiego
dwie ſą znaczniejszye iedna

- l. Odnoga Botnii, tak ſię nazywa od Bo-
tnii którą oblewa, to ieſt Nordlandia
nazywa ſię Botnią Wſchodnią. Dru-
ga odnoga wylewa ku wſchodowi na
południe Finlandyi, nazywa ſię
- m. Odnoga Finlandzka.

*P. Ktore ſą znaczniejszye wyspy nale-
żące do Szwecyi, tudzież iakie ſą znakomitsze
gory w tymże Kraju?*

O. Wyspy ſą te:

- * Oeland,
- ** Gotland,
- *** Aland.

Kraj ten lubo gorami obſypany ieſt,
naywyższe iednak ſą

C Felices albo Darefield dzielące Szwecyą
od Norwegii.

*P. Opisz granice Szwecyi, iako też dłu-
gość y szerokość iey?*

O. Szwecya na Wſchod ma

A. Laponią Mokiewką, y Państwo Roſſyi-
ſkie.

Na Południe

B. Morze Bałtyckie.

Na

Na Zachod

C. Sund Ciasninę morską.

D. Morze Kategat.

E. Norwegią.

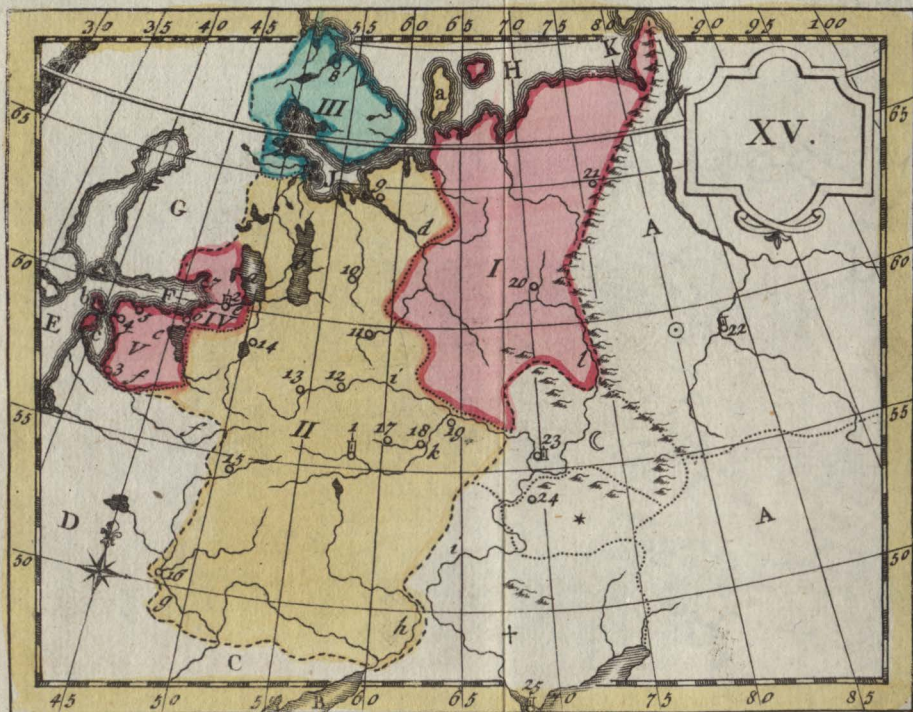
Na Połnoc

F. Lapponią Duńską czyli Norwegiańską.

Rozciąga się od Wschodu do Zachodu
Szwecya na sto trzydzieści około mil Niemie-
ckich : a od Południa do Połnocy wprost na sto
dwadzieścia prawie mil Niemieckich.

ROZ-

Rossya.

 ROZDZIAŁ XV.

 W KTORYM EXPLIKUJE SIĘ KARTA
 PIETNASTA.

*P. CO za Cześć Europy wyraża Kar-
ta XV.?*

O. Moskwę czyli Państwo Rossyiskie.

*P. Kraj ten iak żywszy, iak luźny, iak
się rządzi co w nim za Religia y obyczaje?*

*O. Ludność tego Kraiu nie korrespondu-
je rozlegley iego obszerności: ale to nie o wszy-
stkich Prowincyach ma się rozumieć. Są w nim
obszerne ieziora, y mieysca bagniste, lasy roz-
ciągające się na kilkadziesiąt y więcey mil, pełne
różnego zwierza, z których futra przez handel
po dwóch prawie częściach świata rozchodzące
się, wielkie bogactwa Moskwie przynoszą.*

*Rząd w tym Państwie jest absolutny:
Sukcessya Tronu w nim y po Kondzieli idzie.*

*Religia w nim jest Grecka Schismatycka
pod zwierzchnością Arcy-Biskupow, Biskupow y
Pralatow Duchownych: Ci jednak we wszy-
stkim dependuiący od zwierzchności głowy pa-
nującej nic stanowić ani rozpoczynać nie mogą
bez wiedzy y zezwolenia iey. Cudzoziemcy tak*

osie-

osiedli iako przychodniowie różney Religii, maią wolność swoiey obrządkow wiary.

Narod Rossyiiski począwszy od Piotra W. bardzo się w obyczaiach odmienił: teraz równie iako inne Europeykie Państwa iest polerowany w rządach, naukach, y sztuce wojenney.

P. Iaki iest podział generalny Państwa Rossyiiskiego?

O. Państwo Rossyiiskie dzieli się na pięć potężnych Części, a te są.

I. ROSSYA WSCHODNIA.

II. ROSSYA ZACHODNIA.

III. LAPPONIA ROSSYISKA.

IV. INGRYA y

V. INFLANTY.

P. Iakie są Portowe, y inne znaczniejszye w Państwie Rossyiiskim miasta?

O. 2. Petersburg Stołeczne y Rezydencyonalne Carow Rossyiiskich, leży w Ingryi nayznaczniejszye y nayhandlowniejszye miasto w całym Państwie: ma Port wielki y wygodny przy odnodze Finlandzkiej, przez co ma łatwość do wżekich handlow y negocyacyi z całą Europą y po naypryncypalniejszych iey morzach.

3. Ryga Stoł: Inflant nad morzem nie zbyt daleko od Rzeki Duny albo Dzwiny z do-

z dobrym Portem nad odnogą Inflantfką.

4. Parnaw.
5. Rewel.
6. Narwa: te cztery miasta portowe w Inflanciech.
7. Wiburg portowe w Rossyi zachodniej.
8. Kola Portowe y Stołeczne Laponii Moskiewskiej.
9. Archaniol na prawym brzegu Dzwiny Portowe sławne w Rossyi Zachodniej.

Inne nie portowe znaczniejszye są te:

1. Moskwa Stołeczne niegdys Carstwa Moskiewskiego.
10. Karpagoł,
11. Wologda,
12. Jarosław.
13. Twer.
14. Nowogrod Wieliki,
15. Smoleńsko,
16. Kiiow Stołeczne Ukrainy Moskiewskiej, gdzie Kray Kozakow do Moskwy należących.
17. Sufdal.
18. Wołodymir.
19. Niższy Nowogrod.
20. Permia Welika.
21. Papinogrod.

P. Opisz jeziora znaczniejsze y rzeki w Państwie Rossyjskim?

O. Jeziora znaczniejsze są te:

- a. Ładoga, naywiększe ze wszystkich jezior w Europie.
- b. Onega na wschod Ładogi z którą ma komunikacyą.
- c. Peypus.

Rzeki znaczniejsze te:

- d. Dwina albo Dzwina, przy której cała Prowincja nazywa się tymże imieniem.
- e. Niewa z Ładogi do Odnogi Finlandzkiej niedaleko Petersburga idąc wpada.
- f. Duna wpada w odnogę Inflantką nie daleko Rygy.
- g. Dniepr.
- h. Don albo Tanais,
- i. Wolga naywiększa rzeka w Europie.
- k. Okka.
- l. Kama.

P. Jakie są znaczniejsze wyspy w Państwie Rossyjskim?

O. Są te:

- a. Kandanoe na morzu Lodowatym.
- b. Dago y
- c. Ofel na morzu Bałtyckim albo raczej przy odnodze Inflantzkiej,

P.

P. Czyli Państwo Rossyjskie daley ieszcze za Europą rozciąga się?

O. Rozciąga się po caley Azji Połnocney y ta Część nazywa się Tartaryą Moskiewską w której cztery Krolestwa zawierają się, to jest:

- ⊙ Krolestwo Syberyi.
- ⊙ Krolestwo Kazan
- * Krolestwo Bulgaryi y
- † Krolestwo Astrahańskie.

Miasta Stołeczne tych Krolestw tegoż prawie są imienia, to jest

- 23. Kazan w Kazańskim Krolestwie.
- 24. Bulgar w Bulgaryi.
- 25. Astrakan w Astrahańskim.
- 22. Tobolskoy Stoł: Syberyi leży nad rzeką Irtisz.

P. Jakie są granice Państwa Rossyjskiego, y co za długość y szerokość jego?

O. Państwo Rossyjskie na Wschod ma

- A. Azją.
- Na Południe
- B. Morze Czarne y
- C. Małą Tartaryą
- Na Zachod
- D. Polskę,
- E. Morze Bałtyckie,
- F. Odnogę Finlandzką y

H 2

G.

G. Finlandyą.

Na Połnoc

H. Morze Lodowate,

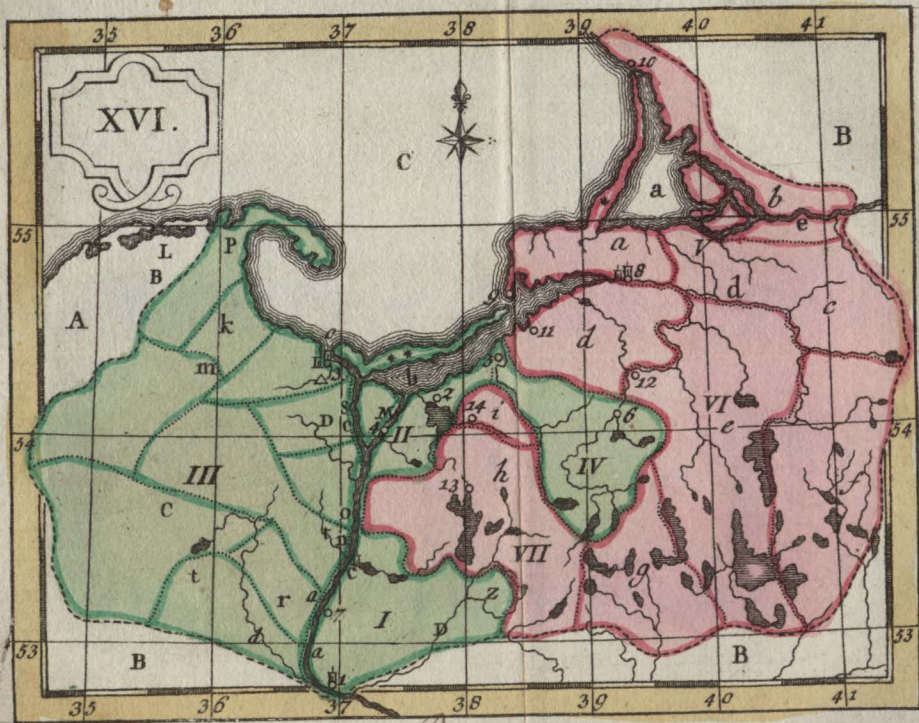
I. Morze Białe y

K. Ciasninę morską między Nową-Zemlą y
Syberyą nazwaną Waygatz.

Państwo Moskiewskie rozciąga się od
Wschodu do Zachodu, nie rachując Tartaryi Mo-
skiewskiej na mil Niemieckich około dwieście
czterdzieści: wszcz od Południa do Połnocy na
trzysta mil Niemieckich.

ROZ-

Grussy.

R O Z D Z I A Ł X V I .

W K T O R T M S I Ę W T K Ł A D A X V I . K A R T A

P. Co za częśćkę Europy widzisz na Karcie XVI?

O. Krolestwo PRUSKIE.

P. Co za powietrze, iakie urodzaie, iaki Rząd Religia, y Obywatelów przymioty w tym Kraiu?

O. Powietrze trochę zimniejszy, niż ciepłszy, urodzaie piękne, równie iak w Polsce: Rząd Monarchiczny.

Niegdyś ten Kray częśćką Scytyi Sarmackiey będąc, ani religią prawdziwą, ani prawem, y dobrym rządem nie czując się byź powściągnionym; nieznośnym się stawał sąsiedzkim narodom częstemi swemi najazdami, rabunkami, y okrucieństwami: tak dalece że Konrad Xiążę Mazowiecki dla ubezpieczenia swego Kraiu, y dla powściągnięcia najbliższych tych y najgorszych sąsiadów, sprowadził Kawalerów Krzyżackich od Saracenów z Ziemi S. wypędzonych, dał im do pomieszkania Ziemię Dobrzyńską, y obowiązał ich, aby dziki naród Prusów wołowali, a zawoiołowawszy sami się w nim rządzili. Tak się stało. Lecz w kilka czasów nie mogąc znieść Prusacy tyrańskich rządów Krzyżackich, buntować się poczęli, y protekcyi Krolów Polskich wzywać. Ztąd woyna Krzyżacka urosła, która przez długi czas Polszcze y Krzyżakom dała się we znaki, zakończona na ostatek jest przez pokoy Toruński R. 1466. przez który przyznano Krolom Polskim połowę Prus cztery części zawierającą, to jest: Wdztwo Chełmińskie, Wdztwo

Malborskie, Wdztwo Pomorskie, y Xięstwo War-
mińskie: drugą połowę Lennym prawem nadano
Mistrzom Krzyżackim. Ale gdy ci potym wzbra-
niali się, (mianowicie Fryderyk Xiążę Saski, y
Albrycht Margrabi Brandeburki) oddawać Hołd
Krolom Polskim, przyszło powtore do woyny.
Właśnie owych czasow wżczęła się Luterska nau-
ka, którą napoieni przerzeczeni Mistrzowie a
przeto w świeckim stanie y małżeństwie posta-
nowieni, o udzielnych Xięstwach dla siebie y
swoiey potomności zamysłali. Po długich więc
utarczkach, przyszło do kombinacyi y traktatu
R. 1525. Ktorem Zygmunt I. nadaie część przerze-
czoną Prus pod tytułem Xięstwa Lennego Albrycht-
towi Margrabi Brandeburskiemu y iego Sukcesso-
rom płci męskiej, iako y iego dwom Braci Kazi-
mierzowi y Janowi z potomstwem męskim, z tą
jednak kondycją: iż po wygasley wspomnioney
Linii męskiej, miała się też część dostać Krolom
Polskim. Przez Paćta Welawskie Fryderyk Wil-
helm R 1657. wymogł na Polakach, że z Lenno-
ści Prusy Xiążęce wyięli, y to tylko sobie waro-
wali, aby po wygasley Familii płci męskiej wspo-
mnionego Xiążęcia, Prusy znowu wrocily się do
Hołdu Krolow y Rzeplitey Polskiej, która na ow
czas będzie powinna hołdowniczym prawem od-
dać ie Margrabiom de Culmbach y Anszpach w
Frankonii swoje Margrabstwa dzierżącym W Ro-
ku 1701. Xięstwo to tytułem Krolestwa zaszczy-
cać się poczęło w osobie pierwszego swego Krola
Fryderyka, który się uroczyście oświadczył, iż ta
iego Krolewka dostoyność nie miała żadnego

ufzcerbku Traktatowi Welawskiemu przynieść.
Mimo jednak tego ośtrzeżenia Korona Polka przy-
trudną w przyznaniu tego tytułu przez kilka-
dziesiąt lat pokazywała się: naostatek przesieź na
Seymie Convocationis 1764. tytuł Krola Pruskie-
go sołenną Konfytucją z warunkiem Paktow
Welawskich przyznała.

Religia w tym Krolestwie Kalwińska y
Luterska panuje; ale y Katolicy mają po wielu
mieyscach wolność obrządkow swoich sprawowa-
nia. Inne także sekty bez żadney przeszkody mie-
szczą się. Prusacy naybardziej się dystyngowali
tego wieku w Europie sztuką woienną: w kto-
rey co raz się doskonalał przez ustawiczną exerce-
tacyą y praktykę. Przytym są ludzcy, szcze-
rzy, gospodarni, pracowici y do handlu sposobni

P. Jakiego jest podział generalny Prus?

O. Generalnie Prusy dzielą się dwoiako:
na Prusy Polskie na Karcie zielonym kolorem pod
numerami I. II. III. IV. wyrażone, o których w
Rozdziale następującym o Polsce mowić się bę-
dzie. Y na Krolestwo Pruskie, czerwonym kolorem
pod numerami V. VI. VII. objaśnione: o którym tu
szczegolnie daie się informacya,

To Krolestwo dzieli się na trzy Cyrkuly.

V. Cyrkuł Samlandyi albo Sambieński za-
wiera w sobie trzy Powiaty.

a. Samlandyi właściwie nazwaney.

b. Sklawonii, y

c. Nardowii.

VI. Cyrkuł Natangii zawiera także trzy po-
wiaty:

d. Natangii właściwey.

e. Bartonii, y

f. Sudawii.

VII. Trzeci Cyrkuł Hokerlandyi na tyleż dzieli się powiatow:

g. Gallindy, y

h. Pomezanii, y

i. Pogezaanii albo Hokerlandyi właściwey.

P. *Ktore są miasta znaczneyse w Krolestwie Pruskim?*

O. Są te, pod numerami

2. Krolewiec po Niem: Königsberg: po Łacinie Regiomontum. Stołeczne Krolestwa przy rzece Pregel wpadaiący w Hafę, z portem wygodnym, ludne porządne, obronne, y znaczny handel morzem y lądem prowadzące.

9. Pillau Forteca nad morzem z miastem y portem; kluczem iest całego Krolestwa z strony morza, leży w Samlandyi.

10. Memel Forteca nad morzem z miastem y portem w Sklawonii.

11. Heiligenbeil miasto bardzo starodawne, w Natangii.

12. Bartenstein w Bartonii

13. Saalfeld w Pomezanii, tamże nie daleko, prawie o ćwierć mile od wisły leży miasto Kwidzin albo Marienwerden statkom Polskim do Gdańska lub z Gdańska idącym częstokroć przez narzucanie Kontrybucyi dające się we znaki,

14. Holland miasteczko porządne w Hokerlandzie czyli Pogezaanii.

P. *Powiedz znaczneyse rzeki, ieziora, y połwyspy w Krolestwie Pruskim?*

O. Jeziora znaczneyse są te:

a. Kurisch-Haff do Krol: Prusk: należy

b. Frisch-Haff należy do Korony Polskiej Rzeki znakomitze są te:

d. Pregel wpadaiąca w Frisch-Haff pod Krolewcem.

e. Niemen, z Litwy ciągnący się wpada w Kurisch-Haff.

Półwyspy w całym Kraiu Pruskim biorąc, są to wąskie a długie lądy piaszczyste z trzech stron wodami oblane iako to pod literą.

P. Zatoka Puceńska. do Polski należąca.

** Frisch-Nering do Polski także.

* Kurisch-Nering do Krolestwa Pruskiego należy.

P. *Jakie są granice, iaka długość y szerokość Krolestwa Pruskiego?*

O. Krolestwo Pruskie, na Wschod ma

B. W. X. Litewskie, y Podlasie.

Na Południe:

B. Polskę: szczegolniey mowiąc Mazowsze.

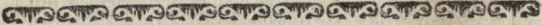
Na Zachod

I. II. III. Prusy Polskie

Na Połnoc

C. Morze Bałtyckie.

Rozciąga się od Wschodu do Zachodu na 40. mil Niemieckich: a od Południa do Połnocy prawie na 45. ROZ-

ROZDZIAŁ XVII.

*WTKŁAD KARTY SIEDMNASTET, W
KTORYM DOKŁADNIET GEOGRAFIA
POLSKI I W. XIĘSTWA LITEWSKIE-
GO IAKO WŁASNEGO NARODU
OPISUJE SIĘ.*

*P. CO za Część Europy wyraża
Karta XVII?*

*O. Wyraża Krolestwo POLSKIE, y
Wielkie Xięstwo LITEWSKIE.*

*P. Jakie w tym Kraiu powietrze, uro-
dzay, Rząd, Religia, y przymioty Polakow?*

*O. Powietrze, bardzo zdrowe, iako w
Kraiu w pozycyi utemperowaney leżącym, ie-
dnakże zimy częstokroć przykre bywają, tak
fwoją długością, iako też natężeniem mrozow.
Obfitość wżysfkiego bardzo wielka, na niczym
albowiem Polfcze do wygody potrzebnym nie-
zbywa, zboża y bydła tak wiele, iż go inne od
nas zakupią Narody. Krufzce rozmaite, iako
to srebro, miedź ma w wielu mieyscach; miano-
wicie w gorach Olkuskich w Woiewodztwie
Krakowskim na pograniczu Śląska. Znaydują
się marmury, Rudy żelazne na wielu mieyscach.*

Rząd

Polska.

Rząd Królestwa jest złożony z Monarchicznego y Arystokratycznego: ponieważ Król razem z stanami Senatorskim y Rycerskim w zachodzących Państwa interesach, znosić się musi; Stan zaś mieyski y pospolity nie do rządów nie wchodzi. Przedtym naywyższa y zupełna władza była przy Xiążętach, a potym przy Królach, ktorých wola za prawo stała. Wolno im było bez dołożenia się Rzeczypospolitey, woyny wypowiadać, w Traktaty z obcemi Potencjami wchodzić, generalnie wszystko według swoiey woli decydować. Dopiero za panowania Bolesława Krzywoustego pierwszy raz w Roku 1140. Panowie Świeccy y Duchowni do rady wezwani byli dla stwierdzenia podziału, który Król uczynił dzieląc Polskę między czterech synów swoich. Za panowania Kazimierza W. nie tylko przednieyszych Panów czyli Senatorów, ale też y Urzędników, ktorzy niby na ten czas osobę Posłów reprezentowali do Rady wezwano na Sejm Wiślicki w R. 1347. Po Kazimierzu W. Ludwik Król Węgierski Siostrzeniec y Następca iego więcey ieszcze nadał wolności Szlachcie, obrociwszy nawet znaczną część dobr Królewskich na Starostwa. Dopiero iednak za Władysławem Jagiellonem w Roku 1404. naypierwszy raz Posłowie na Sejm wezwani byli dla naradzenia się o wykupno Ziemi Dobrzyńskiej od Krzyżaków. Naywięcey zaś władza Stanów Rzeczypospolitey powiększona jest od Familii Jagiellońskiej, która

le-

ledwie nie ze wszystkich prerogatyw Tronu dla Rzeczypospolitey wyzula się. Od panowania Henryka Walezjusza tym lepiej ielsze Polacy ugruntowali przywileie, y wolności od Familii Jagiellońskiej nadane przez Pacta Conventa czyli Umowy y Kondycye pod ktoremi się Krolom w Rząd poddaia, a oniie powinni przed swoia Koronacya Stanom poprzyfiadz, tak dalece, iż Krol powaga swoia bez dołożenia się Stanow nie może ani woyny wypowiadać, ani pokoju y przymerza z żadną Potencya zawierac, ani podatkom narzucac na Stany Rzeczypospolitey, ani praw stanowić. Rozdawanie Wakansow Duchownych y Swieckich, Starostw y wszelkich Krolewsczyzn Krolowi zostawione, tudzież administracya Mennicy y bicia Monety. Trzy tedy są Stany w Polfcze, Krolewski, Senatorski, y Rycerski, z ktorych Sejm składa się, a ten sam ma moc Praw stanowienia.

Religia panująca w Polfcze iest Katolicka; za panowania Mieczysława I. Xiążęcia Polskiego około R. 965. wprowadzona do Polski. Na ow czas ufundowane były Arcybiskupstwo Gnieźnieńskie, Biskupstwo Krakowskie, Poznańskie, Kujawskie, Płockie, y Chełmińskie.

Narod Polski iest naturalnie sposobny do poięcia wszelkich sciencyi, sztuk, y ięzykow: szczerzy, przywiązany do wolności, żarliwy o Religia, wierny Krolom swoim, ludzki ku Cudzoziemcom, y zbytek lubiący.

Pol-

Polska od pola ma imię, ponieważ prawie cała w ślicznych równinach iest położona. Pierwszy iey Fundator był Lech I. około R. P. 550. Ten całemu Państwu nadał za Herb Orła Białego z rozciągnionemi skrzydłami dla tego, iż na tym mieyscu gdzie pierwie miasto założyc umyślił wiele miał znaleść gniazd Orlich, od ktorych miasto założone, Gnieznem nazwał.

P. Takie są granice Polski, y W. Xięstwa Litewskiego?

O. Granice Krolestwa POLSKIEGO y W. X. LITEWSKIEGO są te:

Na Północ:

- XVII. Morze Bałtyckie,
- E. Krolestwo Pruskie,
- IV. Xięstwo Kurlandzkie,
- 45. Inflanty cudze y
- A. Państwa Rosyjskiego część.

Na Wschod

- A. Państwo Rosyjskie, y
- A. Ukraina Moskiewska.

Na Południe:

- B. Państwo Tureckie, to iest:
 - A. Tatarow Część ku wschodowi
- C. Multany, Xięstwo Siedmiogrodzkie y Węgry, od ktorych nas
- ⊙ Tatry gory oddzielaia.

Na

Na Zachod Generalnie mówią:

- D. Państwo Niemieckie, a w szczególności: Śląsk, Margrabstwa Brandeburskiego cząstka, y Pomorška Kraina.

P. Na wiele mil wzdłuż y wszczęż rozciąga się Polska?

O. Wzdłuż około 250. a wszczęż około 200. mil.

P. Ktore są nayznaczniejszye Rzeki w Polszcze y w W. X. Litewskim?

O. Są te :

- a. Wisła zaczyna się w Śląsku D. płynie wzdłuż Polski, około Krakowa, Sandomirza, Kazimierza, Warszawy, Torunia, a pod Gdańskiem dzieli się na dwa koryta, iednym do Gdańska. drugim do Affy, to iest, Frisch-Haff odnogi morskiej udaie się. Mieysce gdzie się przedziela zowią głową. Wisłę od głowy aż do morza zowią Leniwką bo tam leniwo płynie y morze ją odbiia.

f.f. Dniepr poczyna się w Moskwie, płynie przez znaczną część Litwy, około Mohilowa, Rohaczowa, y Rzeczycy, potym odgraniczając nas od Moskwy oblewa Kiiow, Czerkafy, Kryłow; nakoniec przez Tartaryą Mnief-

Mniefszą przebiegłszy, wpada w morze Czarne.

- g. Niester ktory nas od Turkow odgranicza, zaczyna się za Komarnem w Woiewodztwie Rułkim, płynie około Halicza y wpada w morze Czarne.
- cc. Bug ma początek w Rusi Czerwoney, płynie około Sokala, Włodawy, Brześcia Litew: Drohiczyna a potym pod Zakroczymem łączy się z wisłą.
- h. Dzwina zaczyna się w Moskie płynie około Witebska, Połocka, Dyneburga, Rygi, y wpada w Morze Bałtyckie.
- e. Bog bierze swoy początek w Podolu, płynie około Winnicy, Braclawia, y Koniecpola, y wpada w morze Czarne.
- c. 8. Niemen. w Litwie zaczyna się w Woiewodztwie Nowogrodzkim, płynie około Grodna y Kowna, y przez Krolestwo Pruskie a potym wpada w Bałtyckie Morze.
- z. Warta ma swoie zródło w Woiewodztwie Krakowskim, płynie około Sieradza y Poznania, a potym w Śląsku łączy się z Odrą.

O innych pomniejszych Rzekach, mówiąc w szczególności o każdym Woiewodztwie, namienię.

P.

P. Jak się dzieli Polska?

O. Dzieli się na trzy wielkie Prowincye:
to jest: na

- a. Wielką Polskę. I.
- b. Małą Polskę III. y
- c. W. X. Litewskie II.

O PROWINCTY WIELKOPOLSKIEJ. a. I.

P. Na wiele Województw dzieli się Prowincya Wielko-Polska?

- O. Na 13, to jest pod znaczkami liczby
- 4. Województwo Poznańskie.
 - 3. Województwo Kaliskie.
 - s. Województwo Sieradzkie.
 - b. l. Województwo Łęczyckie.
 - a. Brzeskie Kujawskie.
 - i. Województwo Jnowroclawskie.
 - p. Województwo Płockie.
 - m. Województwo Mazowieckie.
 - a. Województwo Rawskie.

W Prowincyi Pruskiej.

Chelmińskie Malborskie, Pomorskie-
Trzynaste nowo erigowane w Prowincyi Wielko-
Polskiej

Województwo Gnieźnieńskie.
Zie mie dwie.

- * Wieluńska.
- ** Dobrzyńska.

P.

P. Wyraź w szczególności w każdym z tych Województwie 1. Rzeki. 2. Miasto Stołeczne. 3. Podział Województwa z Powiatami y Starostwami. 4. Mieysce Seymików z liczbą Posłów y Deputatów. 5. Nakoniec przydad niektóre wiadomości do każdego Województwa w partykularności należące.

O. Chętnie to uczynię, ile szczupłość Mapki Polskiej pozwoli, znaczkami pokażę, zacznym
O Województwie Poznańskim 4.

1mo. Rzeki znaczniejsze są te:

b. Warta.

n. Noteć z Gopla jeziora wypływająca która w Brandeburgii łączy się z Wartą.
2do. Stołeczne miasto : Poznań $\frac{2}{3}$ Murowane Kościołami pięknymi przyozdobione. W Kościele S. Maryi Magdaleny ciała kilku Polskich Xiążąt y Krolow spoczywają. Seym Convocationis 1764. postanowił, aby w tym mieście co drugi rok Trybunał Koronny Prowincyi Wielko-Polskiej odprawował się, od Niedzieli Przewodney do S. Tomasz, który się tam z Piotrkowa przenosi pod tymże Prezydentem y Marszałkiem Trybunałskim.

3tio. Dzieli się Województwo na 4. Powiaty y tyleż Grodow, to jest: Poznański, Wschowki czyli Ziemia Wschowska, Kościański, y Walecki. Starostwa

I

Gro-

Grodowe. Poznańskie, Wschowskie, y Wałeckie. Starosta Poznański, iest oraz Generalem Wielko - Polskim, y ma pod swoją Jurysdykcyą siedm Grodow: to iest: Poznan: Kaliski, Gnieźnieński, Kcyński, Koniński, Kościański. y Pyzdrowski. Generalem Wielko - Polskim nie może być ani Woiewoda ani Kasztelan Poznański lub Kaliski. Nie może też trzymać inzego Starostwa Grodowego przy Generalstwie. Niogrodowe Starostwa są te: Nowodworskie, Rogozińskie, Międzyrzeckie, Szredzkie, Szremskie, Babimoyłkie, Kopaynickie, Obornickie &c: Wszystkie imiona swoje biorą od miasteczek Krolewskich tegoż nazwiska.

- † Starostwo Drahimskie na granicy Pomeranii zdawna do Woiewodztwa Poznańskiego należące, przez Paćta Bydgoskiego. R. 1657. ustąpione iest Fryderykowi Wilhelmowi Elektorowi Brandeburkiemu w summie 120000. Talerow, ktora mu za różne pod panowaniem Jana Kazimierza Polscze woynami roztargnionej dodawane woienne posiłki, na tym Starostwie affekuiowana była. Wykupno Starostwa tego Krolowi Micha-

chałowi y innym iego Następcom iest w Paktach Konwentach zalcone. Na Seymie Grodzieńskim R. 1726. pozwolono Woiewodztwojn Poznańskiemu y Kaliskiemu składkę uczynić na wykupienie pomienionego Starostwa, co się y stało: ale Ministerium Saskie, na inne potrzeby pieniądze obrocilo, a Woiewodztwom ustąpiona iest w summie rzeczoney Sierakowszczyzna.

- 4to. Seymikuie w Szrodzie wraz z Kaliskim y Ziemią Wschowską. Obierają 12. Posłow na Seym, a 4 Deputatow na Trybunał Wielko - Polski, z obydwóch na półowę.
- 5to. Wiadomości o tymże Woiewodztwie. To Woiewodztwo miało przed tym swoich udzielnych Xiążąt z Familii Piasta: lecz po śmierci Przemysława Xcia Poznańskiego, ktory na Tron Polski około R. 1295. wyniesiony był, wiecznemi czasy od Władysława Łokietka Następcy iego do Polki przyłączone iest. Ma za Herb, Orła Białego bez Korony w polu Czerwonym. Senatorow 9. to iest, Wiekzych 3. Biskup, Woiewoda, y Kasztelan Poznańscy: Mnieyszych 6. Międzyrzecki, Rogoziński, Szremski,

Przemęcki, Krzywiński, y Santocki Kasztelanowie. Znacznieysze, oprócz Stołecznego inne miasta są te: Wscho-wa albo Fraustad Stołeczne Ziemi, porządne, mrowane: wstawione Senatús - Konsultami za Augusta II. y III. Wkoło ma wiele wiatrakow zdo-biących miasto. Leczno sławne bo-gatemi Kupcami y Rzemieślnikami ro-znemi, osobliwie Sukiennikami: Ry-dzyna Rezydencya Xiążąt Sułko-wskich Pałacem wspaniałym przyo-zdobiona. Przemęc, Opactwo Cyfter-skie. Paradyż Opactwo Cyfterskie, należy do Kollacyi Krolewskiej. Za panowania albowiem Augusta III. sta-nęła między Stolicą Apostolską y Dworem Warszawskim, za Kooperacyą Jana Tarła Woiewody Sandomir-skiego ugoda, przez którą pozwolo-no Krolowi dwanaście Opactw y Probstwo Miechowskie według swego upodobania, komu zechce, kon-ferować. W tych tedy 12. Opa-ctwach y trzynastym Probstwie są dwa Opaci jeden Klasztorny, drugi od Krola postanowiony Swiecki Xiądz, lub Biskup, który ma osobne sobie wydzielone dobra, y w Rząd Klasztor-ny nie miejsza się. Łubień Opactwo Be-

Benedyktyńskie do Kollacyi Krol: Bledzieiow Opactwo Cyfterkie. Ro-gożno Ekonomia Krolewska. Szroda miasteczko sławne Seymikami.

O Woiewodztwie Kaliskim k. 03.

1mo. Rzeki znacznieysze są te:

- a. Noteć,
- b. Warta, y Prośna.

2do. Stołeczne miasto

- k. Kalisz z obydwóch stron Prośną Rzeką oblane.

3tio. Dzieli się na 6. Powiatów: Kaliski, Gnieźnieński, Kcyński, Koniński, Pyzdrowski, y Nakielski. Z których pierwsze 5. należą do Jurysdykcyi są-dowej Generała Wielko - Polskiego. iako się wyżej o tym namieniło. Na-kielski zaś Powiat swego osobnego ma Grodowego Starostę. Niegrodo-we Starostwa są te: Uyskie, Powidzkie, Odolanowskie, Kleckie, Pobie-dziskie, Kolskie &c.

4to. Seymikiuie wraz z Woiewodztwem Po-znańskim w Szrodzie, gdzie Posłow, y Deputatow obiera, iak się wyżej rzekło.

5to. Wiadomości o tym Woiewodztwie te-leszcze są: iż przedtym równie iak y

Poznańskie miało swoich Xiążąt z Familii Piaſta: potym zaś wraz z Poznańskim do Polski ieſt inkorporowane. R. 1768. na Seymie. Gniezno z przyległemi Powiatami erygowane było na Woiewodztwo Gnieźnieńskie. Kalifkie Woiewodztwo ma za Herb Zubrzą Głowę z pierścieniem w nozdrzach: ten Herb nazywa się Wieniawa. Senatorow ma więkſzych 4. Arcy Biskup Gnieźnieński, Prymas Kroleſtwa Polſkiego. Woiewoda Kalifki, Kaſztelanowie Kalifki y Gnieźnieński. Mnieyſzych 4. to ieſt Łędzki, Nakielſki, Biechowſki, y Kamieński Kaſztelanowie. Miała oprocz Stołeczne, znaczneyſze ſą te: Gniezno-Stołeczne niegdyś całego Państwa Polſkiego, przed tym wſpinałe, lecz teraz ſam go tylko prawie Kościół Katedralny zdobi, w którym Ciało S. Woyciecha ſpoczywa. Prezydent y Vice Prezydent Trybunału Koronnego Prowincyi Wielko-Polſkiej zawſze bywaią z Kapitały Gnieźnieńskiey. Mogilno Opaćtwo Benedyktyńskie. Wągrowiec Opaćtwo Cyfterſkie. Trzemieſzno Opaćtwo Kanonikow Regularnych S. Auguſtyna: wſzyſtkie trzy należą do Kol-

Kollacyi Krolewſkiey. Z tych dwoch Woiewodztw, właściwie mowiąc, ſkłada ſię Wielko-Polſka.

O Woiewodztwie Sieradzkiem.

- 1mo. Rzeki w tym Woiewodztwie znaczneyſze ſą te:
- I. Pilica pod znaczkim liczby, dzieląca Wielką-Polſką od Małej-Polſki.
 - b. Warta pod znaczkim.
 - k. Proſna pod znaczkim.
- 2do. Stołeczne miasto Sieradz nad Wartą mocno z dezolowane leży pod znaczkim s.
- 3tio. Powiaty ma 4. Sieradzki, Szadkowſki, Piotrkowſki, y Radomſki. Staroſtwa Grodowe: Sieradzkie y Piotrkowſkie. Niegrodowe: Radomſkie, Szadkowſkie, Klonowſkie, Tuſzyńskie, Wardeckie. &c.
- 4to. Seymikuie w Szadku, gdzie obiera Poſłow 4. a Deputatow 2.
- 5to. Wiedzieć o tym Woiewodztwie potrzeba, że także niegdyś miało swoich właſnych Xiążąt z Familii Piaſta, aż do Władyſława Łokietka Krola Polſkiego, który ie do Polſki przyłączył. Ma za Herb pol Orła Czarnego w Czerwonym polu, y w Koronie zło-

złotej. Ma Senatorow większych dwóch: Woiewodę, y Kasztelana Sieradzkiego. Mniejszych trzech: Rospirkiego, Spycymirskiego, y Konarskiego - Sieradzkiego, Kasztelanow. Znaczniejsze oprócz Stołecznego są te miasta: Piotrkow z murem opasane. W nim agituie się Trybunał Koronny Prowincyi Wielko-Polskiej, począwszy od S. Franciszka, aż do Soboty przed Niedzielą Kwietnią. Probstwo Piotrkowkie inkorporowane jest na zawsze Kapitułe Gnieźnieńskiej: dla sustentacyi Prezydenta Trybunałskiego. Wolborz: miasto y Rezydencya Biskupow Kujawskich. Suleiow Opaństwo Cyfsterkie, należy do Kollacyi Krolewskiej. Witow. Opaństwo Norbertańskie. Unieiw Opaństwo Benedyktyńskie. Widawa. Warta. &c.

O Ziemi Wieluńskiej. *

1mo. Rzeki: Warta. Prośna. &c.

2do. Stołeczne miasto:

* Wieluń pod znaczkim, murem opasane, Kollegiatą, Szkołami, y Klasztorami ozdobione.

3tio.

- 3tio. Powiaty ma dwa, tyleż y tegoż imienia Starostw Grodowych: Wieluńskie y Ostrzeszowskie. Niegrodowe: Bolesławskie, Grabowskie &c.
- 4to. Seymikuie w Wieluniu, obiera dwóch Posłow y I. Deputata.
- 5to. Wiedzieć o tey Ziemi należy, że lubo do Woiewodztwa Sieradzkiego przyłączona jest; ale się osobno rządzi. Na Pospolitym Ruszeniu podlega Jurisdycyi Woiewody Sieradzkiego. Ma za Herb Baranka z Chorągiewką y Krzyżem. Znaczniejsze oprócz Stołecznego te są miasta: Ostrzeszow. Wieruszow, Bolesławiec &c: Senatora ma iednego mniejszego to jest, Kasztelana Wieluńskiego.

O Woiewodztwie Łęczyckim z y.

1mo. Rzeki znaczniejsze są te:

I. Pilica Bzura. Rawa. &c.

2do. Stołeczne miasto:

y. Łęczyca w około błotami otoczona, ozdobiona szkołami, Klasztorami.

3tio. Dzieli się na 4. Powiaty: Łęczycki, Brzeziński, Orłowski, Jnowłodzki Starostwo Grodowe Łęczyckie. Niegrodowe: Jnowłodzkie, Zgierskie, Kłodawskie &c.

4to.

- 4to. Sejmiknie w Łęczycy, obiera Posłow 4. a Deputatów dwóch.
- 5to. Wiedzieć należy, że to Woiewodztwo podlegało także własnym Xiążętom z Domu Piasta, ale od Władysława Łokietka do Korony przyłączone jest. Herb jego: Poł Lwa czerwonego w białym polu, y Poł Orła białego w czerwonym polu. Senatorow Większych ma dwóch, Woiewodę y Kasztelana Łęczyckich. Mniejszych trzech: Brzezińskiego, Jnowłodzkiego, y Konarskiego-Łęczyckiego Kasztelanow. Miasta znaczniejsze oprócz Stołecznego są te: Jnowłocz, Brzeziny, Kłodawa, Kutno sławne iarmarkami. Łągiwaiki miejsce wstawione cudami S. Antoniego.

O Woiewodztwie Brzeskim Kujawskim z.

- imo. Rzeki znaczniejsze:
- n. Noteć ktory wypływa z jeziora
- i. Gopła nazwanego.
- 2do. Stołeczne miasto Brześć Kujawski, z. na bagnistym gruncie położone, otoczone murem.
- 3tio. Dzieli się na Powiatow 5. Brzeski-Kujawski, Radzieliowski, Kruswicki, Kowalski, y Przedecki. Tyleż y tegoż imie-

- imienia ma Starostw Grodowych. Niegrodowe Starostwa są te: Duninowskie, Niezawskie &c:
- 4to. Sejmiknie wraz z Jnowrocławskim Woiewodztwem w Radzieliowie; z kąd wysyłaia 4. Posłow na Seym y 2. Deputatów na Trybunał.
- 5to. Woiewodztwo to miało przed tym Xiążąt swoich udzielnych z Familii Piasta. Krzyżacy znaczną jego część mocą osiedli. Dopiero od Władysława Jagielloņa Krola Polskiego odzyskane, od Woiewodztwa Jnowrocławskiego rozdzielone zostało. Woiewodztwo to, y drugie Jnowrocławskie nazywaią się Kujawy: Kray ten jest bardzo obfitujący w zboże, w ryby, handel prowadzi z Toruniem y Gdańskiem blisko przyległą Wisłą. Ma za Herb: Poł Orła białego, y poł Lwa czarnego w złotym Polu. Senatorow większych ma 3. Biskupa, Woiewodę, y Kasztelana Brzeskiego Kujawskiego. Mniejszych 3. Kruswickiego, Kowalskiego, y Konarskiego-Kujawskiego Kasztelanow. Miasta znaczniejsze oprócz Stołecznego ma te: Wrocławek Katedra Biskupa Kujawskiego. Kruswica nad Goplem jeziorem sławna niegdys Rezy-

zydencyą Piaśta, którego Sukcesorowie przez długi czas w Polsce panowali. Radzieiow na gorze, blisko Gopła, mieysce Seymikow. Niezawa. &c.

O Woiewodztwie Inowrocławskim Δ

1mo. Rzeki znaczniejsze w tym Woiewodztwie:

ii. Noteć

g. Jezioro Gopło

a. Wisła.

2do. Stołeczne miasto: Δ Inowrocław nad rzeką Noteć: znać po rozwalinach murów, że niegdyś piękniejsze y porządniejsze było.

3tio. Dzieli się na 2. Powiaty: Inowrocławski, y Bydgoski: tyleż y tegoż imienia ma Starostw Grodowych. Niegrodowe Starostwa pryncypalniejsze są te: Dybowski, Gniewkowski, Murzynowski &c.

4to. Seymikuie wraz z Woiewodztwem Brzeskim-Kujawskim w Radzieiowie, iako się zwyż powiedziało.

5to. To Woiewodztwo wraz z Brzeskim-Kujawskim do Polski przyłączone jest za Władysława Jagiello: Herb ma tenże,

co

co Woiewodztwo Brzeskie - Kujawskie. Senatorow więkzych ma dwóch Woiewodę, y Kasztelana Inowrocławskich: a mnieyszego iednego to jest, Kasztelana Bydgoskiego. To Woiewodztwo po łacinie czasem nazywa się Palat: Wladislaviensis od miasta Wladislavia albo Władysławow nad Wisłą leżącego. Oprócz Stołecznego miasta, inne znaczniejsze są te: Bydgoszcz czyli Bromberg a. murowane, sławne przez Traktaty między Janem Kazimierzem Krolem Polskim, Rzeczpospolitą z iedney, a z drugiey strony Fryderykiem Gwillelmem Elektorem Brandeburskim na ten czas Xiążęciem Pruskim zawarte w Roku 1657. W tym mieście także podług Konstytucyi Convocationis 1764. agitue się Trybunał Prowincyi Wielko-Polskiej co drugi rok alternatą z Poznaniem od Niedzieli Przewodniey do S. Tomazsa: przenosząc się z Piotrkowa pod tymże Prezydentem y Marszałkiem Trybunałskim; iednak Korrekta Trybunału na Seymie Confederationis 1768. odmienila, y inaczej Trybunał udysponowała. Dybow, Łabiszyn, Strzelno &c.

O

O Ziemi Dobrzyńskiej. **

1mo. Rzeki w tej Ziemi płyną te:

Wisła,

Drybentz która dzieli Prusy Polskie od Ziemi Dobrzyńskiej.

2do. Stołeczne miasto

** Dobrzyń nad Wisłą.

3tio. Dzieli się na trzy Powiaty: Dobrzyński, Rypiński, y Stoński. Starostwo Grodowe Bobrownickie. Niegrodowe Dobrzyńskie, Lipnińskie, Rypińskie &c.

4to. Sejmikuie w Lipnie obiera 2. Posłow, y 1. Deputata.

5to. Wiedzieć potrzeba, że ta Ziemia zawsze byłałączona z Xięstwem Mazowieckim. Konrad Xiążę Mazowiecki sprowadziwszy sobie Krzyżaków na pomoc przeciwko Prusakom, dał im ią był: ale Władysław Jagiello, odebrał Krzyżakom y do Polski przyłączył. Ma za Herb Głowę człowieczą z dwiema koronami iedną na głowie, druga pod gardłem w polu czerwonym. Oprócz Stołecznego, inne miasta znaczniejsze są te: Bobrownicki, Lipno, Rypin, &c.

O Woiewodztwie Płockim. p.

1mo. Rzeki znaczniejsze są te:

a. Wisła

w. Narew

2do. Stołeczne miasto

p. Plocko nad Wisłą: Katedra Biskupstwa Plockiego, gdzie także jest Opactwo Benedyktyńskie należące do Kollacyi Krolewskiej. W Kościele Katedralnym jest Grob S. Wenera Biskupa Plockiego cudami słynącego. Tamże spoczywają ciała Władysława Hermana y Bolesława Krzywoustego Syna iego wielkiego Woiewodnika, Xiążąt Polskich. Proboszcz Katedralny Plocki tytułuje się Xiążęciem Siewińskim w którym Xięstwie ma Jurisdycyą absolutną.

3tio. Dzieli się na Powiatow 8. to jest: Plocki, Bielski, Raciążki, Sierpski, Płoński, Srzeński, Niedzborski, y Mławski, te trzy ostatnie czynią Ziemie Zawskrzyńską, ktorej przez Konstytucyą 1726. pozwoleni są Urzędnicy y Ziemstwo, które się agituie w Mławie. Starostwo Grodowe Plockie. Niegrodowe Mławskie, Płońskie &c.

- 4to. Sejmikuie w Płocku obiera 4. Posłow y
2. Deputatow Sady Ziemskie w Płocku, Bielsku, y Sierpcu odprawiają się.
- 5to. To Woiewodztwo miało przed tym u-
dzielnych Xiążąt: po śmierci Jana
Xiążęcia Płockiego bezpotomnie
zmarłego Roku 1495. do Polski wro-
cilo się. Ma za Herb Orła czarnego
na ktorego pierściach litera P. w czer-
wonym Polu. Senatorow Większych
3. Biskupa, Woiewodę, y Kasztelana
Płockich. Mniejszych dwoch Raci-
ążkiego y Sierpskiego Kasztelanow.
Miaśceczka znaczneyse są te: Zaw-
skrzyn, Mława, Płońsk, Raciąż, Sie-
lun Stołeczne Xięstwa Sieluńskiego.
&c.

O Woiewodztwie Mazowieckim *m. c.*

1mo. Rzeki znaczneyse są te:

a. Wisła

c. Bug

w. Narew Liwiec &c.

2do. Stołeczne miasto

Warszawa pod liczbą 2. nad Wisłą Rezy-
dencya Krolow, mieysce Sejmow z
Kadencyi Wielko Polskiej y Malo-
Polskiej: tu się agituia Kommissye:
Skarbowa, Woyskowa, Dobrego
po-

porządku ustanowione na Seymie
Convocationis 1764. Affessorskie,
Marzałkowskie, Ziemskie, Grodzkie
Sady. Miasto to przyozdobione Ko-
ściołami, Pałacami pięknymi, publi-
czną Biblioteką y Zbrojownią.
Wiele mu ozdob przybyło za
teraźneyzego Krola, iakoto: Menni-
ca do bicia monety złotey, srebrney,
y miedzianej. Ludwisarnia, gdzie
Armaty y moździerze odlewaia. Szko-
ła publiczna Rycerska dla Kadetow w
Pałacu Kazimierzowskim. Magazy-
ny przy Zamku po nad Wisłą zna-
cznie przyczynione y wymurowane.
Powiększenie y przyozdobienie Zam-
ku, tudzież Jzby Senatorskiej y Po-
selskiej. Pałac publiczny, niegdys
zwany Krasniskich, w którym na
cztery Jurisdykcyę Sadowe, to iest
Kommissyi odydwóch: Sadow Affes-
sorskich y Marzałkowskich, Kancel-
larye, y Jzby wygodne do sądenia
zrobione, y ozdobione są sumptem
Rzeczypospolitey. Przytymże Pała-
cu Rzeczypospolitey Ogród publiczny
do spaceru służyć mający. Za miastem
są Kazerny albo Kozzary dla Gwardyi
Krolewskiej Koronnej piechey; tu-
dzież na przedmieściu Wielopolu dla
Gwardyi Konney. Kościoły Farne są
K
trzy:

trzy : S. Jana Chrzyciela Kolegiata , w Starey Warszawie : Panny Maryi na Nowym mieście : S. Krzyża pod dozorem XX. Miffionarzow na Nowym Swiecie. Konwikty publiczne Collegia Nobilium są 4. Jeden pod dozorem Xięży Teatynow, drugi XX. Jezuitow : trzeci XX. Piarow : Czwarty pod dozorem tychże, nazwany Mnieyszy dla różney uczciwey Kondycyi dzieci. Szkoły publiczne Jezuickie y Piarckie. Szpitale publiczne trzy S. Rocha fundowany od Bartłomieia Tarła Biskupa Poznańskiego : S. Łazarza Mieyski : y Szpital generalny pod tytułem Dzieciątka Jezus za staraniem X. Bodoué Miffionarza erygowany. Po drugiey stronie Wisły na przeciw Warszawy jest Praga, tam skład solny y wiele Szlacheckich Dworkow drewnianych widzieć można. Mieysca znakomite y do promenady służące na okolo Warszawy są te: Wola, między nią y Warszawą Stany pod czas Interregnum obierają pod Szopą, umyślnie na ten koniec wystawioną, Krola. Willanow Pałac wspaniały Xiążąt Czartoryskich, tam Jan III. Sobieski, Krol Polski umarł Roku 1696. Ujazdow,

dow, wspaniały pałac, ktorego Krol teraznieyszy nabył y znacznym kosztem ozdobnie powiększa go. Procz tych są y inne mieysca poblizsze do spacerow, iako to: Marymont, Bielan y Młociny, Fawory, Łazienki, Belweder &c.

3tio. Dzieli się na 10. Ziem: z ktorych nie mał każda ma swoje Powiaty, iako w szczególności o każdej mowiąc, pokaże się.

I. Ziemia Czerska, ma cztery Powiaty: Czerski, Groiecki, Warecki, y Garwoliński: Starostwo Grodowe Czerskie: Niegrodowe: Groieckie, Wareckie, Garwolińskie, Latowieckie, Osieckie, Stromeckie. Seymikuie w Czersku, obiera Posłow 2. Deputata zaś iednego co piąty rok, poki kolej nie obeydzie po wszystkich Ziemiach; ponieważ dwie Ziemie co rok wyślają dwóch Deputatow.

II. Ziemia Warszawska ma Powiatow 3. Warszawski, Błoński, y Tarczyński: Starostwo Grodowe Warszawskie: Niegrodowe Błońskie, Stanisławowskie, Piaśeczyńskie &c. Seymikuie w Warszawie, obiera dwuch Posłow Deputata zaś co piąty rok.

- III.** Ziemia Wizka, dzieli się na trzy Powiaty: Wizki, Wąsowski, y Radziłowski. Starostwo Grodowe Wizkie do którego także należy Grod Wąsowski: seymikuie w Wiznie, obiera dwóch Posłów: Deputata zaś jednego co piąty rok.
- IV.** Ziemia Wyszogrodzka, nie ma żadnego Powiatu: Starostwo Grodowe Wyszogrodzkie. Seymikuie w Wyszogrodzie wysyła na Sejm 2. Posłów, y jednego Deputata co piąty rok,
- V.** Ziemia Zakroczymska: dzieli się na trzy Powiaty: Zakroczymski, Serocki, y Nowomieyski. Starostwo Grodowe Zakroczymkie; Seymikuie w Zakroczymie, obiera 2. Posłów, y jednego Deputata co piąty rok.
- VI.** Ziemia Ciechanowska: ma trzy Powiaty: Ciechanowski, Sączociński, y Prasnyski. Starostwo Grodowe Ciechanowskie: Niegrodowe, Prasnyskie. Seymikuie w Ciechanowie, obiera dwóch Posłów, y 1. Deputata co piąty rok.
- VII.** Ziemia Łomżyńska: dzieli się na 4. Powiaty: Łomżyński, Kolniński, Zambrowski, y Ostrołęcki. Starostwo Grodowe Łomżyńskie, do k-

re-

- rego też należą Grody Kolniński, Zambrowski, Ostrołęcki. Niegrodowe Ostrołęckie, Miastkow Krolewsczyzna &c. Leśnictwo Łomżyńskie, do którego należą miasteczka: Kolno Nowogrod, y wiele innych przyległości, za osobnym przywilejem Krolewskim chodzi. Seymikuie w Łomży, obiera 2. Posłów y Deputata 1. co piąty rok. Powiat Zambrowski ma swoje osobne Ziemstwo.
- VIII.** Ziemia Rożańska ma 3. Powiaty: Rożański, Makowski, y Pułuski: Starostwo Grodowe Rożańskie do którego należy Grod Makowski. Seymikuie w Rożanie, obiera 2. Posłów y 1. Deputata co piąty rok.
- IX.** Ziemia Liwska nie ma żadnego Powiatu. Starostwo Grodowe Liwskie Niegrodowe Korytnickie. Seymikuie w Liwie, obiera 2. Posłów, Deputata 1. co piąty rok.
- X.** Ziemia Nurska: dzieli się na 3. Powiaty: Nurski, Kamieńczykowski, y Ostrowski. Starostwo Grodowe Nurskie, do którego też należą Grody: Kamieńczykowski y Ostrowski.
- 4to.** Seymiki w każdej Ziemi z osobna odprawiają się, iako się powiedziało, mówiąc w izczegolności o każdej Ziemi:

K 3

mi:

mi : więc z Woiewodztwa Mazowieckiego 20. Posłow na Sejm Walny być może, gdy wszystkie dochodzą Seymiki. W tych wszystkich dziełcu Ziemiach Pifarz Ziemi jest oraz Pifarzem Grodzkim.

- 5to. To Woiewodztwo zdawna miało udzielnych Xiążąt. Po wygasłej bezpocownie linii Xiążęcey na Stanisławie y Janie Xiążętach Mazowieckich, Zygmunt I. Krol Polski przyłączył ie w Roku 1529. do Polski. Ma za Herb Orła Białego w Polu czerwonym bez Korony; Senatorow większych ma 2. Woiewodę Mazowieckiego, y Kasztelana Czerskiego. Trzeci Senator większy to jest Kasztelan Warszawski mocą Kommissyi Seymowey Roku 1768, ustanowiony jest. Mniejszych Senatorow 6. Warszawski Wizki, Wyszogrodzki, Zakroczymski, Ciechanowski, Liwski Kasztelanowie. Miasta znaczniejsze oprócz Stołecznych w każdej Ziemi tegoż imienia co Ziemi: są te: Pułtusk w Ziemi Rożańskiej nad Narwą Rzeką zaszczyconym Powiatem własnym intyтулуjącym Biskupa Plockiego Xiążęciem Pułtuskim, do którego Jurisdycyi zupełney należy. Tytuł

tuł mu jednak Xiążęcia prywatne tylko obozy dać mogą, a nie Rzeczpospolita. W Pułtusk Biskup ma Kolegiatę piękną złożoną z Prałatow y Kanonikow. Zamek w pięknym y wesółym mieyscu, który jest ordynaryną Rezydencyą Biskupow Plockich. Węgrow w Ziemi Liwskiej jedno z porządniejszych miasteczek w Polfcze. Warka w Ziemi Czerskiej, Gora w teyże. W Ziemi Warszawskiej Czerwińsk Opaństwo Kanonikow Regularnych należy do Kollacyi Krolewskiej. Piafeczno, Błonie, Tarczyn &c. Wąsosz w Ziemi Wiskiej, Serock, Nowemiasło w Ziemi Zakroczymskiej. &c.

O Woiewodztwie Rawkim. a.

- 1mo. Rzeki w tym Woiewodztwie znaczniejsze są :
- I. Pilica która dzieli to Woiewodztwo od Sandomirskiego.
- Rawa, y Bzura.
- 2do. Stołeczne miasto Rawa znacznie niedawno ogniem zdezolowane.
- 3tio. Dzieli się na 3. Ziemie, a każda z nich ma swoje Powiaty, iako to :

I.

- I. Ziemia Rawska ma 2 Powiaty Rawski, y Bielski. Seymikuie w Rawie obiera 2. Posłow, y Deputatow 2. co trzeci rok. Z kaźdey bowiem Ziemi koleyno co rok 2. Deputatow bywa.
- II. Ziemia Sochaczewska, ma 2. Powiaty: Sochaczewski, Mszczonowski. Starostwo Grodowe Sochaczewskie. Seymikuie w Sochaczewie obiera 2. Posłow y Deputatow 2. co trzeci rok.
- III. Ziemia Gostyńska, ma 2. Powiaty: Gostyński; y Gabiński. Starostwo Grodowe Gostyńskie: Niegrodowe Starostwa w Woiewodztwie Rawskim są te znaczniefze: Bolemskie, Gabińskie. Guzowskie, Kapińskie, Długoleckie &c. Seymikuie Ziemia Gostyńska w Gąbinie, obiera 2. Posłow, y 2. Deputatow co trzeci rok.
- 4to. Oprócz Seymikow Poselskich, kaźdey Ziemi w szczególności, pozwolono Woiewodztwu Rawskiemu przez Konstytucyą Roku 1766. General, czyli Generalny Woiewodztwa Seymik w Bolemowie, a to tylko co do Seymikow Deputackich y Gospodarckich, albo dobrego porządku. Deputatow więc nie u siebie już [iak przed

przed zaszłą Konstytucyą w Roku 1766. Ziemia kaźda obiera, ale się całe Woiewodztwo zieżdża na General do Bolemowa y tam koleyno z kaźdey Ziemi dwóch Deputatow obiera. Kadencya więc wysyłania Deputatow na Trybunał Koronny co trzeci rok przypada kaźdey ziemi.

5to.

To Woiewodztwo podobnieź iak y Mazowieckie należało do Xiążąt Mazowieckich: po wygaśey ich linii, wraz z Mazowieckim do Polski jest przyłączone. Ma za Herb: Orła Czarnego w polu czerwonym na pierśiach litera R. Senatorow więkzych ma 2. Woiewodę y Kasztelana. Mnieyzych 2. Sochaczowskiego y Gostyńskiego Kasztelanow. Oprócz Stołecznego w kaźdey ziemi, inne znaczniefze miasta, są te: Biała tam się sądzi ziemstwo Rawskie. Skiernewice Rezydencya Xiążąt Prymasow.

W Ziemi Sochaczewskiej położone jest Xięstwo Łowickie wiecznemi czasy Arcy-Biskupom Gnieźnieńskim od Konrada Xiążęcia Mazowieckiego ustąpione y zapisane: za ktore Xięstwo obliigacya włożona na Arcy-Biskupow żeby się mianowali Kanonikami Plo-

L

ckie

ckiem, co się po dziś dzień zachowuje. Łowicz Stołeczne miasto Xięstwa nad rzeką Bzurą, erygowane na miasto przez Skotnickiego Arcybiskupa, przyozdobione Zamkiem Prymasowskim, y wielą pięknymi Kościołami ofobliwie Kollegjackim. Kapituła Łowickiey daie się tytuł: Insignis Collegiatæ. Na około Kollegiaty, są Kanonicze rezydencye murywane. Reparacyi y ozdoby naywięcej to miasto winno Teodorowi Potockiemu Prymasowi. Na instancyą Łubieńskiego Prymasa przez Konstytucyą Convocationis 1764. Grod pozwolony miastu Łowiczowi, gdzie wszelkie w intereffach Prymasa uczynione Tranzakcy, za ważne poczynane bydź powinny.

O PRO-

O PROWINCTY PRUSKIEY G. M. E.

NB. Dla wyraźniejszych znaczkow patrz na Kartę XVI. gdzie przy Kroleństwie Pruskim, Prusy Polskie zielonym kolorem pod numerami I. II. III. IV. znacznie są wyrażone.

P. Iaki jest podział Prowincyi Pruskiej?

O. Ten generalny, który zawiera w sobie trzy Woiewodztwa y Xięstwo Warmińskie, to jest pod numer:

- II. Woiewodztwo Chełmińskie, pod num:
- III. Woiewodztwo Malborskie, pod num:
- I. Woiewodztwo Pomorskie, pod num:
- IV. Biskupstwo y Xięstwo Warmińskie.

P. Wyraź w szczególności w każdym z tych Woiewodztw imo Rzeki. 2do. Miasta Stołeczne. 3tio podział Woiewodztwa z Powiatami y Starostwami. 4to. Mieysce Seymikow z liczbą Posłow y Deputatow. 5to nakoniec przyday niektóre wiadomości do każdego Woiewodztwa w partykularności należące.

O. Chętnie to uczynię, y znaczkami, ile szczupłość Mappy pozwoli, pokażę.

O Woiewodztwie Chełmińskim. *pod num: II.*

1mo. Rzeki znaczniejsze są te.

aa. Wisła.

D. Drwęca,

c. Ossa.

2do. Stołeczne miasto Chełmno po łac: Culma pod numer: 5. nad Wisłą położone należy do Biskupa Chełmińskiego. Przedtym to miasto ozdobięysze było mieyscem Trybunału całych Prus przed ustanowieniem Sądow Prowincyi Pruskiej, iako się pokazuje z Prawa rzeczzonego Jus Culmense, a przeto prym miało między innemi Pruskieni miastami: Ale że pod czas wojny z Krzyżakami do partyi Krzyżackiey wiązało się; zaczęym odsądzone od swoiey dawney rangi y prerogatywy, Biskupom Chełmińskim na zawsze oddane zostało. Znakiem dawney iego wspaniałości są Kościoły y inne struktury dośyć piękne.

3tio. Dzieli się na 7. Powiatow: Chełmiński, Toruński, Grudziądzki, Radzyński, Kowalewski, Brodnicki Nowomieyski, te ostatnie dwa czynią Ziemię Michałowską, która rozciąga się nad Drwęcą między D. y Z. ma swe-
go

go Chorążego y Sędziego Ziemskiego, Starostwo Grodowe Kowalewskie, należy do Woiewody, który sobie kreuje Podwoiewodzego y Pifarza Grodzkiego, ci sądzą swoje sądy Grodzkie w Kowalewie co miesiąc. Niogrodowe Brodnickie, Grudziądzkie, Lipińskie, Golubskie, Pokrzywnickie, Radzyńskie, Lonkorskie &c:

4to. Seymikuie w Radzynie, a drugi raz w Kowalewie, wysyła na Seym Posłów 14. z każdego Powiatu po 2. Deputatow zaś na Trybunał 2.

5to. Herb tego Woiewodztwa jest Orzeł biały w czerwonym Polu na szyi mający Koronę y zbrojne ramie trzymające miecz goły na cięciu zamierzony, Senatorow ma 3. większych: Biskupa, Woiewodę, y Kasztelana Chełmińskiego. Miasta znaczniejsze w tym Woiewodztwie są te: pod num: 6.

Toruń po łacinie Thorunum po Niemiecku Thorn nad Wisłą, murem w około opasane, y zmocnione wałami y fossami w wesoley pozycyi przyozdobione pięknemi Kościołami y Kamienicami, a osobliwie Ratuszem wspaniałym, który między najznakomitszemi w Europie liczyć się

może. To miasto Stołecznym Prowincyi Pruskiej nazwać się powinno, iako mające pierwszeństwo między wszystkimi miastami Prus Polskich, mocno iednak nadwergżone y zruynowane w swoich ozdobach przez czteromiesięczne od Karola XII. Roku 1703. oblężenie, dotąd zupełnie do pierwszey swoiey przyść niemoże piękności. Tu się rodził ow sławny Matematyk y Astronom Mikołay Kopernik, Kanonik Warmiński, który Systema czyli zdanie o rozporządzeniu świata ofobliwfe, od dawnych Filozofow y Astronomow napomknione, a potym zarzucone, wzniecił y tak wydoskonalil, iż od iego imienia pospolicie nazywa się Copernicanum. Utrzymuie on, że Ziemia koło Słońca obraca się: patrz o tym na końcu Xiążeczki w rozdziale o Systematach. Toruń wchodzi do Rad Prowincyi Pruskiej, y wysyła Delegowanych na General Pruski, ma też Sądowych swych w Sądach Ziemskich Woiewodztwa Chełmińskiego. Pod znaczkim C. Grudziądz nad Wisłą, miasto porządne, sławne Generalami Pruskimi ktore się alternatą raz tu drugi raz w Malborgu, odprawują.

Bro-

Brodnica albo Strasburg porządne y piękne. Kowalewo czyli Schönsee zaszczycone Sądami Grodzkimi całego Woiewodztwa. Radzyna albo Rheden. Nowe miasto albo Neumark Rogożno Ekonomia Krolewska. Chełmza albo Culmsee Katedra Biskupa Chełmińskiego. Lubawa Rezydencya tegoż zimowa. Starograd albo Althausen Rezydencya Letnia.

O Woiewodztwie Malborskim *pod num: III.*

- 1mo. Rzeki znaczniejsze są te: pod znacz-
 3. *M. Nogat*, to iest odnoga Wisły ktora się przy Montawskiej Kępie rozdziela na dwa Koryta, iedno nazwane Nogat wpada w Hafę *b.* drugie zmierzra ku Gdańskowi, y tam znowu pod Heubt rozrywa się na dwoie, iedno także wpada w Hafę *b.* pod imieniem Wisły drugie nie naturalne, ale kopane y wielkim sumptem czyszczone y utrzymywane od Gdańszczanow, ciągnie się powoli do morza y dlatego nazywa się Leniwką pod znaczkami *r. o.* Sama także Hafa *b.* to iest odnoga moriska należy do Woiewodztwa Malborskiego.

ada.

2do. Stołeczne miasto tego Woiewodztwa pod numer: 3. nad Nogatem Malborg po łacinie Marienburgum po Niemiecku Marienburg fundowane wraz z Zamkiem od Krzyżaków, których Mistrzowie mieli tu Stolicę Rezydencyonalną. Tu General Pruski, kolejno z Grudziądzem, odprawia się. W okolicy tego miasta są Zulaawy czyli Kępy y niziny przy Nogacie y Wiśle z strony wschodniej, bardzo żyzne, które się aż ku Gdańskowi ciągną, gdzie wiele wsi porządnych Hollendrami osadzonych znajdują się, Zulaawy te są większe y łączą się z Zulaawami mniejszemi. Zulaawy Malborskie są na kształt wyspy, bo ze dwóch stron w klin Nogatemy Wisłą oblane są, a od północy Haffą. Klin Ziemi wpadający między Nogat y Wisłę zowie się Szpica Montawika czyli tama na ktorej konserwacja, Rzeczpospolita z Prowincją Pruską znaczne już summy łożyła, ale się co raz bardziej ruynuje z wielką ciężkością płynących. Ekonomia Malborska, do Dobr Stołowych Krolewskich należy.

3tio. Dzieli się na 4. Powiaty; Malborski, Sztumski, Kiszporcki y Elbląski. Sta-

ro-

rostwo Grodowe Kiszporckie należy do Woiewody, który kreuje sobie Podwoiewodzego y Pisarza, ci Sąd Grodzkie sądzą w Kiszporcku. Niogrodowe Starostwa są te: Sztumskie, Tołtmickie &c.

4to. Seymikuie w Sztumie, wysła na Seym Posłów 8. z każdego Powiatu po 2. Deputatów zaś 2. na Trybunał.

5to. Herb tego Woiewodztwa jest Orzeł czerwonny w złotym polu na szyi mający Koronę obok skrzydła jest zbrojna ręka trzymająca miecz wymierzony na cięcie. Senatorów większych ma 3. Biskupa Warmińskiego, Woiewodę Malborskiego, y Kasztelana Elbląskiego. Oprócz Stołecznego miasta Malborge znaczniejsze są te: pod numer: 4. Elbląg, po Niemiecku Elbing po łacinie Elbinga. Z trzech największych miast Pruskich drugie w porządku: ma prawo wysłać delegowanych na General Pruski, y do Rady Ziemi Pruskich y wszelkich publicznych czynności tyczących się tej Prowincyi wchodzić. Jest ufortyfikowane, handlowne, dosyć bogate. y pięknymi przyozdobione fabrykami. Okolica Elbląska czyli klucz do miasta Elbląga należący za sta-

stawia Rzeczpospolita Polska Fryderykowi Elektorowi Brandeburskiemu Xiążęciu, potym Krolowi Pruskiemu w pretenzyi trzechkroć sto tysięcy talerow, ktore dotąd na wykupno tych dobr nie są wyliczone, lubo iuż na to podatek z młynow był ułożony: Inne miasta dosyć porządne w tym Woiewodztwie są te: Kiszpork albo Chrystburg, Sztum albo Stuhm Nytych albo Neutefch, Tolmicko albo Tolkemit &c.

O Woiewodztwie Pomorskim *pod num: I.*

imo. Rzeki znaczneyse są te:

aaa. Wisła ktora wpada

C. w Bałtyckie morze.

△ Radunia albo Radau.

d. Bro.

i. Montawa rzeczka mała. Motława ciągnie się do Gdańska y oblewa go.

zdo. Stołeczne miasto tego Woiewodztwa pod numer: 1. Gdańsk; Trzecie z naywiększych miast Pruskich uprzywileiowanych o mile od morza Bałtyckiego nad Motławą y Raduniem leżące, od Wschodu y Połnocy Wi-

ślą

ślą czyli Leniwką, od Zachodu y Południa gorami opasane. Jest to miasto trzecie w randze, z pomiędzy naywiększych trzech miast Pruskich zaszczycających się prawem wchodzenia do Rad y Sądowej Jurisdykcyi Prowincyi Pruskiej. Znacznie ufortyfikowane, y cokolwiek do utrzymania w naylepszym porządku fortecy należy, bezustannie przestrzegające: przeto wały, mury, fosy, bramy y wszystkie do miasta przystępy sztuką architektury wojskowej ozdobione y wzmocnione, przy ustawiczoney reparacyi y pilnym Magistratu oku, widok śliczny y obronę miasta sprawują. Wewnątrz ma wiele ozdobnych gmachow iakoto Giełdę, Ratusz, zbrojownią arcy porządną, Kościół Farny Panny Maryi, Świętego Jana, S. Katarzyny &c. Miasto to może się liczyć między nayprzednieyszemi w Europie tak z porządku, bogactw, iako też handlu wielkiego lądem y morzem z różnymi Kraiami, zakupując Polskie zboża potaże y inne produkcyę, a sprzedając ie albo dosyłać różnym Państwom Europeyskim, z ktorych koczzenia, wina, sukna, materye y inne

ne

ne towary sprowadzając całemu Krolestwu Polskiemu dostarcza. Cały Magistrat y Urząd Religii jest Dyffydentskiej iako prawie y całe miasto: znaczna iednak y Katolików znajduie się liczba, ktorzy mają także swoje y w mieście y za miastem Kościoły. Suffragan y Offycyal Pomorski ma Rezydencyą swoią w tym mieście przy Kaplicy Krolewskiej, gdzie kilku XX. Soc: Jesu mieszkający dla wygody Katolików nabożeństwa miewają. Blisko sto tysięcy ludu w tym mieście znajduie się, cudzoziemców wielka mnogość, zwłaszcza pod czas walnego czterech niedzielnego Jarmarku na Dominik. Żydzi nie tylko mieszkają, ale ani się w mieście pokazać mogą, co y inne miasta Pruskie przestrzegają. Pod czas Jarmarku Wiel: handel im pozwolony, innych czasów chyba za biletem Urzędu Burgrabkiego, ktoremu się opłacają, wnieść do miasta nie mogą. Za miastem Góra nazwana Biskupia, do Biskupa y Kapit: Kujawskiej należąca za dozwoleńiem teyże od Gdańszczanów ufortyfikowana, odeymuie łatwy do miasta przystęp nieprzyjacielowi. O milę od Gdańska przy ujściu Wisły do

do morza, jest mała Forteca zwana Münda z Latarnią na wyfokiej wieży dla wygody żeglujących w nocy. Z strony zachodniej miasta daią się widzieć, Pałacyki z rozkosznymi ogrodami, należące do majątniejszych Obywatelów. Przedmieścia znaczniejsze są te Schotland Stolcenberg, Siedlicz &c. Gdańsk Oyczyzna sławnego Astronoma Heweliusza Raycy Gdań: y Lenignicha Pisarza Historji Polskiej, Pruskiej y Prawa Pospolitego Polsk:

3tio. Dzieli się na 10. Powiatów: pod literę P. Pucki. k. Kościerzński. Δ Gdański. S. C. Tczewski albo Dirschau. D. O. Skarszewski albo Schönek. I. u. t. Nowski albo Newenburg. r. a. Swiecki t. d. Tucholski. c. Człuchowski. m. Mirachowski. Dwa Powiaty w Kaszubach pod Literą L. Lemburski y B. Bytowski holdowniczym prawem od Roku 1657. trzymają Krol Pruski Starostwo Grodowe Skarszewskie należy do Woiewody, który ma swego Podwoiewoiewodzego y Pisarza Grodzkiego: Sądy w Skarszewie. Niegrodowe Starostwo Białeńskie czyli Baldenburg, Borzechowskie, Człuchowskie, Gniewskie czyli Meawe,

we, Hamersztynskie, Mirachowskie, Nowkie, Ofieckie, Parchowskie, Puckie, Sobowidzkie, Starogardzkie, Swieckie Tucholskie, wszystkie od miasteczek tegoż imienia nazwane

4to. Seymikuie na 4. mnieyscach w P. Pucku. t. w Tucholi. c. w Człuchowie y a. w Swieciu. Dopiero na Generalik swoy zgromadza się do Starogardu y z tamtąd wysyła 20. Posłów na Seym to jest po 2. z każdego Powiatu, pierwey iednak na Generale Pruskim w Malborgu albo Grudziądzu znajdować się muszą. Deputatow zaś 2. na Trybunał wysyła to Woiewodztwo.

5to. Herb tego Woiewodztwa jest: Gryff czarny ze złotemi pazurami w polu białym. Senatorow większych ma 2. Woiewodę Pomorsk: y Kasztel: Gdańskiego. Miasta w tym Woiewodztwie znaczniejsze są zwyż wspomniane stołeczne każdego Powiatu. Inne miejsca znakomite są te: Oliwa Klasztor y Opactwo Cysterskie o milę od Gdańska. Peplin Opactwo także Cyferskie. Gniew pod znaczk: o. miasteczko nad wisłą dosyć porządne. c. Dirschau albo Tczewo Ekonomia Krolewska. &c.

O Xię-

O Xięstwie y Biskupstwie Warmińskim. pod num: IV.

Warmia ku północy styka się z Woiewodztwem Malborskim, z innych stron w okolo opasana jest Krolestwem Pruskim. Kraj żyzny, obfitujący we wszystko, jeziora y rzeki rybne. Biskup Warmiński jest Panem iego, Rządca, y Sędzią bez appellacyi. Zadnego Arcy-Biskupa Jurisdykcyi, ale famey tylko Stolicy Apostol: podlega: ma prawo w swoiey Diecezyi Palliusza y Krzyża Arcy-Biskupiego zażywać, jest oraz Xiążęciem S. R. J. Całe to Xięstwo jest Katolickie. Miasto Stoł: y Rezydencya Xiążęcia Biskupa pod num: 8. Heselberg: Inne miasta znaczniejsze są: pod num: 7. Brunsberg porządne, handlowne, ozdobione Szkołami S. J. Fravenburg Katedra Xiążęcia Biskupa, Resfel Bifztynek &c.

WIADOMOSCI NIEKTORE O PROWINCYI PRUSKIEJ W OGOLNOSCI

Prowincya Pruska składająca się z trzech Woiewodztw Chelmińskiego, Malborskiego, y Pomorskiego, iako też Xięstwa Warmińskiego: niemogąc przed kilkaset laty nieznośnego Krzyża-

żaków iarżma ścierpieć, oderwała się od nich R. 1454. za Kazimierza Jagiellończyka, y dobrowolnie na zawsze Krolom Polkim oddając się, uroczyścię przez Traktat Toruński R. 1466. z swoimi przywilejami y prawami do Korony Polskiej inkorporowana została. Na Seymie Lubelskim 1569. uchwalono, aby tey Prowincyi Biskupi, Woiewodowie, Kasztelanowie do Senatu Korony Polskiej, a Szlachta do Koła Rycerskiego, to jest, do Izby Poselskiej wchodzili, y aby do wszelkich ciężarów tak, iako y do pożytków wraz z Szlachtą Polską należeli, tudzież aby ta Prowincya dla przyległości pod generalnym imieniem Wielkiej Polski zawierała się. Mimo jednak tak ścisłego złączenia z Narodem Polkim ta Prowincya dystyngwuje się, pominąwszy inne, temi największymi Prawami.

imo. Urzędy y godności w Prusiech, samym tylko rodowitym tey Prowincyi obywatelom rozdawane być powinny: Polska Szlachta albo inna obca życząca sobie Urzędów y honorów w tey Prowincyi, dostąpić, starać się naprzód powinna o obywatelstwo czyli o Indygenat Pruski: który na Generalach tey Prowincyi, za zgodą Stanów Pruskich bywa konferowany: a to nie tylko o Świeckich, ale y o Duchownych Godnościach rozumieć się ma. Kapituła Warmińska ma prawo, gdy zawakuje Biskupstwo, czterech Kandydatów z pomiędzy siebie, albo rodowitych Szlachty Prowincyi Pruskiej, albo wprzod
do

do Indygenatu przypuszczonych y wybierać. z których iednego Krol nominuje.

zdo. Prowincya ta ma swoy osobny Senat, który się składa z Biskupa Warmińskiego, ten jest zawsze Prezydentem Ziem Pruskich, Biskupa Chełmińskiego Vice-Prezydenta, z Woiewody Chełmiński: Woiewody Malborskiego, Woiewody Pomorskiego, Kasztelanów: Chełm: Elblą: Gdańskiego; Podkomorzych Chełmiń: Malbor: Pomor: Podskarbiego Ziem Pruskich y ze dwóch Delegowanych od Magistratu z każdego trzech miast większych: Torunia, Elbląga, y Gdańska.

ztio. Po odprawionych Seymikach w każdym Wwtwie, to jest Wwtwa Chełm: w Kowalewie, Wwtwa Malbor: w Sztumie, Pomorskiego Generaliku w Starogardzie (opócz niektórych Powiatowych Pomor: Wwtwa) zieżdżają się Obywatele na General raz do Grudziądza, drugi raz do Malborge, tam swoje lauda y obrady czynią, y dopiero na Seym do Warszawy albo do Grodna iadą: a jeżeliby albo Seymiki Woiewodzkie, albo Generaly nie doszły, Posłowie Pruscy na Seym Walny nie stają. Wipomniony więc Senat Prowincyi Pruskiej w interesach szczególnie swego Kraiu tyczących się naradza się: a oobliwie swoje obrady miewa na Generalach zgromadzonych z Stanów y Ordynków które się składają z Dystryngwowanych osob Ziem y Miast Pruskich, iako się wyżej rzekło, y na dwie dzielą się Izby, Senatorską y Poselską. Ma
M
Pie-

Pieczęć własną Sigillum Magnum, którą Instrukcyę Posłom na Seym y swoje Lauda pieczętują. Herb całej Prowincyi Pruskiej iest Orzeł czarny w polu białym, złotą Koronę na szyi mający, y ramię uzbroione mieczem obok skrzydła. Sekretarzami n^o Generalach ordynarynie Sekretarze Toruńscy bywają. Pieczęć w iedwabnym worku na Ratuszu Elbląskim zapieczętowana od Prezydenta Ziem Pruskich w depozycie złożona bywa: Archivum zaś Prowincyi y Kancellarya w Toruniu.

4to. Co się tycze Jurysdykcyi Sądowej, ta prawie tym sposobem iest rozporządzona co w Polsce, oprócz niektórych odmienności; iako to Woiewodowie Pruscy oraz są Starostami Grod: ci krenią swoich Podwoiewodzych czyli Sędziow Grodzkich, Sądy Ziemskie, procz Sędziego Ziemskiego, mają ieszcze obranych Sądowych Ziemskich. Przed laty appellowano od Sądow Ziemskich do Rady Prowincyalney albo Senatu Pruskiego, ale po przyjęciu Trybunału Polskiego od Szlachty Pruskiej, Sądy naywyższe w tej Prowincyi ustały. W miastach następujące są Instancye, to iest w miastach więkzych Sędzia, Sąd, Rada, Krol tak w Zadwornych iako y Relacyjnych Sądach: w mnieyzych, Sędzia, Sąd, Starosta, Krol w Sądach Zadwornych.

O PRO-

O PROWINCTI MAŁOPOLSKIEJ b. III.

P. Na wiele Woiewodztw dzieli się Prowincya Mało-Polska?

O. Dzieli się na Woiewodztw XI. Xięstw 3. y Ziem 2. osobnych, to iest: pod znaczkim numer.

- 1mo. Woiewodztwo Krakowskie, y w nim Xięstwa pod numer:
17. Zatorskie y Oświęcimskie, pod numer:
16. Siewierskie, pod znacz:
- b. 5. Woiewodztwo Sandomirskie, pod znacz:
- a. 6. Woiewodztwo Lubelskie, pod znacz:
- X. Woiewodztwo Podlaskie, pod numer:
10. Woiewodztwo Ruskie, y w nim osobne Ziemie 2. iedna pod znaczk:
- g. 3. Halicka, druga pod znacz:
4. Chelmska, pod znacz:
- e. c. Woiewodztwo Bełskie, pod znacz:
- f. w. Woiewodztwo Wołyńskie, pod znacz:
- g. 12. Woiewodztwo Podolskie, pod znacz:
- g. d. e. Woiewodztwo Braclawskie, pod znacz:
- x. 15. Woiewodztwo Kijowskie, pod znacz.
- S. Woiewodztwo Czerniechowskie.

M

P.

P. Wyraż w szczególności w każdym z tych Województw 1. Rzeki, 2. Miasta Stołeczne, 3. Podział Województw z Powiatami, y Starostwami, 4. Mieysce Seymikow z liczbą Posłow y Deputatow, 5. Na koniec przyday niektóre wiadomości do każdego Województwa w partykularności należące.

O. Chętnie to uczynię, y ile szczupłość Mappy Polkiey pozwoli, znaczkami wyrażone mieysca pokażę, zacznam więc.

O Woiewodztwie Krakowskim 1.

imo. Rzeki znaczniejszą te: pod num:

17. Wisła wychodząca z Śląska, pod numer:

18. Dunajec, pod znac:

s. Warta, y pod znac:

I. Pilica w tym się Woiewodztwie zaczyna. Poprot z Dunaycem z gor Tatrow spada.

zdo. Miasto Stołeczne tego Woiewodztwa iako y całego niegdys Krolestwa iest Krakow pod numer:

x. nad Wisłą, Mieysce Koronacy; Królowi Terazniejszemu tylko Stanisławowi Augustowi pozwoliła Rzeczpospolita w Warszawie Koronować się, ale zaraz ostrzeżono Konstytucyą że to nie ma poyść in praejudicium Krakowowi. Miasto to zaszczyczone pięknymi

y

y bogatemi Kościołami, ofobliwie Katedralnym przy Zamku gdzie się Krolow Koronacye y pogrzeby odprawować zwykły. Grob Świętego Stanisława w poszrod tego Kościoła bardzo wspaniały, tudzież Kaplica rzeczona Zygmuntowska y Kazimierzowska. Przy teyże Katedrze na Zamku iest Kollegiata S. Michała, Kościół S. Jerzego y Seminarium pod dyrekcją XX. Missionarzew. Między wspaniałemi ieszcze Kościołami liczyć się mogą Kościół Farny Panny Maryi w Rynku, Kościół S. Piotra Jezuicki, Kollegiata S. Anny Akademicki, gdzie Grob wspaniały S. Jana Kantego, y wiele innych. Miasto to podwoynemi murami, y fosją opasane, handlowne, y we wszystko opatrzone. Rządzi się pod Raycami y Prezydentem, wysła też Deputatow na Seym, którzy się na Konstytucyach podpisują. Przy Zamku Krakowskim gdzie Korony y Kleynoty Rzeczypospolitey konferwują się, powinniby według prawa zawsze mieszkać Burgrabiowie; Klucze od Archiwum Krakowskiego gdzie Korony y Kleynoty Rzeczypospolitey są złożone, konferwować powinni Kasztelan

M 2

lan

nayobfitszy w Polsce we wszystko: bardzo albowiem urodzayny w zboże, obobliwie Powiat Proszowki w pszenice, bogaty w kruszce, marmory różnego koloru, a co naywiększa w sol którą w Bochni y w Wielicce kopią. Te szyby solne wynalezione są za panowania Bolesława Wstydliwego w Roku 1251. przez interpozycyą S. Kunegundy: w rok w Wielicce znowu pokazały się, y teraz sławnieysze są od pierwszych. W Roku 1648. w Szybie Wielickiey zaiął się był ogień który ledwie w drugim roku był ugaszony. Dochody z Zup idą na Skarb Krolewki, z tychże Zup Krolowy Polskiey należy się podarunek 2000. Czerwonych Złotych. kruszce srebrne, cynowe y ołowiane pod Olkuszem w gorach znaydują się. Szyby te wynalezione są pod Kazimierzem W. teraz ie wody zalały. Kommissya Skarbowa znaczną nadgodę ofiaruie temu, któryby sposob łatwy y pewny ombyślił do wypompowania wody z pomienionych szyb. Herb Woiewodztwa Krakowskiego iest Orzeł biały w złotey koronie w czerwonym polu z złotą linią. Senatorow więkzych czyli

Krze-

Krzełowych ma 4. Biskupa, Kasztelana, Woiewodę Krakowkich, y Kasztelana Woynickiego: Mnieyszych dwoch Bieckiego y Sandeckiego Kasztelanow. Miasta oprócz Stołecznego znacznieysze ma te: Częstochowa albo Jasna Gora, mieysce wstawione cudownym Nayśw: Maryi Panny obrazem. Fortecę Częstochowką Szwedzi za Jana Kazimierza w Roku 1655. atakowali, ale z kłęką odtąpić musieli. Konstytucya Seymu Koronacyi 1764. ubezpieczyła wszystkie dobra nadane dawnemi czasy na utrzymanie Fortecy Częstochowskiey, tudzież nakazała ażeby Kommandant Fortecy, który ma być rodowity Polski Szlachcic Katolik od Krola uprzywileiowany, co rok Kommissyi Woytkowey donosił o stanie y sytuacyi tey Fortecy, y iak dochody z dobr na iey utrzymanie wyznaczonych, obracają się, sprawował się. Sądecz Stary y Nowy w Nowym Sądy Grodzkie odprawują się: Stary przyozdobiony Kłasztorem y Kościołem bogatym Panien Franciskanek, w którym Grob S. Kunegundy znayduie się. Na pograniczu przy Węgrach iest Spisz Kray tak nazwa-

zwany 13. miast z wiofkami y przyległościami, znaczniefzych zawierający, iako to: Lubowla, Podoliniec, Gniazdy, Druzbaki, Biała &c: z których składa się Starostwo pod znacz: 18. ☉ Spizkie; To niegdyś Zygmunt Krol Węgierski a potym Cesarz zaftawił w Roku 1412. Władysławowi Jagiellonowi Krolowi Polkiemu w trzydziestu siedmiu tyfiącach kop groszy szerokich Praskich z tą kondycyą, że ieżeliby pomienioney summy Zygmunt za rok niepowrocil, tedyby na drugi rok we dvoynasob ią miał oddać, y tak co rok miała bydz podwyższona; tak dalece że do tych czas y całeby iuż Węgry na wykupienie Spizku niewystarczyły, ale o tey kondycyi wielu wątpią. Starostwo Spiskie idzie za przywileiem Krolewskim; wiele w nim znayduie się Dyfzydentow. Stany Rzeczypospolitey na Seymie Roku 1766. Garnizon w Starostwie Spiskim 120. ludzi nakładem Skarbu Koronego trzymać nakazały. Lubowla Podoliniec, Gniazdy Druzbaki, lubo zdawna za osobnym przywileiem chodzily, teraz iednak przyłączone są zupełnie do Starostwa Spiskiego. W Lubowli piękny niegdyś

gdyś był Zamek na gorze. W Druzbakach wody zdrowe y pomocne na różne defekta: znayduią się tam miejscami wody które kamień, gdziekolwiek płyną, robią, w nich drzewo w kamień obrafta: znayduią się y takie, których napiwfszy się, robią się straszne gardziele.

- ☉ Tatry Gory pod znaczkiem, zwane Karpackie, dzielą nas od Węgier, śniegi na nich prawie zawsze leżą: mają się w nich znaydować różne kruzce, kamienie, diamenty, srebra, ołowie, y inne minerały.

O Xięstwie Oświęcimskim y Zatorskim pod numer: 17.

- 1mo. Rzeki: Wisła
2do. Stołeczne miasta Oświęcim, Zator.
3tio. Dzieli się na dwa Powiaty: Oświęcimski y Zatorski. Starostwo Grodowe Oświęcimskie. Niegradowe: Zatorskie, Berwaldskie.
4to. Seymikuie w Zatorzu, obiera dwoch Posłow na Seym y 1. Deputata.
5to. Te Xięstwa wraz z innemi należały do Śląka y miały swe udzielne Xiążęta. Kazimierz IV. Krol Polski Xięstwo Oświe-

świecimkie od Janusza Xiążęcia w Roku 1457. za pięćdziesiąt tysięcy grzywien groszy szerokich Praskich. Jan zaś Albert Ktol Polski Xiąstwo Zatorskie od tegoż Janusza w Roku 1494. Za ośmdziesiąt tysięcy złotych kupił, Zygmunt zaś August inkorporował je do Polki w Roku 1564. Xiąstwo Oświecimkie ma za Herb Orla czerwonego w błękitnym polu z literą O. na pierśiach: a Zatorskie Orla białego w podobnymże polu z literą Z. Senatora mają iednego mniejszego Kafztelana Oświecimskiego.

O Xiąstwie Siewierskim pod numerem 16.

To Xiąstwo także należało do Śląska: Zbigniew Oleśnicki Kardynał Biskup Krakowski nabył je Roku 1443. od Wacława Xiążęcia Tefzyńskiego za sześć tysięcy grzywien groszy szorokich y do Polki przyłączył; darowawszy je wiecznemi czasy Biskupstwu Krakowskiemu, y odąd Biskupi Krakowscy tytułują się Xiążętami Siewierskimi, rządzą się ab-

fo-

solutnie w tym Xiąstwie. Trybunały sądzą bez appellacyi, Urzędników y Szlachty kreują &c. Miasteczka w nim są te: Siewierz Stołeczne Xiąstwa. Sławkow &c,

O Woiewodztwie Sandomirskim. b. 5.

- 1mo. Rzeki znaczniejsze w tym Woiewodztwie są te: pod znaczk:
- a. Wisła, pod znaczk.
 - I. Pilica dzieląca Woiewodztwa Wielkopolskie od Mało-Polski pod numer:
19. San z Rufi idący w tym Woiewodztwie łączy się z Wisłą &c.
- 2do. Miasto Stołeczne Sandomirz pod numer: 5. nad Wisłą, przyozdobione Kollegiatą piękną y bogatą. Sławne 40. Męczennikami od Tatarow zamordowanemi Roku 1241. Ekonomia Sandomirska należy do dobr Stołowych Krolewskich.
- 3tio. Dzieli się na 7. Powiatow: Sandomirski, Wiślicki, Pilzniński, Radomski, Steżycki, czyli Ziemię Steżycką, Opoczyński, Chęciński. Te wszystkie Powiaty mają swych Urzędników Ziemijskich, procz Podkomorze-go, który ieden tylko na całe Wo-

ie-

iewodztwo : Sandomirski. Starostwa Grodowe są te : Sandomirskie , Nowomiejskie , w Nowym Mieście czyli w Korczynie sędzi się Powiat Wiślicki ; Pilzniński zaś pod tymże Officium Grodzkim w Pilźnie. Radomskie , Stężyckie , Opoczyńskie , Chęcińskie. Niegrodowe Starostwo Wiślickie , Pilznińskie , Stobnickie , Soleciekie , Zawichostkie , Szydłowskie , Przedborskie , Robczyckie , Ryczywolskie , Radofzyckie , Małogostkie , Ryckie , Zwolenńskie , Golebkie &c.

4to. Seymikuie w Opatowie obiera na Seym Posłów 7. y Deputatów 2. Ziemstwa są trzy w tym Woiewodztwie. Sandomirskie w którym się sędzą Powiaty : Sandomirski , Wiślicki , y Pilzniński , elekcyja Ziemstwa w Sandomirzu. Radomskie w którym się sędzą Powiaty Radomski , Opoczyński , y Chęciński , Elekcyja Ziemstwa w Radomiu. Stężyckie na samę Ziemię Stężycką , Elekcyja w Stężycy.

5to. To Woiewodztwo miało swoich osobnych Xiążąt , ale za Władysława Łokietka przyłączone jest do Korony Polskiej. Obsituie w zboże , o-

so-

fobliwie w pszenicę zwaną Sandomirka : w kruszce różne , a naywięcey w żelaza , w kredę , marmury. Ma za Herb tarczę na dwoie przedzieloną , na iedney połowie po prawey ręce są trzy pola czerwone , y trzy białe w alternatę ; na drugiey połowie trzy gwiazdy trzema rzędadami. Senatorow większych ma dwóch, Woiewodę y Kasztelana Sandomirskich ; Mnieyszych 7. Wiślickiego , Radomskiego , Zawichostkiego , Zarnowskiego , Małogostkiego , Polanieckiego Czechowskiego Kasztelanow. Oprócz Stołecznego inne znaczneyze miasta są te. Opatow Sławne Seymikami. S. Krzyż albo Łysa Gora Opactwo Benedyktynskie. Rakow , Stolica niegdyś y stek Aryanow y Socynianow. Pińczow Stołeczne Margrabstwa y Ordynacyi Myszkowskiey , ktora teraz należy do Wielopolskich. Kielce Rezydencya Zimowa Biskupow Krakowskich. Samsonow Sławne Kuznicami żelaznemi. Kunow należy do Biskupa Krakowskiego sławne marmurami różnego koloru. Wąchocko Opactwo Cysterkie należy do Kollacyi Krolewskiej. Przysucha

cha Miasteczko wstawione wszekim rzemieślnikiem. Kozienice Ekonomia Krolewska. Borzęcin y Jłża z Zamkiem na gorze wysokiey Rezydencye Biskupow Krakowskich, Końskie iedno z porządnieyzych miasteczek, sławne kuzniami żelaznemi y wszekim Rzemieślnikiem. Drzewica piękne y porządne miasteczko. Kolbuszowa sławna manufakturami Stolarskimi y Snycerskimi. Baranow nad wisłą. Staszow miasteczko murowane, fabryką sukieną, papiernią &c. wstawione. Głogow piękne miasteczko, Sieciechów Opaństwo Benedyktyńskie. Piotrowin nad wisłą, tam S. Stanisław Biskup Krakowski wskrzesił Piotrowina, dziedzica mieysca tego. Szydłowiec Hrabstwo Xiążąt Radziwiłow. Stobnica, Dukla, Zmigrod, y wiele innych.

O Woiewodztwie Lubelskim. a. 6.

1mo. Rzeki znaczneyse są:

a. Wisła ktora odgranicza to Woiewodztwo od Sandomirskiego.

6. Wieprz.

zdo. Miasto Stołeczne

2 Lu-

Lublin, murem opasane: Sławne Trybunałem Prowincyi Mało-Polskiey, ktory się tu poczyna w pierwszy Poniedziałek po S. Franciszku, sądzi się do Niedzieli Kwietney, a przenosi się do Lwowa. W Lublinie sądzą się Woiewodztwa Krakowskie, Xięstwa Zatorskie y Oświęcimskie, Sandomirskie, Ziemia Chełmska y Powiat Krasnostawski, Lubelskie y Podlaskie. Odprawiają się tu także sądy Ziemskie y Grodzkie Lubelskie.

3to. Dzieli się na trzy Powiaty: Lubelski, Łukowski, czyli Ziemię Łukowską, y Urzędowski. Starostwa Grodowe Lubelskie, y Łukowskie. Niegrodowe Urzędowskie, Kazimierskie, Parczowskie, Wąwolnickie, Konkolownicke, Zbuczynskie &c.

4to. Seymikuie w Lublinie, obiera Posłow 6. Deputatow dwoch.

5to. Herb Woiewodztwa Jeleń biały rogaty, y na iego szyi korona Krolewska, a przednie nogi iak do lotu zapędzone w polu czerwonym. Senatorow więkzych ma 2. Woiewode y Kafztelana Lubelskich. Miasta znaczneyse oprócz Stołecznego są te: Łukow Stołeczne Ziemi, tu się agituja

tnią sądy Ziemskie y Grodzkie Łukowskie, wstawione Jarmarkami wielkimi na konie y bydło Ukrainkie y Poleskie. Urzędow Stołeczne Powiatu. Puławy nad Wisłą wstawione pałacem pięknym y ogrodem. Rezydencya Xiążąt Czartoryskich. Łączna miasteczko wstawione wielkimi Jarmarkami na konie y bydło Ukrainkie. Kazimierz nad Wisłą zaszczycone niegdyś wielkimi Spikrzami do których Gdańsk po zboże zaieżdżał. Piaski miasteczko drewniane z zborem Luterskim. Siedlce Miasteczko porządne, pięknym Kościołem y Ratuszem zaszczycone. Opole, Radzyn Pięknymi pałacami przyozdobione, Kock, Kurow, Lewartow &c.

O Woiewodztwie Podlaskim. c. x.

1mo. Rzeki znaczneyfze są te:

c. Bug

w. Narew albo Narwa.

2do. Bielsk Stołeczne pod znaczk: x.

3to. Dzieli się na trzy Ziemie: Drohicką, Mielnicką y Bielską, ktore mają swoich Podkomorznych y innych Urzędników Ziemijskich.

4to.

4to. Sejmikuie z ofobna każda Ziemia, to iest:

I. Ziemia Drohicka w Drohiczyńie, obiera Posłow dwoch y iednego Deputata. Sądy Grodzkie y Drohiczyńie: Ziemijskie zaś na czterech mieyfcach koleją agituią się, w Drohiczyńie, Sokołowie, w Miedzny, y Mokobodach.

II. Ziemia Mielnicka Sejmikuie w Mielniku obiera dwoch Posłow y iednego Deputata. Sądy Ziemijskie y Grodzkie tamże.

III. Ziemia Bielska Sejmikuie w Brańsku, obiera dwoch Posłow y iednego Deputata. Sądy Grodzkie y Ziemijskie tamże. Ta Ziemia dzieli się na trzy Powiaty: Brański, Tykociński, y Surazki. Trakt Zatykocki dla złych przepraw przez Narew ma sobie pozwolony Grod przez Konfytucyą Seymu Coronationis 1764. w Goniądzu, y tam się sądzi przez Officium Brańskie Grodzkie. Starostwa Grodowe są te: Drohickie, Mielnickie y Brańskie w Ziemi Bielskiej. Nięgodowe są te: Bielskie, Knyfzyńskie, Augustowskie, Narewskie, Raygrodzkie, Klefzczelowskie, Łosickie. Leśnictwo Bielskie za ofobnym przywileiem idzie.

N

5to.

510. To Woiewodztwo obfituie w znaczne krefcencye. Ma za Herb Orła Białego w czerwonym polu z iedney strony, a z drugiey Pogonią Litewską, to iest Jezdzca na koniu z dobytym pałaszem. Ma Senatorow więkŝzych 2. Woiewodę y Kafztelana Podlaskich. Miasta znaczniwsze oprócz Stołecznego są te: Tykocin nad rzeką Narwą, przedtym Krolewŝczyzna, potym za Jana Kazimierza Roku 1661. dane było dziedzicznym prawem od Rzeczypospolitey Stefanowi Czarneckiemu Woiewodzie Ruskim za wiadome całemu światu iego woienne akcye. Jan Klemens Branicki Kafztelan Krakowki Hetman Wielki Koronny przyozdobił to miasto wspaniałą Statuą kamienną, którą temuż wielkiemu woioownikowi z pięknym napisem erygował, tudzież ozdobył Kościołem y Kłafztorem Miffionarskim. Dom Inwalidow, który Stefan Czarnecki Woiewoda Ruski z fundacyą na 12. Towarzystwa Inwalidow erygował, tenże Jan Klemens Branicki kosztownie odnowił, powiękŝył, y na drugich 12. Towarzystwa nowy fundusz uczynił. August II. w tym mieście, będąc

jąc pod ezas rewolucyi wznowił Order Orła białego w Roku 1705. Knyŝzyn miasteczko sławne śmiercią Zygmunta Augusta Krola Polŝkiego w Roku 1572. Białystok iedno z naypiękniwszych, y nayporządnieyszych miasteczek w Polŝczce, przyozdobione wspaniałym y wesołym Pałacem, Ogrodem, Funduszem Szpitalu y Pannien miłofiernych, y wielu innymi kosztownymi strukturami. Choroczka wesołym y pięknym Pałacem zaŝczycona. Suraz, Supraśl, Opactwo Bazylianow &c.

O Woiewodztwie Ruskim e. 10.

- 1mo. Rzeki znaczniwsze są te: pod liczbą
19. San, pod znaczk:
e. q. Dnieŝtr który w tym Woiewodztwie zaczyna się. Wiŝoka. &c.
2do. Stołeczne miasto pod numer:
10. Lwow między gorami położone, obŝzerne, wielkie y handlowne, przyozdobione dwiema Zamkami iednym w mieście, drugim na przedmieŝciu na gorze; ma piękne Kościoły osobliwie Katedralny pod tytułem Nayŝwiętŝzey Panny, y drugą Katedrę Ri-
tůs

tus Gracji Uniti, a trzecią Katedrę Ormiańską, te dwie ostatnie mają swoich Arcy-Biskupow. Kościół Bernardyński w którym S. Jana z Dukli grob jest, może się między najpiękniejszy w Polsce liczyć. Z Kapituły Lwowskiej bywa Prezydent y Vice-Prezydent na Trybunał Prowincyi Mało-Polskiej, dla których sustentacyi pod czas funkcyi, inkorporowała Rzeczpospolita Probostwo Trębowlkie. Lwow dosyć ma piękne struktury których wystawieniu y konferwacyi dają okazją Kontrakty Lwowskie na Trzy-Krole otwierające się. Tu się także sędzi Trybunał Prowincyi Mało-Polskiej, od Przewodney Niedzieli do S. Tomafza pod tymże Marszałkiem y Prezydentem co y w Lublinie, sędzą się Woiewodztwa Kijowskie Ruckie, Ziemia Halicka, Wołyńskie, Podolskie, Belzkie, Braclawskie, Czerniechowskie.

3to. Dzieli się na trzy Ziemie: Lwowka przy ktorey Powiat Zydaczewski: Przemyska, y Sanocka. Starostwa Grodowe, Lwowskie, Zydaczewskie, Przemyskie, Sanockie. Niegrodowe w Ziemi Lwowskiej: Kamionackie, Dolinckie, Grodeckie, Gliniańskie, Ja-

no-

nowskie, w Ziemi Przemyskiej: Drohobyckie, Lezayskie, Krzczkowskie, Mościckie, Stryjskie, Wisznińskie, Medyckie, Lifiatyckie &c. W Ziemi Sanockiej: Krośnińskie, Mrzygłockie &c. wszystkie od miasteczek tegoż imienia nazwiska swoje mają.

4to. Seymiki Deputackie y Gospodarskie każda Ziemia u siebie w Stołecznym swoim mieście odprawia. Ziemia Lwowska z Powiatem Zydaczewskim obiera we Lwowie 2. Deputatow. Przemyska w Przemyśle iednego, Sanocka w Sanoku iednego. Seymik Pofelski y Relacyiny czyli General Woiewodztwa Ruckiego odprawia się w Wiszni sądowej, z kąd wysyłaia 7. Poflow z każdej Ziemi po 2. a z Powiatu Zydaczewskiego iednego.

5to. Ruś ta gdzie są Woiewodztwa Ruckie, Belzkie, y Wołyńskie, zowie się Ruś Czerwona. Miała niegdyś swoich udzielnich Xiążąt, z ktoremi ustawiczne woyny Polacy prowadzili. Na koniec Kazimierz W. przymusił ich do postulsenstwa, y przyłączywszy Ruś do Polski na Woiewodztwa ia podzielił. Kray Woiewodztwa Ruckiego jest w Gruntach żywnych, obłany rzekami, jeziorami, stawami

N 3

ob-

obfzernemi: ma także wiele wod słonych, z których sol wyrabiaią. W Starostwie Jaworowskim we wsi Skło są wody bardzo zdrowe, y na różne defekta bardzo pomocne. Herb Woiewodztwa Ruskiego iest Lew złoty w Koronie złotej w polu błękitnym. Senatorow więkzych ma 4. Arcy-Biskupa Lwowskiego Biskupa Przemyckiego, Woiewodę Ruskiego, y Kafztelana Lwowskiego. Mnieyszych 2. Przemyckiego y Sanockiego Kafztelanow. Oprócz Stołecznego znaczniejsze miasta są te: Przemyśl. Stołeczne Ziemi, przyozdobione Katedrą, Ritús Græci, y drugą Ritús Latini. Jarosław nad Sanem piękne w murach, niegdyś bardzo handlowne, teraz ruynuje się. Samborz Ekonomia Krolewska Dobr Stołowych. Rzeszow: przyozdobiony wspaniałym Zamkiem Xiążąt Lubomirskich, tu na Regiment Gwardyi Koronney Konney erygowany iest Dom na Inwalidow kosztem Xiążąt Lubomirskich. Łancut, Krasiczyn, Zborow, Tarnowiec, Zołkiew, Złoczow, Biały-Kamień, Podhorce Pałac Rzewuskich na gorze w pięknym bardzo y wesołym położeniu w gúście Archi-

te-

tektury przedniey włoskiej wystawiony.

O Ziemi Halickiej ☉ ☽

- 1mo. Rzeki są te: pod znaczk:
g. Dniestr, pod znaczk:
 ☽ Pruth.
- 2do. Halicz pod znaczk:
g. Stołeczne Ziemi, tu przedtym było Arcy-Biskupstwo, ale potym przeniesione do Lwowa.
- 3tio. Dzieli się na trzy Powiaty: Halicki, Trembowelski, y Kołomyjski. Starostwa Grodowe: Halickie y Trębowelskie; Niegrodowe Kołomyjskie, Buczniofskie, Tłumackie, Sniatyńskie, Sołotwińskie, Krasnopolfskie, Mogilnickie &c.
- 4to. Seymikuie w Haliczu obiera 6. Poslow y iednego Deputata.
- 5to. Ta Ziemia iest w Woiewodztwie Ruskim, ale że się osobno rządzi, przeto też udzielną iest Ziemią, inaczey zowie się Pokuciem. Ma za Herb Kawkę czarną w koronie złotej z rozciągnionemi skrzydłami w polu białym. Senatora ma iednego mnieyszego, to iest Kafztelana Halickiego. Miasta iey znaczniejsze oprócz Stołecznego są.

są te: Trębowla, Kołomyia, Stanisławow miasto nowe erygowane, obronne, przyozdobione pałacem pięknym y wspniałym Potockich. Sniatyn, Bucznów, Rohatyn Tyśmienica. &c.

O Ziemi Chełmskiej +

- imo.* Rzeki znaczneyse są te: pod znacz:
c. Bug, Wieprz 6.
 Switach Jezioro na milę ciągnące się.
 Białe Jezioro dosyć obżerne.
- 2do.* Chełm Stołeczne miasto: tu Katedra Biskupstwa Ritûs Græci Uniti.
- 3tio.* Dzieli się na dwa Powiaty: Chełmski, y Krasnostawski. Starostwa Grodowe, Chełmskie, y Krasnostawskie. Nie-grodowe Lubomlskie, Ratneńskie, Rubieszowkie.
- 4to.* Sejmikuie w Chełmie, obiera dwoch Posłów y iednego Deputata.
- 5to.* Ta Ziemia podobnież iak y Halicka należy do Woiewodztwa Ruskiego, ale się osobno rządzi, ma za Herb Niedzwiatka białego między trzema drzewami w polu zielonym. Senatorow ma dwoch: Biskupa Chełmskiego Senatorsa większego, mniejszego zaś iednego, to jest Kasztelana Chełm-

Chełmskiego. Miasta znaczneyse oprócz Stołecznego są te: Krasnostaw murem opasane, fossami niegdyś y Zamkiem obronne, w którym Maxymilian Arcy-Xiążę Austryi poymany od Polakow w Batalii, pod Byczyną na Śląsku, przez W. Zamoyckiego w Krasnostawie był osadzony. Tu Katedra Biskupstwa Chełmskiego Ritûs Latini. Zamość Miasto Stołeczne Ordynacyi Zamoyckiey położone w obżernych polach y rowninach pięknych, na około murem opasane, wałami y fossami obwiedzione; Zamkiem zmocnione, przy którym iest Kollegiata, a w niej Dziekan Infułatem, Prałatami zaś y Kanonikami Akademicy z tameczney Akademii, ktorey Fundator Wielki Zamoycki. Tu Unia Rusi Polskiej z Kościołem Łacińskim potwierdzona iest Roku 1720. W Ziemi tey są grunta na wielu mieyscach z krydy.

O Woiewodztwie Bełzkim. c. 20.

- imo.* Rzeki znaczneyse ma te:
c. Bug, Wieprz 6.

2do.

- 2do. 20. Miasto Stołeczne Belz pod numerem wstawione przed kilkadziesiąt lat obrazem cudownym Najświętszej Panny który potym Bolesław Xiążę Opolski do Częstochowy przeniósł.
- 3tio. Dzieli się na 5. Powiatów: Belzski, Bułki, Grabowiecki, Horodelski, y Lubaczewski. Starostwa Grodowe Belzkie, Bułki, Grabowieckie, y Horodelskie. Niegrodowe Lubaczewskie, Sokalskie, Mośtowlkie, Korytnickie, Tyfzowieckie, Tarnogorskie, Szczurówieckie &c. &c.
- 4to. Seymikuje w Belzie, obiera 5. Posłów y 2. Deputatów.
- 5to. To Woiewodztwo ma za Herb Gryfła białego w koronie złotej, w polu czerwonym. Senatorów większych dwóch: Woiewodę, y Kasztelana Belzkich. Mniejszych dwóch Lubaczewskiego, y Bułkiego Kasztelanów. Miasta znaczniejsze oprócz Stołecznego są te: Sokal nad Bugiem sławne Klasztorem y Kościołem Bernardynów, a w nim cudownym obrazem Najświętszej Panny. Tartakow miasteczko dosyć ozdobne, wstawione Jarmarkami, pełne Żydów. Krytyanpól przyodobiony pałacem

wspa-

wspaniałym Potockich. Magierow, Wareż. &c.

O Woiewodztwie Wołyńskim. f. III. 11.

- 1mo. Rzeki znaczniejsze są te: przy numerze:
 11. Zylka znaczy rzekę Styr.
 21. Horyń.
 22. Stucz: te trzy rzeki idą na Polisie y wpadają w rzekę Prypec, oprócz tych, są inne pomniejszych, iako to: Jkwa, Kurczyk, &c.
- 2do. Miasto Stołeczne pod numerem:
 11. Łuck po łacinie Luceoria; przyodobione Zamkiem y dwoiaką Katedrą, iedną Ritûs-Latini, a drugą Ritûs Græci, Uniti, leży nad Styrem rzeką, ma Kościołów kilkanaście pięknych, przytym liczne są dwórki Szlacheckie: mnostwo iednak Żydów y Karaimów przewyższa.
- 3tio. Dzieli się na trzy Powiaty: Łucki, Włodzimirski, y Krzemieniecki. Starostwa Grodowe trzy: Łuckie, Włodzimirskie, y Krzemienieckie. Niegrodowe Kowelskie, Drohomylskie, Hnidawskie &c.
- 4to. Seymikuje w Łucku obiera 6. Posłów y 3. Deputatów.

5to.

5to. Kray Woiewodztwa tego, nazwać się może nayobfitszym w Polfcze w wszelką krefcencyą, bydło, zwierzynę, pszczoły &c. Ma za Herb. Krzyż biały w czerwonym polu a w frzod Krzyża orzeł biały. Senatorow większych ma trzech: Biskupa Łuckiego, Woiewodę, y Kafztelana Wołyńskich. Miasta oprócz Stołeczne go znaczniejsze ma te: Włodzimierz pod znak: W. Stołeczne Powiatu swego, tu Czerniechowskie Woiewodztwo Szymikuie. Krzemieniec, pod znak: III. Stołeczne Powiatu swego. Dubno, y Ostrog Stołeczne miasta Ordynacyi Ostrogskiej czyli Dubieńskiej. Korzec Stołeczne Xięstwa niegdys Koreckiego. Zbaraż Stołeczne Xięstwa niegdys Zbarskiego. Olyka Stołeczne Ordynacyi Olyckiej należące do Domu Radziwiłow. Brody sławne Jarmarkami pełne żydow. Konstantynow należące do Ordynacyi Dubieńskiej. Wisniowiec. Rowne miasteczko w pięknym położeniu przyozdobione pałacem Xiążąt Lubomirskich z ratuszem y sklepami murowanemi, pełne żydow. Podkamienie sławne cudownym Obrazem Najswiętszey Pan-
ny

ny Maryi w Kościele Dominikańskim. Międzyrzec Korecki, y Międzyrzec Ostrogski. Berefteczko. Zaslaw Polonne, Klewań, Alexandrya, Annopol, Olefko sławne urodzeniem Jana III. Sobieskiego. Lachowce pięknym na gorze wysokiey Zamkiem ozdobne, rezydencya Xiążąt Jablonowskich.

O Woiewodztwie Podolskim. 12. g.

- xmo.* Rzeki znaczniejsze są te: pod znaczkiem q. d. Dniester który to Woiewodztwo oddziela od Wołoszczyzny czyli od Multanow B. pod znaczkiem zaś
- e.* Rzeka Bog zaczyna się w tym Woiewodztwie. Smotrycz oblewa Kamieniec y wpada do Dniestru &c.
- zdo.* Stołeczne miafio Kamieniec pod numer: 12. nad rzeką Smotryczem, mowi się Kamieniec podolski, dla rożnicy drugiego Kamieńca który iest w Woiewodztwie Brześciańskim. Ten Kamieniec Podolski iest Forteca y obro-
na Polski od Turkow między wielkimi y niedostępnymi skałami położone. Mahomet IV. Sultan Turecki w Roku 1672. tę Fortecę mocą wziął,
kto-

ktora w ręku Tureckich aż do Roku 1699. zostawała, y dopiero przez Traktat Karłowiecki, gdy wieczny pokoy między Polską y Turkami stanął, oddany był. Stanisław August Krol Polski w Roku 1766. mury około Fortecy odnowić kazał, tudzież Artyleryą powiększył.

- 3to. Dzieli się na trzy Powiaty: Kamieniecki, Latyczewski, y Czerwonogrodzki. Starosta General Ziem Podolskich ma pod swoją Jurysdykcyą dwa Grody Kamieniecki, y Latyczewski. Niegródowe Starostwa są te: Czerwonogrodzkie, Barskie, Chmielnickie, Kopaygrodzkie, Mukarowskie, Płoskirowskie, Skalskie, Salnickie, Smotryckie, Dzwinnogrodzkie, Domaniofskie, Ulanowskie, Lytyńskie, Chreptejowskie. Starostowie Pogranicznicy na Ukrainie równie iak y Grodowi przysięgają Krolowi na wierność, y takie Starostwa niepodpadają Juri communicati-vo ceflyi na Białogłowy.
- 4to. Seymikuie w Kamieńcu Podolskim obiera 6. Posłów y dwóch Deputatów.
- 5to. Kray tego Woiewodztwa obfity, y żyzny bardzo, w polach wielkich y obficznych pastwiskach, w których żywi

wi wielką moc bydła y koni stada, zagęszczony nieprzeliczonemi prawie pastekami, z których obywatele tameczni naywiększy handel y bogactwa mają. Tym czasem to Woiewodztwo naypodlegleysze jest najazdom Kozackim, Tureckim, y Tatarskim, y ustawiczne prawie z pogranicznymi zatargi: przeto ma dwóch Sędziów pogranicznych, którzy wraz z Sędzią y Pisarzem Grodzkimi Kamienieckimi, tudzież Kommissarzami od Porty Ottomańskiej delegowanemi sądy Pograniczne w sprawach Obywatelów Polskich z Tureckimi lub Tatarskimi, albo Wołoskimi sądzą. Sędziemu każdemu po dwa tysiące zlot: Skarb Koronny płaci corocznie. Ma za Herb Słońce złote, w białym polu. Senatorowie więksi tego Woiewodztwa są ci: Biskup Kamieniecki, Woiewoda Podolski, y Kasztelan Kamieniecki. Znaczniejszy miasta oprócz Stołecznego są te: Latyczow Bar, Batow sławne kłęską woyska Polskiego w Roku 1652 od Chmielnickiego Kozackich Buntow Pryncypala porażonego. Paniowce, Zwaniec mieysce dosyć obronne, Okopy S.

S. Troycy Forteca przeciwko Tureckiej granicy nad Dniestrem trzy mile od Kamienna, za staraniem Stanisława Augusta Króla Polskiego zreparowana. Buczac, Ufiatyn, Tarnopol, Czortkow, Jazłowiec Zaleszczyki sławne fabryką fukien, y materyi obobliwie kamlotow. Malczyce &c:

O Woiewodztwie Braclawskim. g. 13.

1mo. Rzeki znaczniejsze są te:

d. Dniester.

e. Bog: obydwie te rzeki wpadają do morza czarnego.

2do. Stołeczne miasto pod numer: 13. Braclaw nad rzeką Bogiem erygowane od Alexandra Króla przeciw inkursum Tatarskim Roku 1497.

3tio. Dzieli się na 3. Powiaty Braclawski, Winnicki, y Zwinogrodzki. Starostwo Grodowe Winnickie. Niegrodowe Zwinogrodzkie, Niechorowskie, Dymidzkie &c: Woiewodztwo Braclawskie podobnie iako y Podolskie ma swoich Pogranicznych Sędziow, ktorzy wraz z Kommissarzami od Porty Hana Tatarskiego zesłanemi, rozładzają sprawy y kłotnie zach-

chodzące między obywatelami tych dwóch Potencyi.

4to. Seymikuie w Winnicy obiera Posłow 6. Deputatow dwoch.

5to. Ma za Herb Xiężyc niepełny w Krzyżu, Senatorow dwoch większych, Woiewodę y Kasztelana Braclawskich. Miasta znaczniejsze oprócz Stołecznego są te: Winnica nad rzeką Bogiem Stołeczne Powiatu swiego. Koniecpole, Humań, Targowica, Niemirow &c.

O Woiewodztwie Kijowskim x. 15.

1mo. Rzeki znaczniejsze są te: pod znac:

f. Ciągająca się żyłka znaczy rzekę Dniepr, albo Boristhenes. Żyłka zaś

x. Znaczy rzekę: Ciecieref.

2do. Miasto Stołeczne pod literą

x. Zytomierz całe prawie drewniane oprócz Kościołow kilka murowanych: tu jest Katedra Biskupstwa Kijowskiego Ritūs Latini.

3tio. Dzieli się na trzy Powiaty: Kijowski, Zytomirski, y Owrocki. Starostwa Grodowe: Zytomirskie, y Owrockie. Niegrodowe, Białocerkiewskie, Bohusławskie, Czechryńskie, Czerkaskie, Kaniowskie, Korsuńskie, Trechtymirowskie &c.

- 4to. Szymikowie w Zytomierzu lub Owrucczu obiera Posłów 6. y Deputatów dwóch.
- 5to. To Woiewodztwo przed tym bardzo obszerne było, całą bowiem prawie Ukrainę w sobie zamykało, teraz znaczna jego część odpadła do Moskwy. Roku albowiem 1686. przez Traktat Grzymułowski oddana Moskwie wszystka Ukraina za Dnieprem, y te Osady: Pułtawa (tu Piotr Wielki Car Moskiewski zbil na głowę Karola XII. Króla Szwedzkiego w Roku 1709. który z tamtąd do Benderu uciekać musiał pod Protekcyą Porty Otomańskiej) Perewołocznia, Peryasław, Mirograd, Lubny, Przyłusk, Hadziacz, Ostrz, Batury, Nizyn, aż do Putywła. A z tey strony Dniepru oddano Moskwie Kijow, Pieczary, Trypol, Stayki, Wasilkow, y wszystkie grunta między rzeczkami Stulmą y Jrpienią na pięć mil od Kijowa aż ku Staykom. W dole po nad Dnieprem zostały przy Polfcze te Osady: Ryszczow, Trechtymirow, Kaniow, Mozna, Sokolnica, Czerkasy, Borowica, Buczyn, Kryłów, Czehryn, aż do Tasmyny rzeki; od tey rzeki począwszy należą do Moskwy Zaporohy czyli brzegi y
pe-

pewne przeprawy Dniepru ze skał w tey rzece blisko siebie leżących składające się, od których zowią się Kozacy Zaporowscy, z drugiey strony Dniepru Siecz, czyli Kozacy Siczowi, Dzikie Pole, Czarny Las, Kudak, y inne Siedliska y Kępy Kozackie aż do wpadku rzeki Dniepru w Morze czarne. To Woiewodztwo ma za Herb: Anioła Białego w czerwonym polu z mieczem dobytym. Senatorow więkzych ma 3. Biskupa, Woiewodę, y Kasztelana Kijowskich. Miasta znaczneyse oprócz Stołeczney są te: Owrocz niedostępne wiesieni y na wiosnę dla błot y bagnow obszernie rozlewających, Białacyrkiew, dosyć obronne miasteczko; Bohusław, Berdyczow wstawione cudownym obrazem Najswiętzey Maryi Panny w Kościele Karmelitańskim, który wałami y murami na kształt Fortecy umocniony y ubezpieczony jest przeciw inkurzyi Kozakow Buntownikow czyli Haydamakow: tu skład Obywatelów całego prawie Woiewodztwa przed najezdami Kozackimi.

O Woiewodztwie Czerniechowskim. S.

- 1mo. Rzeki znaczniejsze w tym Woiewodztwie są:
f. Dniepr, Dziefzna.
d. Soza &c.
- 2do. Stołeczne miasto Czerniechów nad Dziefzną w ręku Moskiewskich.
- 3tio. Dzieli się na 2. Powiaty: Czerniechowski, y Nowogrodzki - Siewierski. Starostwa Grodowe. Czerniechowskie należało niegdyś do Woiewody, a drugie Nowogrodzkie.
- 4to. Seymikuie w Włodzimierzu w. na Wołyniu obiera Posłów czterech y Deputatów dwóch.
- 5to. Całe to Woiewodztwo za Jana Kazimierza przez Traktat Grzymułtowski Moskowie jest ustąpione: imię więc tylko jego przy Polfcze zostało: ma za Herb Orła o dwóch głowach pod jedną Koroną. Senatorów większych ma dwóch Woiewodę y Kasztelana Czerniechowskich.

O Wiel-

O Wielkim Xięstwie Litewskim. II. c. Z.
w Powszechności.

*P. [*Akie w tym Kraiu powietrze, urodzay, Rząd, Religia, y przy-
mioty Obywatelów?

O. Powietrze zimniejszy niż w Polfcze, cały prawie w lasach obszernych, gdzie zwierza wszelkiego rodzaju podostatek znayduie się: oblany wielą rzekami, jeziorami, bagnami, przeto pewnych roku czasów w niektórych miejscach niedostępny. Obszaruie iednakże w urodzayne pola, z kąd podostatek zboża, konopi, potażów, y innych kraiowych towarów, częścią Dzwina do Rygi, częścią Niemnem y Wilicą do Krolewca posyła.

Względem Rządu W. X. Litt. miało swoich udzielnych Xiążąt. Władysław Jagiełło Xiążę Litewskie poiąwży w Roku 1385. za żonę Jadwigę Krolowę Polką córkę młodszą Ludwika Krola Węgierkiego y Polskiego przyłączył Litwę do Polski, zupełną iednak iey z Koroną Unia co do Praw, y wszelkich prerogatyw dopiero za Krola Zygmunta Augusta ostatniego z Familii Jagiellońskiej potomka, na Seymie Lubelskim w Roku 1569. stanęła. Xięstwo Litewskie erygowane jest na trzecią Prowincją Rzeczypospolitey Polskiej, co trzeci Seym dacie z między siebie Marszałków Seymowych: y ten

O 3

trze-

trzeci Sejm odprawować się powinien według prawa w Grodnie. Urzędy Ziemskie w Litwie różne są od Urzędów Ziemijskich w Koronie, y tym idą porządkiem: najprzód Ciwonowie. Ci zaś tylko w Wileńskim są y Trockim Woiewodztwach po iednemu. W Xięstwie Zmudzkiem jest ich 14. Eyragolski, Wielkich-Dyrwian, Małych-Dyrwian, Retowłki, Uzwętki, Poiurski, Twerłki, Szaudowski, Berzański, Tendziagolski, Korczewski Wieszniański, Gondyński, Birzyniański. Obligacya Ciwonow Zmudzkiem jest sądzić sprawy Podkomorskie, iako to na Kondescensyach, y to tylko w granicach Xięstwa Litewskiego; przyięgać zaś muszą rotą Podkomorską przed Xięstwem Rosieńskim na sprawiedliwe sędzenie spraw do sądu Podkomorskiego ściągających się, y mogą sobie po iednym Komorniku kreować. Wolna iednak od ich sądu do Starosty lub Kafztelana Zmudzkiego appellacya. Po Ciwonach idą Marszałkowie Powiatowi. Ci zaś są tylko w 14. Powiatach Woiewodztw Litewskich są dożywotni, tym zaś idą porządkiem: Oszmiański, Lidzki, Wilkomirski, Braławski, Grodzieński, Kowiński, Upitki, Starodubowski, Słonimski, Wołkowyski, Orszański, Piński, Mozyrski, Rzeczycki, oni są Dyrektorami Seymików w swych Powiatach. Po Marszałkach idą: Podkomorzy, Chorąży, Sędziowie 4. Ziemięcy, Pifarz Ziemijski, Woyski, Stolnik, Podstoli, Podwoiewodzy, lub Podstarosta Grodzki, Sędziowie 3. Grodz-

Grodzcy, Pifarz Grodzki, Horodniczy, Podczafzy, Cześnik, Łowczy, Skarbnik, Miecznik, Koniuszy, Strażnik, Obożny, Kracyzy, Mostowniczy Budowniczy &c.

Religia Katolicka zafzczepiona za Władysława Jagiellona, do tych czas kwitnie w tym Xięstwie. Są iednak mieysca, gdzie Syzmatycy mają swoje Cyrkwie y Manastery. Oprócz tego Tatarowie po wielu miasteczkach od dawnych czasow osiedli, y mają swoich obrządkow sprawowania wolność. Żydow niezmierna moc po całej Litwie przemieszkiwa. Połachach bagnach Filipowcy gdzie niegdzie mieszkaia; Sekta to jest ludzi mająca podobieństwo Chrześcianaństwa przy niezliczonych zabobonach y baśniach.

Narod Litewski teyże jest inustryi y geinuszki iak Polski, ferce Rycerskie wstawione tyłą w Historii Narodowej dowodami, przy wielkiej do wszelkich nauk sposobności zawsze w nich wydaie się.

Herb Xięstwa Litewskiego jest Pogonia albo Kawaler siedzący na koniu rozpędzonym z szablą dobytą na pogonienie nieprzyziaciela.

P. Z kim graniczy Wielkie Xięstwo Litewskie?

O. W. X. Litt: graniczy na Połnoc
IV. z Kurlandią, Infantami Rosyjskiemi
pod numer: 45. y
A. Moskwą.

Na

- Na Wschod także
T. z Moskwą
 Na Południe, pod znaczk:
w. 15. z Woiewodztwem Wołyńskim, y
 Czerniechowskim.
 Na Zachod pod znaczk:
X. z Woiewodztwem Podlaskim y Kro-
 lestwem Pruskim, tudzież pod znaczk:
T. E. z Morzem Bałtyckim, Zmudz od
 Zachodu oblewającym pod numer: 24.

P. Na wiele mil wzdłuż y wszcz roz-
 ciąga się *W. X.* Litewskie.

O. Wzdłuż *W. X.* Litewskie rozciąga
 się około sto dwadzieścia mil, wszcz prawie
 tyleż.

**O PROWINCTI WIELKIEGO XIĘSTWA
 LITEWSKIEGO pod znaczk: II. c.**

P. Na wiele Woiewodztw dzieli się
 Prowincya Wielkiego Xięstwa Litewskiego?

O. Na Dziesięć, y jedno Xięstwo al-
 bo Starostwo Zmudzkie, to jest: pod znaczk:

7. *g.* Woiewodztwo Wileńskie, pod
 znaczk:
 8. y 23. Woiewodztwo Trockie, pod
 znaczk:
d. Xięstwo czyli Starostwo Zmudzkie,
 pod znaczk:
T. Woiewodztwo Smoleńskie, pod znaczk:

22.

- u.* Woiewodztwo Połockie, pod znaczk:
c. Woiewodztwo Nowogrodzkie, pod
 znaczk:
g. Woiewodztwo Witebskie, pod znaczk:
P. Woiewodztwo Brześciańskie, albo
 Brzeskie Litewskie, pod znaczk:
f. f. ♂ Woiewodztwo Mściśławskie, pod
 znaczk,
Z. Woiewodztwo Mińskie, pod znaczk:
h. Woiewodztwo Inflantkie.

P. Wyraź w szczególności w każdym
 z tych Woiewodztw 1. Rzeki. 2. Miasta Sto-
 łeczne. 3. Powiaty z miejscami Szymikow, y
 Starostwami. 4. Przydad niektóre o każdym
 Woiewodztwie wiadomości, y miasta w nich
 przedniejsze.

O. Chętnie to uczynię, y ile szczupłość
 Mappy Wielkiego Xięstwa Litewskiego pozwo-
 li znaczkami wyrażone miejsca pokazać, zaczy-
 nając.

O Woiewodztwie Wileńskim. 7. g.

- imo.* Rzeki znaczniejsze w tym Woie-
 wodztwie są te, żyłka przy
g. Wilia, inne Święta, Dziełzna, &c:
zdo. Miasto Stołeczne nietylko Woiewod-
 ztwa, ale całego Xięstwa Litewskie-
 go

go jest: Wilno pod numer: 7. nad rzeką Wilią, fundowane od Gedymina Xiążęcia Litewkiego, murem opasane, przyozdobione wspaniałemi Kościołami, obok Katedralnym Biskupstwa Wileńskiego, w którym jest Grob Świętego Kazimierza Krowica Polskiego. Akademia Wileńska jest pod dozorem XX. Jezuitow. W Wilnie agituie się Trybunał Główny Wielkiego Xięstwa Litewskiego, poczyna się w Poniedziałek po Świętym Stanisławie Biskup: y sędzi się przez 22. Niedziel nieprzeftannie. Marszałka Trybunałskiego obierają Deputaci Kadencyi Wileńskiej, mają iednak prawo wotowania na niego y Deputaci z repartyeyi Ruskiej, ci którzyby się w Wilnie na ten czas znajdowali. Po skończoney Kadencyi Wileńskiej Deputaci którzy na niey sędzili, już nie są obligowani do sędzenia Kadencyi Ruskiej, która się raz w Mińsku, a drugi raz w Nowogrodku alternatą odprawuie, ale tylko Marszałek Trybunału Głównego w Wilnie obrany. Po skończonym Trybunale Ziemskim w Wilnie wyznaczeni przez Marszałka z koła Deputackiego w liczbie sześciu De-

putaci z tyląż Deputatow Duchownych; ktorych 3. z Kapituły Wileńskiej, dwoch z Zmudzkiej, a ieden z Smoleńskiej bywa, złączywszy się, y z pomiędzy siebie obrawszy Marszałka Swieckiego Sądy Trybunału Duchownego czyli Compositi Iudicii przez Niedziel sześć nieprzerwanie sędzą. Pifarzami zaś Trybunałskimi w Litwie nie Pifarze są Ziemscy, iak w Koronie, każdy z swego Woiewodztwa lub Ziemi ale Deputaci per turnum Woiewodztw y Powiatow. Na Kadencyi Wileńskiej w Wilnie sędzą się Woiewodztwa Wileńskie z swoiemi Powiatami, Trockie z swoiemi Powiatami, Xięstwo Zmudzkie, Woiewodztwa Smoleńskie, Połockie, y Brzeskie Litewskie z swoiemi Powiatami.

3tio. Dzieli się na 5. Powiatow: Własny Wileński, Oszmianski, Lidzki, Wilkomirski, Braślawski; Starostwa Grodowe: Wileńskie należy do Woiewody Wileńskiego, Oszmiańskie, Lidzkie, Wilkomirskie, Braślawskie. Niegrodowe Starostwa w Wileńskim: Bystrzyckie, Inturkie, Kiernowskie, Meyszagolskie, Ławaryskie, Trokinowskie, Rakanciskie &c. w Powiecie Oszmiańskim: Dawgiel-

gielskie, Dudzkie, Dziewieniskie, Hubskie, Jakubskie, Krewskie, Lipińskie, należy do Artyleryi Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Markowkie, Miadziolskie, Trabskie, Wileyskie, Pokretońskie &c. W Powiecie Lidzkim Barciańskie, Dubińskie, Eyszyskie, Koniawskie, Nowodworskie, Oftryńskie, Raduńskie, Wasiliskie &c. W Powiecie Wilkomirskim: Bolnickie, Kupiskie, Oniksztańskie, Pieniańskie, Subockie, Użpolskie; W Powiecie Braślawskim: Opeskie &c: Wszystkie te Starostwa biorą imię od Miasteczek lub Wsi tegoż nazwiska. Każdy Powiat Seymikuie osobno w Stołecznym swoim mieście, Wileński w Wilnie, Ofzmiański w Ofzmianie &c. Z każdego Seymiku wyłaią na Seym po dwóch Posłow. Na Deputackim zaś Seymiku w Poniedziałek po Gromnicach, obieraią po dwóch Posłow na Trybunał Główny Wielkiego Xięstwa Litewskiego iednego na Kadencyą Wileńską, a drugiego na Kadencyą Ruską: Summa Posłow 10. Deputatow 10. Sady Ziemskie Grodzkie w Stołecznych miastach Powiatowych.

4to.

4to. To Woiewodztwo ma Herb tenże co W. Xięstwo Litewskie; Senatorow więkzych ma 3. Biskupa, Woiewodę, y Kasztelana Wileńskich. Kasztelan Wileński ma krzesło w Senacie między Woiewodami Sendomirskim y Kaliskim. Miasta oprócz Stołecznego znaczniejszye są te: Ofzmiana, Lida, Wilkomierz, Braślaw Stołeczne swoich Powiatow zaszczycone Seymikami y Sądami. Ekonomia Lidzka należy do Dobr Stołowych Krolewskich.

O Woiewodztwie Trockim. pod numer: 8. 23.

- 1mo. Rzeki znaczniejszye też fame co w Woiewodztwie Wileńskim, ciągną się do tegoż Woiewodztwa.
- 2do. Stołeczne Miasto Troki pod numerem 25. nad Jeziorem obszernym y rzeczką Brazalą ktora wpada do Wilii.
- 3tio. Dzieli się na 4. Powiaty: Trocki, Grodziński, Kowieński, y Upitski. Starostwa Grodowe: Trockie należy do Woiewody, Grodzińskie, Kowieńskie, y Upitskie, Niegradowe: w Trockim: Daugowskie, Przelayskie, Łozdzieyskie, Mereckie, Metelskie, Nie-

Niemonoyskie, Oniskie, Olkienickie, Sumiliskie, Simneńskie, Zosielskie, Zyzmorskie &c: w Powiecie Grodzieńskim Berznickie, Przewalskie, Wafilkowskie, Filipowskie &c: w Powiecie Kowieńskim: Dorfuńskie, Kormiałowskie, Pilwiskie, Puńskie, Prenske, Stokliskie, Wilkowskie, Wisztynieckie, &c. W Powiecie Upitskim: Gulbińskie Szymańskie, Szadowskie, Stęgwilskie, Wobolnickie, Zydeykańskie, &c: od miasteczek lub wiosek wszystkie nazwiska biorą.

Każdy Powiat Seymikuie ofobno w swoim Stołecznym mieście, iako to Powiat Trocki w Trokach, Grodzieński w Grodnie, Kowieński w Kownie, Upitski w Poniewieżu. Na każdym Seymiku po dwóch Posłowy dwóch Deputatów obierają. Summa Posłow 8. Deputatów 8. Deputatów połowa na Trybunał Kadencyi Wileńskiej, a druga na Trybunał Kadencyi Ruskiej.

4to. Herb tego Woiewodztwa jest Pogonia w czerwonym polu. Ma Senatorow większych: Woiewodę y Kasztelana Trockiego, ten ma miejsce między Woiewodami Sieradzkim y Łęczyckim

ckim. Miasta znaczneyse oprócz Stołecznego są te: Grodno pod numer: 8. nad Niemnem rzeką, sławne Seymami z Kadencyi na Wielkie Xięstwo Litewskie, znacznie ogniem po kilka razy zdezolowane. Tu się agitują Kommissye Skarbowa y Wojskowa Wielkiego Xięstwa Litewskiego. Ekonomia Grodzieńska należy do dobr Stołowych Krolewskich, Kowno leży przy złączeniu się Wilii z Niemnem dosyć piękne y porządne miasteczko. Upita, Wygry nic ofobliwzszego nie ma; oprócz wspaniałego Kościoła y Kłasztoru Kamedułów. Pozaście, Gora zwana Mons Pacis wstawiona Kościołem y Kłasztorem Kamedułów. Merecz, Poniewież, Olsta Ekonomia Krolewska, Olkieniki sławne Konfederacją Olkienicką, czyli bardziey krwi obywatelkiew rozlaniem w Roku 1700. niegodnym wspomnienia.

O Xięstwie Zmudzkiem. d.

1mo. Rzeki znaczneyse te:

r. r. Niemen, Windaw, Musza, &c. Oprócz tego znaczną Zmudzi część oblewa Morze Bałtyckie.

2do.

- 2do. Miedniki *d.* przyozdobione Katedrą Biskupstwa Zmudzkiego.
- 3tio. Dzieli się na 28. Powiatow to jest: Eyragolski, Wilkowski, Wieloński, Rosieński, Widukleski, Krozki, Tendziagolski, Jafwoński, Szawelski, Wielki-Dyrwian, Mały-Dyrwian, Berzański, Uzweński, Telfzewski, Retowski, Pojurski, Wieszniański, Korfzewski, Szawdowski, Gundyński, Twerski, Potumfzewski, Birzyniański, Polongowski, Powendeński, Medynianski, Konklański, Zorański. Z których pierwsze 13. Sądy Ziemskie y Grodzkie mają w Rosiennach Powiaty Wielkich-Dyrwian, y Małych-Dyrwian przez Konstytucyą Seymu 1766. wyłączone są z Repartycyi Rosieńskiej, y inkorporowane do Repartycyi Telfzewskiej. Drugie zaś w Telfzewie. Grody obydwu Rosieński y Telfzewski należą do Sądowej Jurisdikcyi Starosty Zmudzkiego. Starostwa Nieгородowe ma te: Wielońskie, Jurborgskie, Beyfagolskie, Skirfymońskie, Jafwonskie, Tryskie, Chweydańskie, Telfzewskie, Tyrkfszlewskie, Retowskie, Plungiańskie, Gorzdowskie, Polongowskie,

Pto-

- Protelskie &c: Ekonomia Szawelska należy do Dobr Stołowych Krolewskich.
- 4to. Seymikuie Xieństwo Zmudzkie: w Rosieniach, obiera trzech Posłow na Seym, y 4. Deputatow na Trybunał W. X. Litewskiego, dwoch na Kadencyą Wileńską, a dwoch na Kadencyą Ruską w Mińsku lub Nowogrodku agitującą się.
- 5to. Kray Xieństwa Zmudzkiego ma grunta żyzne y urodzayne, graniczy na północ z Xieństwem Kurlandzkim, na Wschod z Woiewodztwem Trockim, na Południe z Woiewodztwem Trockim także y Krolestwem Pruskim: na Zachod z tymże Krolestwem y Morzem Bałtyckim. Herb Xieństwa: Pogonia na Chorągwi białey w polu czerwonym na iedncy, a na drugiey stronie Niedzwiedz czarny z białą obruzą. Ponieważ zaś Xieństwo Zmudzkie na Xiążąt Litewskich było rządzone przez Starostow, dla tego ciż Starostowie nieodmienili dotąd swego tytułu na Woiewodztwo, lubo są Senatorami. Ma tedy to Xieństwo trzech Senatorow Krzesłowych: Biskupa Starostę, y Kasztelana Zmudzkich.

P

kcyą

kcyą Krol iednego z podanych sobie Kandydatow , potwierdza. Starosta Zmudzki ma mieysce w Senacie między Woiewodami Łęczyckim, y Brzeskim Kujawskim. Miaſta znaczneyſze, oprócz Stołecznego, ſą te: Roſienne zaſzczycone Seymikami, Sądami Grodzkimi y Ziemſkimi. Telfzew, tu ſię także Sądy Ziemſkie y grodzkie agitują. Birże gdzie niegdys August II. Krol Polſki z Piotrem W. Carem Moskiewskim ſekretną mieli, ziechawſzy ſię, umowę, przeciwko Karolowi XII. Krolowi Szwedzkemu, który w krotce po ich wyieździe przybył tu był. Polangen pod numer: 24. czyli Plongow: Port niegdys ſławny na Morzu Bałtyckim: poznaki tego dotąd w morzu widać, to ieſt rozwaliny murów dawnych, ktore okręty od nawałności morskich niegdys zaſłaniały: Port ten od Szwedow kamieniami zarzucony był dla przeſzkodzenia handlom Polſkim na morzu Bałtyckim. Willeis Jurborg, Uzweta &c:

O Wo-

O Woiewodztwie Smoleńskim. T.

imo. Rzeki znaczneyſze: pod znacz:

f. Dniepr, Soz rzeka, ktora dzieli Woiewodztwo Mściſławskie od Smoleńskiego, w tym Woiewodztwie zaczyna ſię.

2do. Miaſto Stołeczne: pod znacz: T. Smoleńsko nad rzeką Dnieprem mocno ufortyfikowane, ma przytym Zamek dobrze we wſzyſtkę opatrzony amunicyą. O to miaſto y Woiewodztwo długo Polſka z Moskwą certywała, po kilkakroć razy w rękę go ſwoim miała y traciła z niemalą utratą ludzi: naofiatek od Roku 1686. do Moskwy ze wſzyſtkim odpadło. Car Michał Alexiewicz fundował w nim Arcy-Biſkupſtwo Schizmatyckie Ritús Gręci, na mieysce Biſkupa Łacińskiego, ktorego Katedra, nigdzie nie ieſt ieſzcze uſtanowiona.

3tio. Dzieli ſię na dwa Powiaty: Właſny Smoleński, y Starodubowski. Staroſtwa Grodowe: Smoleńskie należą do Woiewody, y Starodubowskie: Obydwa tytułarne, ponieważ attynencye do nich w rękę Moskiewskich.

P 2

4to.

- 4to. Seymiki Exulantskie Woiewodztwo Smoleńskie odprawuie w Wilnie w Kościele XX. Bernardynow, Powiat zaś Starodubowski u XX. Karmelitow Bosych pod ostrą bramą. Obierają na każddm Seymiku po dwóch Posłow, y po dwóch Deputatow: Summa Posłow 4. Deputatow 4.
- 5to. To Woiewodztwo całe prawie do Moskwy należy, ustąpione przez Traktat Grzymultowski, imię jednak Woiewodztwa zachowuie. Ma za Herb Łaskę złotą na Chorągwi czerwoney w szarym Polu. Senatorow ma 3. więkzych, Biskupa, Woiewodę, y Kasztelana Smoleńskiego.

O Woiewodztwie Połockim. u.

- 1mo. Rzeki znaczniefze są te: pod znaczek:
 9. h. Zylka ciągnąca się, znaczy Dzwinę, albo Dunę, pod znacz:
 u. Budowiesz, Oskalczyca, Uszacza, &c. także iezioro obłzerne Hiefzezerda, y wiele innych bagnistych niedostępnych dla wod y błota mieysc.
- 2do. Miasto Stołeczne Połock nad rzeczką Połotą, która pod tymże mjastem wpada w Dzwinę. Ma swego Arcy-Biskupa-

- skupa Ritús Græci Uniti, XX. Jezuci mają tu wspaniały Kościół y Klafztor z obłzernemi majątnościami od Stefana Batorego nadanemi; Cerkiew Bazyljanow Unitow sławna grobem S. Jozafata Arcy-Biskupa Połockiego
- 3to. Nie dzieli się na żadne Powiaty.
- 4to. Seymikuie w Połocku, obiera dwóch Posłow, y dwóch Deputatow, iednego na Kadencyą Wileńską, a drugiego na Kadencyą Ruską.
- 5to. Ma za Herb: Pogonią w białym polu Senatorow Krześlowych Woiewodę, y Kasztelana Połockich, Woiewodę obiera Szlachta przez Elekcyą, a Krol iednego z podanych Kandydatow potwierdza. Starostwo Grodowe Połockie należy do Woiewody. Nięgrodowe: Dzieśniłkie y inne Krolewsczyczny. Miasta znaczniefze oprócz Stołecznego są te: Dziefna, Sokol. &c.

O Woiewodztwie Nowogrodzkim. c.

- 1mo. Rzeki znaczniefze są te: pod znaczek:
 rr. Niemen który się w tym Woiewodztwie zaczyna, y dzieląc go od Wo-

iewodztwa Wileńskiego, wchodzi w Trockie, Zmudzkie, w Krolestwo Pruskie, y wpada w morze Bałtyckie. Inne rzeki są mniej znaczne, iako to: Szara, Ufza, Slucz. &c.

2do. Stołeczne miasto c. Nowogrodek, tu się agituie Trybunał główny Wielkiego Xięstwa Litewkiego Kadencyi Ruskiej, pod tymże Marszałkiem co y w Wilnie, lecz pod innemi Deputatami na Kadencyą Ruską od Woiewodztw y Powiatow destrynowanemi, zaczyna się w poniedziałek po 3. Krolach, sędzi się przez 22. Niedziel nieprzerwanie, y to co drugi tylko Rok, ponieważ jest alternata z Mińskiem.

3tio. Dzieli się na trzy Powiaty: Własny Nowogrodzki, Stonimski, y Wołkowycki. Starostwa Grodowe trzy tegoż imienia. Nowogrodzkie należy do Woiewody. Niegradowe w Nowogrodzkim: Cyryńskie y inne Krolewsczyzny. Ekonomia Nowogrodzka należy do dobr Stołowych Krolewskich. W Powiecie Stonimskim Sokolowskie, Zdzitowskie &c. Ekonomia Stonimska należy do dobr Stołowych Krolewskich. W Powiecie Woł-

Wołkowyckim: Mścibowskie, Jalo-wskie Wołpińskie &c.

Seymikuie każdy Powiat osobno w swoim Stołecznym mieście, to jest: w Nowogrodzku Nowogrodzki, w Stonimie Stonimski, w Wołkowycku Wołkowycki: wszędy obieraia po dwóch Posłow y po dwóch Deputatow: Summa Posłow 6. y Deputatow 6. połowa na Kadencyą Wileńską, a druga na Kadencyą Ruską.

4to. Ma za Herb Pogonią z jedney strony, a z drugiey strony Anioła w Czerwonym polu. Senatorow dwóch Krzesłowych Woiewodę y Kasztelana Nowogrodzkiego. W tym Woiewodztwie jest Xięstwo Sluckie należące do Xiążąt Radziwiłow, ktorego Stołeczne miasto Sluck nad Sluczą rzeką, Pałacem wspaniałym przyozdobione: w tymże Niewisz miasto przyozdobione pałacem wspaniałym rezydencyonalnym Xiążąt Radziwiłow, gdzie Bibliotheca czyli Księgarnia najflawniejsza w całej Polscze znajduje się: Kleck Stołeczne Ordynacyi Kleckiej Xiążąt Radziwiłow. Inne miasta w tym Woiewodztwie znaczniejsze są te: Stonim Stołeczne Powiatu swego; blisko tego

mia-

miasta, iest Monaster y sławna Cerkiew Zyrowiecka Bazyljanow Unitow. Ostrow, Myz, Hrabstwo Massalskich, Lachowice, Lubieszow &c.

O Woiewodztwie Witebskim. 9.

imo. Rzeki znaczniejsze są te: pod numer:

9. Zylka z Moskwy ciągnąca się, nazywa się Dzwina, druga pod znaczk:

f. także z Moskwy płynąca zarywająca część tego Woiewodztwa, nazywa się: Dniepr, Inne Uświatycza. &c: Kapsla jezioro na granicy Moskiewskiej &c.

2do. Miasto Stuleczne Witebsk pod numer: 9. nad Dzwina, zaszczycone sądami Grodzkimi y Ziemskimi, tudzież Elekcyami Woiewodow.

3tio. Dzieli się na dwa Powiaty: Witebski, y Orszański: Starostwa Grodowe Witebskie należy do Woiewody y Orszańskie. Niegrodowe w Witebskim: Jezierzyckie, Koziańskie, Uświatkie, Wielizkie, Zafurańskie &c. W Powiecie Orszańskim, Boryfowskie, Luboszańskie. Ekonomia Orszańska należy do Dobr Stołowych Krolewskich.

wskich. Każdy Powiat z osobna Sejmiknie, Witebski w Witebsku: Orszański w Orszy: obierają po dwóch Posłow y dwóch Deputatow. Summa Posłow 4. Deputatow 4.

4to. Ma za Herb Pogonią na Chorągwi zieloney w polu czerwonym. Senatorow Krzesłowych dwoch: Woiewodę, y Kafztelana Witebskiego. Woiewodę Szlachta obiera, Krol potwierdza. Miasta oprócz Stołecznego, znaczniejsze są te: Orsza Stołeczne Powiatu nad Dnieprem. Boryfow, Ula, Radziwilow, Szklow Hrabstwo Xiążąt Czartoryfskich.

O Woiewodztwie Brzeskim Litewskim. P.

imo. Rzeki znaczniejsze: pod znaczk:

P. Prypec, który wzdłuż Woiewodztwa frzodkiem płynie, y wpada w Dniepr. Styr, Horyń, Stucz rzeki z Wolynia płynące w tym Woiewodztwie z Prypeciem się łączą. Bug zarywa część tegoż Woiewodztwa. Sporow Jezioro. Oprócz tego niezmierna moc w tym Woiewodztwie bagnisk rozciągających się na kilka mil.

2do.

2do. Stołeczne miasto : Brzeście Litewskie nad Bugiem pod numerem 26, tu druga Katedra Biskupa Łuckiego który oraz jest Biskupem Brześciańskim y ma oprócz Łuckich Kanoników Katedralnych, Brzeskich także Katedralnych.

3tio. Dzieli się na dwa Powiaty : Brzelki Litewski y Piński. Starostwa Grodowe Brześciańskie y Pińskie. Niegrodowe w Powiecie Brzeskim Szeffelzowskie, Kamienieckie, Ziółwskie. Ekonomia Brzeska Litewska z Kobryniem należą do Dobr Stołowych Krolewskich. W Pińskim Powiecie Drużyłowickie &c. Ekonomia Pińska należy do Dobr Stołowych Krolewskich.

Każdy Powiat Seymikuie z osobna : Brzeski w Brześciu Litewkim, Piński w Pińsku. Obieraią Posłów 2. y Deputatów 2. Summa Posłów 4. Deputatów 4.

4to. Ma za Herb Pogonią w błękitnym kolorze w polu czerwonym. Senatorow Krzesłowych dwóch Woiewodę y Kasztelana Brzeskich Litewskich Miasta znaczniejsze oprócz Stołecznego są: Pińsk nad rzeką Piną pod literą P. Stołeczne Powiatu, pełne
Zy-

Zydow: zdobi go jednak wspaniały Kościół y Kłasztor z Szkołami XX. Jezuitow. Biała miasto, przyozdobione Pałacem wspaniałym Xiążąt Radziwiłow, tudzież Akademią dependującą od Akademii Krakowkiej, która tam wyżyła Professorow. Korden nad Bugiem Hrabstwo Sapieżyńskie. Wołczyn przyozdobiony Pałacem wspaniałym Xiążąt Czartoryskich; Kaplica Wołczyńska między napyękniefzemi w Polfcze Architektoniki wynalazkami liczyć się może. Seminarium dla Duchowieństwa Ritús Gręci Uniti pod Dyrekcją Bazylianow kosztem Xiążąt w rownym guście funduie się. W Wołczynie rodził się Stanisław August Krol Polski dnia 17. Stycznia 1732. Wysockie Litewskie miasto sławne Jarmarkami na konie y bydło Ukraińskie. Terepól jedno z porządniejszych miasteczek. Jzabelin od imienia Xiężny JMCi Generałowy Ziem Podolskich Czartoryski nazwisko mające, miasteczko porządne. Pratulín sławne Jarmarkami. Dąbrowica, Sławatycze nad Bugiem, Kamieniec Brzeski Litewski. Ten Kray popolicie nazywa się Polifiem dla mnożstwa lasow.

O Woiewodztwie Mściślawskim. *f.f.* 27.

- imo.* Rzeki znaczniejsze są te : pod literą.
- f.* Diepr, Soza na granicy między tym Wdztwem y Moskwą płynie, y wpada w Dniepr w tymże Woiewodztwie.
- zdo.* Stołeczne miasto pod numerem 27. Mściślaw, na samey prawie granicy blisko rzeki Sozy jest położone.
- 3tio.* Nie dzieli się na żadne Powiaty: Starostwo Grodowe Mściślawskie: Niegrodowe Radomyślskie, Krzyczewskie, Korszańskie &c.
- 4to.* Seymikuie w Mściślawiu, obiera dwóch Posłów y dwóch Deputatów.
- 5to.* Ma za Herb Pogonią na Chorągwi złotey w czerwonym polu. Senatorow dwóch Krześlowych: Woiewodę y Kasztelana Mściślawskiego. Miasta inne oprócz Stołecznego są te: Mohylow nad Dnieprem, tu Schizma swego ma Władykę czyli Biskupa. Ekonomia Mohylowska należy do Dobr Stołowych Krolewskich. Krzyczew, Bobrow, Radomyśl: &c.

O

O Woiewodztwie Mińskim. Z.

- imo.* Rzeki znaczniejsze są te: pod numer:
28. Berezyna, ciągnie się przez całe Woiewodztwo Mińskie y wpada w Dniepr. Dniepr zarywa część tegoż Woiewodztwa, Soza, Prypeć, Wiacza, Swislocz, y potężne jezioro nazwane Olha.
- zdo.* Stołeczne miasto Mińsko pod numerem 29. mieysce Trybunału W. Xięstwa Litewskiego na Kadencyą Ruską, która się po skończoney Kadencyi Wileńskiej do Mińska, a drugiego roku do Nowogrodka pod tymże Marszałkiem przenosi, y sędzi się od Poniedziałku po 3. Krolach przez 22. Niedziel nieprzerwanie. Zowie się zaś dla tego Trybunałem Kadencyi Ruskiej, bo Woiewodztwa które się tu sędzą, iako to: Woiewodztwo Nowogrodzkie z swoiemi Powiatami, Witebskie wtąż, Mściślawskie, Mińskie z swoiemi Powiatami, składała Rus Białą.
- 3tio.* Dzieli się na 3. Powiaty: Miński, Mozyrski, y Rzeczycki. Starostwa Grodowe: Mińskie, Mozyrskie, y Rzeczyckie. Niegrodowe w Powiecie Mińskim: Krafnofielskie, Radoczko-

fzkowskie &c. W Powiecie Mozyrskim : Zahalskie ; w Powiecie Rzeczyckim : Bobruyskie , Czeczerskie , Homelskie , Rohaczewskie , Propoyłkie &c.

Seymikuie każdy Powiat z osobna w Mińsku , w Mozyrze , y Rzeczyca : o biera po dwóch Posłow y dwóch Deputatow : Summa Posłow 6. Deputatow 6.

4to. Ma za Herb Pogonią w cielistym kolorze. Senatorow 2. Krzesłowych : Woiewodę y Kasztelana Mińskich. Oprócz Stołecznego, inne miasta są te : Mozyr nad rzeką Prypeciem : Rzeczyca przy Dnieprze , Brahın , Homel , Rohaczow , Jelsko. &c:

O Woiewodztwie Inflantskim. *b.*

- 1mo. Rzeki znaczniejszye są te : pod znacz:
9. *h.* Dzwina , która dzieli Inflanty od Kurlandy y wpada za Rygą do Morza Bałtyckiego ; y potężne Jezioro nazwane Luban &c.
2do. Miasto Stołeczne Duneburg nad Dzwina pod znacz: *h.*
3tio. Nie dzieli się dla swoiey szczupłości na żadne Powiaty. Starostwo Grodowe Du-

Duneburskie. Niegradowe : Lucyńskie , Rzeżyckie , Maryenhauskie.

4to. Seymiki y Sądy w Duneburgu : obierają Posłow 6. ktorých dwóch z Inflant famych , y ci są obligowani bydź na Seymiku : dwóch zaś z Korony , y dwóch z Litwy Krol nominuie. Woiewodztwo Inflantskie żadnego Deputata na Trybunał Wielkiego Xięstwa Litewskiego nie posyła : bo z Duneburga idzie appellacya nie do Trybunału , lecz do Afefforyi Koronney. Kommissarzow zaś dwóch o biera y wysyła na Kommissyą Skarbową Wielkiego Xięstwa Litewskiego do Grodna , ktorzy wraz z innemi Kommissarzami co dwa lata na Seymie kreowanemi zasiadają w Kommissyi Skarbowey Wielkiego Xięstwa Litewskiego , pensya zaś , nie ze Skarbu im Litewkiego , iak innym Kommissarzom , ale podług dawnego zwyczaju od Woiewodztwa należy się , y nie wdają się w inne Kommissyi sprawy , tylko w te , które dawniey należały do Trybunału Skarbowego Wielkiego Xięstwa Litewkiego , przez ustanowienie Kommissyi Skarbowych skaffowanego.

5to. Inflanty należą do Litwy oraz y do Polki, dla tego z Kancellaryi pod dwiema pieczęciami Koronną y Litewską expedyce y przywileie dla nich wychodzą. Inflanty niegdyś należały do Polki y zamykały w sobie trzy Woiewodztwa Derpskie, Wendeńskie, y Parnawskie: ale gdy te nayprzed do Szweyey przez Traktat Oliwski w Roku 1660; potym od Szwedow do Moskwy za panowania Piotra Wielkiego odpadły, część tylko Infant bardzo mała przy Polfcze została się, to jest Powiat Duneburski pod imieniem Woiewodztwa Infantkiego, ktore ma za Herb: Gryffa białego w czerwonym polu, w nodzę prawey miecz dobyty trzy mającego, a na pierściach litery S. y A. związane z Koroną złotą na głowie. Senatorow Krzesłowych ma trzech: Biskupa, Woiewodę, y Kasztelana Infantkich. Miasta znaczniejsze oprócz Stołecznego są te: Maryenhauz, Lucyn czyli Ludfen &c.

O Xię-

O Xięstwie Kurlandzkim. IV.

Xięstwo Kurlandzkie wraz z Inflantami od Zygmunta Augusta zawoiowane y oddane było od tegoż Krola w hold Gottardowi Ketlerowi y iego Sukcesforom, za to, że pomieniony Ketler Mistrz Krzyżakow Inflantskich znacznie dopomógł Krolowi do podbicia, a po części dobrowolnego poddania się Infant. Gdy Familia Ketterowka, na ostatnim Ferdynandzie Xiążęciu Kurlandzkim ustawała, Szlachta Kurlandzka zabiegając kłotniom po iego śmierci nastąpić mającym, wcześniej obrali sobie w Roku 1726. sekretnie Xiążęcia Grafy Maurycego de Saxe. Ale Kommissya od Rzeczypospolitey przez Konstytucyą Seymu Roku 1726. wyznaczona skassowała nieprawną Morycza czyli Maurycego Elekcyą, a na iego miejsce na usilną Anny Imperatorowy Rossyiskiey promocyą inwestyowała w Roku 1739. na Xięstwo Kurlandzkie Ernesta Birona. Lecz gdy ten wkrótce dysgracyowany y na Syberyą odesłany był, stany Kurlandzkie przez 19. prawie lat bez Xiążęcia zostawały. Dopiero po naszym

Q

fzylim

szłym Senatūs Confilium August III, za konsensem Dworu Petersburskiego w Roku 1759. inwestyował na Xięstwo Kurlandzkie Xiążęcia Karola de Saxe Syna swego. Lecz gdy po śmierci Elżbiety Imperatorowy Rofyjskiej Biron do łaski Dworu Petersburskiego przywroconym został, y śmierc Augusta III. Króla Polskiego Oyca Karola Xiążęcia Kurlandzkiego, zasła; do posleſiwi swoiey pomieniony Xiążę przyiść nie mógł. A za tym Stanisław August Król Polski Roku 1764. Piotra Birona starszego Syna Ernesta Birona na Xięstwo Kurlandzkie inwestyował.

Xiążę Kurlandzki przyſięga na wierność Królowi y Rzeczypospolitey, ktorey w czasie wojny według Konstytucyi Seymowej Roku 1736. uchwaloney 500. Infanteryi czyli piechoty, a 200. Kawaleryi czyli Jazdy przyſtawiać powinien. Od Sądow Kurlandzkich ostatnia appellacya idzie do Króla y Rzeczypospolitey na Sądy Relacyjne.

Religia w Xięstwie, panująca Luterska. Xięstwo Kurlandzkie dzieli się na Kurlandya y Semigallia. W Semigallii miaſto znaczniejszy: Mittaw, albo Nitava pod numer: 14. Stołeczne

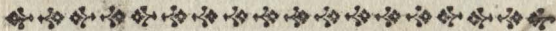
Se-

Semigallii, Rezydencya Xiążąt Kurlandzkich. Bauski, albo Bausk, Zelburg albo Seelberg, Dalen &c. W Kurlandyi zaś Stołeczne Goldynga albo Goldyngen, Lipawa albo Libau: Piltyn niegdyś Biskupstwo Piltynskie Katolickie znaczne było. Alsvangen, Angermund. &c.

Q 2

ROZ-

ROZDZIAŁ XVIII.

*W KTORYM WTKŁADA SIĘ
KARTA OSMNASTA.*

*P. CO za część Europy wyraża się
na Karcie XVIII ?*

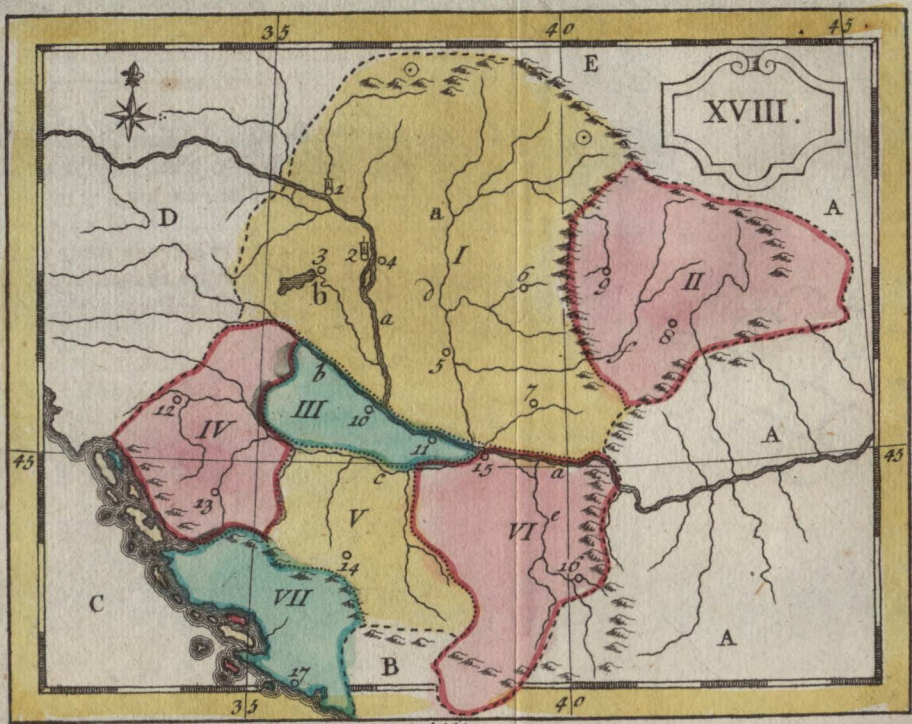
O. Krolestwo Węgierskie.

*P. Co za powietrze w tym Kraiu,
grunt, Rząd, Religia, y przymioty Obywatelow ?*

*O. Powietrze w tym Kraiu nie ze
wszystkim zdrowe jest: grunt jest bardzo żyzny,
y we wszystko obfitujący, osobliwie w wino, psze-
nicę, różne owoce: przy tym ma bydła śliczn e-
go podostatek osobliwie wołów: lasy pełne
zwierza, rzeki bardzo rybne a zwłaszcza w kar-
pie, ma żupy solne iak w Polsce, oprócz tego
bogate jest w kruszce złote y srebrne, zgoła mo-
wiąc na niczym temu Kraiowi nie zbywa.*

*Przed tym to Krolestwo miało swoich
Krolow ktorych wolnie sobie obierało, ale od
Roku 1687. stało się dziedzicznym Domowi Au-
stryackiemu: Stany bowiem Węgierskie zgro-
madzone na Seymie w Preszburku poddały się na
zawsze Domowi temu.*

*Religia w tym Kraiu panująca jest Katolicka
Rzymska: ale y Dyssydenci, ktorych się wiele
znay-*

Wegry.

znayduie w Kraiu, mają sobie pozwolone po różnych miastach y miejscach liberum swoich obrządkow exercitium.

Węgrzy są dobrzy żołnierze, ale handel y manufaktury niebardzo u nich kwitną : są ludzie dorodni, ale pyszni porywczy, y mściwi.

P. Jak się dzieli Węgierski Kray?

O. Dzieli się na siedm Prowincyi, które mają tytuł Krolestw, oprócz iedney pod tytułem Xięstwa, te zaś są:

I. Krolestwo WĘGIERSKIE właściwie tak nazwane podzielone na wyższe

a. WĘGRY, y niższe

b. WĘGRY:

II. Xięstwo SIEDMIOGRODZKIE albo TRANSYLWANII.

III. Krolestwo SKLAWONII albo SŁOWIAŃSKIE.

IV. Krolestwo KROACYI.

V. Krolestwo BOSNII

VI. Krolestwo SERWII.

VII. Krolestwo DALMACYI.

P. Powiedz znaczniejszye miasta w Węgrzech?

O. Znaczniejszye miasta generalnie mówiąc w Kraiu Węgierskim są te:

I. Presburg Stołeczne Wyższych Węgrów.

2. Buda albo Offen Stołeczne Niższych Węgier.
3. Gran albo Strigonium w Niższych Węgrach.
4. Pešt naprzeciwko Budy z drugiey strony Dunaiu.
5. Segedyn.
6. Wielki Waradyn.
7. Temeswar.
W Tranfylwanii są te:
8. Hermentad.
9. Koloswar.
W Sklawonii:
10. Ešek y
11. Peterwaradyn.
W Kroacyi:
12. Karlostad Stołeczne, y
13. Bihacz.
W Bofnii:
14. Saraio Stołeczne.
W Serwii.
15. Belgrad.
16. Niffa.
W Dalmacyi:
17. Ragufa to miasto z przyległemi miasteczkami y miejscami czyni Rzeczpospolitą Raguzaińską pod protekcyą Turkow y Wenetow zosiatają.

P.

P. Ktore są rzeki y gory znaczniejszye w Węgrzech?

O. Rzeki są te:

- a. Dunay.
- b. Draw.
- c. Saw.
- d. Tess albo Tibiscus.
- e. Moraw.
- f. Maros.

Gory naywyższe dzielące Węgry od Polki pod znaczkiem

⊙ nazywaią się Tatry albo Krempak.

P. Jakie są granice Węgier y iaka długość y szerokość ich?

O. Węgry na Wschod graniczą

- A. z Turcyą Europeyską
Na Południe także
- B. z Turcyą, y
- C. z Grecyą, z Morzem Adryatyckim albo Odnogą Wenecką
Na Zachod
- D. z Niemcami to iest Auftryą
Na Połnoc
- E. z Polką.

Rozciągają się Węgry od Wschodu do Zachodu na sto dwadzieścia mil Niemieckich, a od Południa do Północy na sto prawie dwanastie.

ROZ-

 ROZDZIAŁ XIX.

W KTORYM EXPLIKUJĘ SIĘ KARTA
DZIEWIĘTNASTA.

P. CO za część Europy widzisz na
Karcie XIX.?

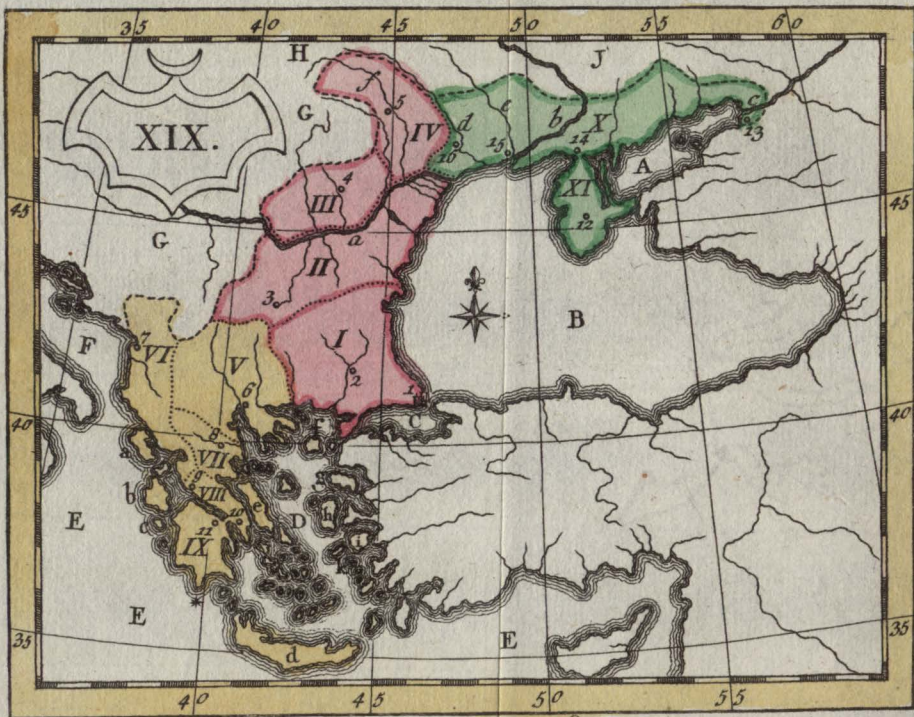
O. Widzę Turcyą Europeyską, czyli
częstkę Państwa Ottomańskiego w Europie.

P. Co za powietrze w tym Kraiu, co
za urodzaie, Rządy, Religia, y przymioty
Turków tę Część Europy posiadających?

O. Powietrze bardzo utemperowane.
Urodzaie wielkie, y gdyby ziemia cokolwiek le-
piej sprawowana była, obfitszego niebyłoby Kraiu
tak co do zboża, iako co do wina, y różnych o-
wocow.

Rządy tego Państwa są absolutne: Suł-
tan Turecki jest Panem pelnomocnym nietylko
dobr swoich poddanych, ale y życia ich, bo
wzyscy poddani u niego są niewolnikami. Ta
niezmierna zwierzchność z iedney strony, a z
drugiey niewola, są okazyją częstych buntow y
zamieszania w Państwie.

Religia panująca Machometañska wyn-
aleziona od Machometa Kacermistrza który się za
Wielkiego udawał Proroka: Sekta iego nic inne-

Turcya Europeyska.

go nie jest, tylko zbiór rozmaitych Artykułów z Żydowskich, Chrześcijańskich, Greckich y różnych Oryentalnych obrządkow: inne wszystkie sekty ofobliwie Grekow Schizmatyków między niemi mieszczą się y mają swoje Kościoły y Kłasztory: Katolicka Religia gdzie nie gdzie ma także wolność swoich obrządkow, wszystkie zaś te Religie muszą wielki haracz płacić Turkom,

Turcy są pomiarkowani y skromni w iedzeniu y napoju, ale łakomi y chciwi zysku przy swoich handlach: próżnowanie y szukanie iakiegoś spoczynku, jest przymiot obywatelow prawie ordynaryiny.

P. Iak się dzieli Kray Turecki w Europie?

O. Dzieli się na TURCYĄ WŁASCIWĄ czerwonym kolorem znaczoną, Na GRECYĄ żółtym kolorem, y MAŁĄ-TARTARYĄ Seledynowym kolorem znaczoną.

TURCYA WŁASCIWA dzieli się na cztery Wielkie Prowincye.

I. Romanią albo Romelią.

II. Bulgaryą.

III. Wołoszczyznę

IV. Multańską Ziemię.

GRE-

- GRECYA dzieli się na
V. Macedonia.
VI. Albania
VII. Tessalia
VIII. Liwadią, y na
IX. Połwysep nazwany Morea.

- TARTARYA MNIEYSZA dzieli się na
 Tatarow
d. Oczakowkich, na Tatarow
b. Budziak, na
X. Nogais, y na Tatarow
XI. Krymkich.

P. Jakie są Miasta znaczniejszye w Tur-
 czach?

- O.* Są te :
1. Constantynopol Stołeczne Państwa Tu-
 reckiego sławne handlami, y Rezy-
 dencyą Cesarza Tureckiego
 2. Adryanopol w Romanii.
 3. Zofi Stołeczne w Bułgarii.
 4. Bucharest Stołeczne Walachii.
 5. Jassy Stołeczne Multanow.
 6. Salonika przedtym Tessalonia Stołe-
 czne Macedonii.
 7. Durazzo Stołeczne Albanii.
 8. Laryfia Stołeczne Tessalu.
 9. Lepant Stołeczne Liwadif.
 10. Ateny teraz nazwane Setines.

II.

11. Korynt Stołeczne Morei.
12. Bafza-Serray Stołeczne Tatarow Krym-
 kich.
13. Azof.
14. Perekop jest iakoby drzwiami z Mniey-
 fzey Tartaryi do Tartaryi Krymkiey
 czyli Połwysep nazwanego Krymea, co
 przedtym nazywało się Cherfonefus
 Taurica.
15. Oczakow Stołeczne Tatarow Ocza-
 kowkich.
16. Bender.

P. Powiedz ktore są rzeki Kapy, y Wy-
 spy znaczniejszye w Państwie Tureckim?

- O.* Są te Rzeki :
- a.* Dunay.
 - b.* Dniepr.
 - c.* Don albo Tanais.
 - d.* Dniefter.
 - e.* Bog albo Argisz.
 - f.* Prut.

Wysp niezmierna moc koło Grecyi,
 przeto to Morze nazywa się Arcy-
 pelag, znakomitze są te :

- a.* Korfu blisko morza Adryatyckiego na
 Zachod Grecyi do Wenetow należy.
- b.* Cefalonia.
- c.* Zant albo Zacyntus,

d.

- d. Kandya.
 - e. Negrepont.
 - f. Lemnos albo Salamina.
 - g. Mitylena.
 - h. Sio
 - i. Samos
 - k. Patmos gdzie Święty Jan Ewangelista będąc na wygnaniu pisał swoje zawięcia pełne tajemnic Boskich, te fześć ostatnie wyspy leżą na Arcypelagu.
- Kapy czyli Gory nad morzem na wielu mieyscach znajduią się, nayznaczniejszy jednak iest na południe Merei, gdzie daleko na morze widać, bo wysoka gora na samym brzegu stoi nazwana

* Kap Matapan.

P. Jakie są granice y rozciągłość Państwa w Europie Tureckiego?

- O. Państwo Tureckie w Europie na Wschod ma Odnogę morską
- A. Zabach albo morze Azof.
- B. Morze czarne.
- C. Morze di Marmora, niegdyś Propontis albo Hellepontus zwane, y
- D. Arcypelag, albo Morze Wschodnie.
Na Południe ma Morze
- E. Wfrzodziemne.

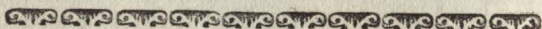
Na

- Na Zachod
- E. Morze Wfrzodziemnie.
- F. Morze Adryatyckie.
Na Północ
- G. WĘgry.
- H. Polskę y
- I. Rossyjskie Państwo.

Długość Państwa Tureckiego w Europie od Wschodu do Zachodu rozciąga się blisko na sto pięć mil Niemieckich Szerokość od Południa do Północy od wyspu Kandyi aż ku Polsce rozciąga się na dwieście dzieścięć mil Niemieckich.

ROZ-

ROZDZIAŁ XX.

*W KTORYM WTKŁADA SIĘ DWU-
DZIESTA KARTA.*

*P. CO za część świata wyraża ta
mappa XX. ?*

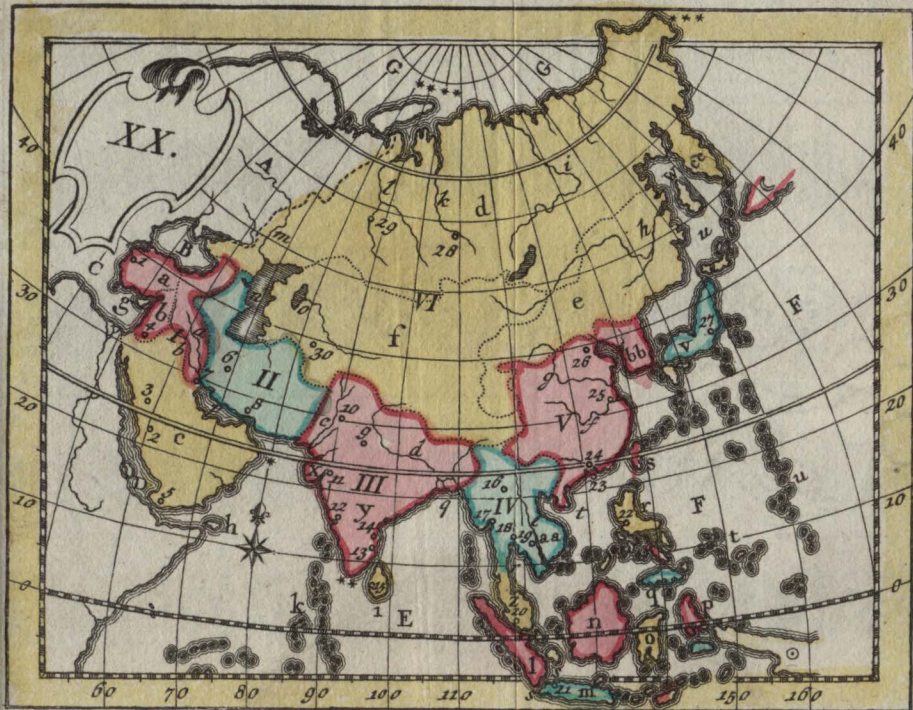
*O. Azyą, która nayspierwey ze wszy-
stkich czterech części świata była zaludniona.*

*P. Co za powietrze w tej części świata,
co za urodzaje, Rządy, Religia, obyczaje y
przymioty mieszkańców ?*

*O. Ponieważ Azya rozciąga się pod
trzema zonami, to jest, odmiennościami powie-
trza, przeto we wszystkich Kraiach Azyi nie
może być jednakowe powietrze, bo inne jest
naprzykład położenie Indyi, inne Tartaryi: Mo-
żna jednak generalnie powiedzieć, że nie masz
w świecie delikatniejszego pomieszkania co do
powietrza zdrowego y wygodne jakie są w Azyi.
Wszystko się w niej rodzi cokolwiek jest poży-
tecznego, przyjemnego, y do zbytku nawet służą-
cego. Znajdują się w niej na wielu miejscach
kruszcze złote, srebrne, Kamienie drogie, kley-
noty, y perfumy różnego gatunku y rodzaju.*

*Rządy wszędzie despotyczne, albo im
podobne.*

Re-

Asia.

Religie naybardziej w Azji panujące są te: Mahometańska, y Pogańska: Chrześcijańska także znayduie się, ale to tylko po koloniach czyli osadach w niey Europeyfkich.

Ludzie w Azji iako się różnią iedni od drugich powietrzem w którym mieszkaiają, tak się różnią obyczajami: generalnie iednak lud Azya-tycki jest dowcipny, przyiemny, wspaniały, ale zniewieściały, zazdrofny y obludny. Chinczykowie ze wszystkich mieszkańcow Azji, dwiema się naybardziej rzeczami dystyngwuią, pychą, y przywiązaniem do nauk y rzemioł: przyznaią oni Europeyzykom iedno oko, to jest, cokolwiek wiadomości w rzeczach światła ktorego w innych obywatelach całego świata bynajmniey nie widzą, muiąc ich za ślepych respektem siebie. U nich Szlachećtwo idzie za umiejętno-ścią, ten tylko u nich Szlachcic kto uczony, cnotliwy y rostopny, wszyscy inni nie muiący cnoty, y nauki, podli ludzie, do roli, do prac naypodlejszych choćby byli z naygodnieyszych zrodzeni Rodzicow, bywaią obroceni. Uczeni Senatorami, Ministrami, Urzędnikami y Rządca-mi Prowincyi bywaią. Szlachećtwo z urodzenia tylko samey Familii Cefarskiej wedlug ich praw należy się.

P. Na wiele się Państw dzieli Azya?

O. Na sześć.

- I. TURCYA AZYATYCKĄ, w ktorey te są znaczniejszye Prowincye
- a. Natolia przed tym zwana Azyą Mniejszyą.
 - b. Syryą y
 - c. Arabią.
- II. Krolestwo PERSKIE,
- III. Państwo WIELKIEGO-MOGOLA.
- IV. INDYĄ WSCHODNIA, która w sobie zamyka wiele Krolestw udzielnych y wysp.
- V. Państwo CHINSKIE.
- VI. TARTARYA WIELKA dzieli się na
- d. Tartaryą Moskiewską.
 - e. Tartaryą Chińską y
 - f. Tartaryą dziką y nikomu niepoddaną:
W tey Tartaryi iako y w innych różne są Tatarow Ordy albo narody mające swoich partykularnych Xiążąt nazwanych Hanow.
- P. *Iakie są Wyspy y Połwyspy w Azyi?*
- O. Są te:
- g. Cypr.
 - h. Sokotera.
 - i. Ceylan.
 - k. Maldywy wyspy drobne.
 - l. Sumatra.
 - m. Jawa.
 - n. Borneo.

o.

- o. Celebes.
- p. Gilolo.
- q. Mindanao.
- r. Luson albo Manilla.
- s. Formosa.
- t. Nowe Filippiny.
- u. Maryany albo Larrons.
- v. Japonia Państwo udzielne.
- w. Sagalia.

Połwyspy są te:

- x. Kamboja, albo Guzarat,
- y. Indostan.
- z. Malaka.
- aa. Kamboja.
- bb. Kore.
- cc. Kamczatka.

P. *Ktore są sławniejsze miasta w Azyi?*

O. Są te:

1. Smirna Stołeczne Azyi Mniejszyey.
2. Mekka sławne narodziem Mahometa Zwodziciela, ktorego Turcy za swego Proroka mają.
3. Medyna sławne grobem tegoż Zwodziciela.
4. Jeruzalem Stołeczne Palestyny niegdys, teraz Arabii: sławne nauką, grobem y Zmartwychwstaniem Zbawiciela Naszego Jezusa Chrytusa.

R

5.

5. Mokka Miasto Portowe y sławne handlem ztrzema prawie częściami Ziemi.
6. Jspahan Stołeczne Krolestwa Perkiego.
7. Baffora y
8. Gamron sławne handlami.
9. Agra Stołeczne Państw Wielkiego Mogola ; który teraz rezyduie w Deli bliskim mieście Agry, przeto niektórzy Geografowie Deli za Stołeczne kładą.
10. Multan miasto bogate y handlowe Indostanu.
11. Surat miasto obronne y sławne handlami w Krolestwie Guzarat.
12. Goa sławne handlami, leży w Indostanie należy do Portugalczykow.
13. Trankebar, także w Indostanie należy do Duńczykow.
14. Pondyczery tamże, należy do Francuzow.
15. Kolombo najznaczniejszy na wyspie Ceylan, należy do osad Hollenderskich.
16. Awa Stołeczne Krolestwa tegoż imienia w Indyach Wschodnich.
17. Pegu Stołeczne Krolestwa tegoż nazwiska.
18. Siam Stołeczne Krolestwa tegoż imienia.

19. Kamboye Stołeczne Krolestwa tegoż imienia.
20. Malaka Stołeczne Poł-wyspu y Krolestwa tegoż imienia : Portugalczykowie to Krolestwo wydarli Indyanom, a teraz się dostało Hollendrom.
21. Batavia Stołeczne wyspu Java: tu największy handel prowadzą Europeyzykowie z Indyami, y to jest najznaczniejszy Kawalek w Indyach Hollendrow.
22. Manilla Stołeczne wyspu Luson, który od imienia swego miasta także się Manillą nazywa, należy do Hiszpanow.
23. Makao.
24. Kanton.
25. Nankin te trzy miasta wstawione handlami w Chinach.
26. Pekin Stołeczne Państwa Chińskiego.
27. Yedo Stołeczne Japonii y Rezydencya Cesarza Japońskiego.
28. Jenissea znaczne w Tartaryi Wielkiej.
29. Tobolskoy Stołeczne Syberyi.
30. Samarkand znaczniejszy Tatarow niezholdowanych y włóczęgow.

P. Jakie są znaczniejsze rzeki, Morza, jeziora, odnogi morskie, góry nad morzem w Azji?

O. Rzeki znaczniejsze są te:

- a. Tygris.*
- b. Eufrates.*
- c. Indus.*
- d. Ganges.*
- e. Mekon.*
- f. Kiang.*
- g. Huang.*
- h. Amur,*
- i. Lena.*
- k. Jeniffa.*
- l. Oby.*
- m. Wolga.*

Morza sławniejsze są te:

- n. Morze Kaspijskie.*
- o. Jezioro Aral.*
- p. Odnoga Perka.*
- q. Odnoga Bengalska,*
- r. Odnoga Siam,*
- s. Ciasnina morska Sond.*
- t. Odnoga Kochinehin.*
- u. Morze Amur.*

Góry znaczniejsze nad morzem nazwane Kapy, są te:

* Rofelgat.

**

** Komaryn.

*** Schouetoi.

**** Ys.

Inne góry w pośrodku Kraju najsławniejsze są te: od *B.* do *n.* to jest od morza Czarnego aż do morza Kaspijskiego ciągną się Góry nazwane Kaukazus; tam gdzie znazek *r.* y *a.* Góry są Taurus.

Kraie nie ze wszystkim odkryte y niewiadome w Azji są te:

- ⊙. Nowa Gwinea leży na Południe Azji.
- ⊙. Nowa Holandya w Północnych stronach Azji ielcze nie zewszyskim odkryte y osiadłe.

P. Jakie są granice Azji, y iak się długo y szeroko rozciąga?

O. Azya na Zachod łączy się

- A. z Europą*
- B. ma Morze Czarne y*
- C. Morze Wfrzodziemne, styka się z Afryką y ma*
- D. morze Czerwone.*
Na Południe
- E. ma Morze Indyjskie*
Na Wschod
- F. Morze Wielkie Południowe czyli spokoyne.*

R 3

Na

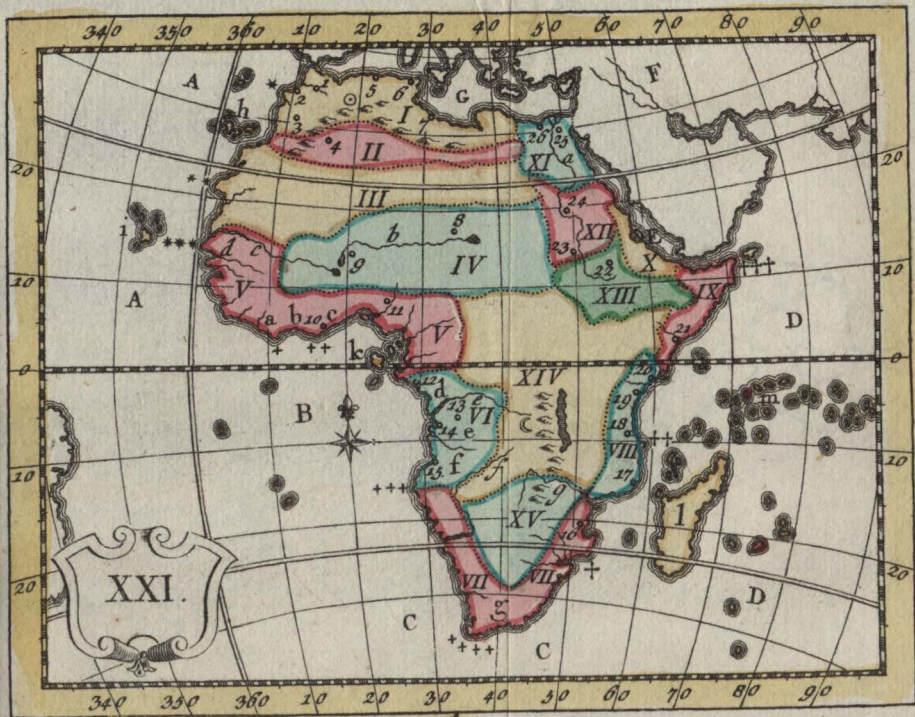
Na Połnoc.

GG. Morze Lodowate.

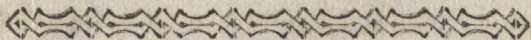
Rożciaga się od Smirny i. to jest, od Zachodu
aż do Kamzatki cc. Na Wschod, na
mil tyfiąc dwieście siedmdziefiąt
pięć: A od Południa do Połnocy,
to jest, od Malaki 20. aż do Kap
Ys **** ma szerokości tyfiąc sto
dwadzieścia pięć mil Niemieckich.

ROZ-

Afrika.

R O Z D Z I A Ł XXI.

*W KTORYM SIĘ EXPLIKUJE KARTA
DWUDZIESTA PIERWSZA.*

*P. [Jaką Cześć Świata pokazuje
Karta XXI?]*

O. Pokazuje, Afrykę, o ktorey najmniej mamy wiadomości, zwłaszcza tych Kraiów co są we frzodku.

*P. Co za powietrze w Afryce, urodzaje,
Rządy, Religia, y obyczaje Mieszkańców?*

O. Afryka jest Połwysp, którą Równonocny cyrkul czyli Ekwator na dwie części prawie równe przerzyna: cała jest pod Słońcem ktore ledwie nie we wszystkich mieyscach naytężey dopieka, przecieź urodzayna jest przy brzegach, gdzie owoce różnego rodzaju, iako y zioła bardzo użyteczne w obfitości rosną, w pośrodku piaski rozpalające się od upału Słonecznego, drapieżnych bestyi y Jadu mnogość, niedostatek wody, czyni Kray do pomieszkania niesposobny.

*W Afryce rządy różnych narodow rozmaite są: Są tacy ludzie ktorzy pod namiotami mieszkaiają, y ci przenoszą się z mieysca na
miej-*

mieysce, tacy nie mają żadney formy rządu. Są Krolestwa y Rzeczypospolite. Krolestwa Trypoli, Tunis, Alger rządzą się kształtem Republikańskim pod protekcyą Cesarza Tureckiego, który w tych Rzeczachpospolitych trzyma swoich Baszow, iakoby Namieśnikow, ale w Roku 1766. te trzy Rzeczypospolite wypowiedziały Cesarzowi Tureckiemu posłuszeństwo.

Przymioty mieszkańcow tey Części ziemi, bardzo się zgadzają z ich Klimą; bo iako ich powietrze dla upału nieznośne jest, tak ludzie nieznośni dla swoich obyczaiow grubiańskich, dzikich, y okrutnych: Sąć oni prawda dosyć dowcipni, ale w dogodzeniu swoiey chciwości, y w szalbierstwie, naypolerownieysi z nich ieszcze mają coś okrutnego w swoich obyczaiach.

P. Iak się dzieli Afryka?

O. Dzieli się na piętnaście znacznieyszczych części czyli Kraiow.

I. BARBARYA.

II. BILEDULGERID.

III. ZARE, albo PUSZCZA, y Pustą Kraiinę.

IV. NIGRYCYA, albo MURZYNSKĄ Ziemię.

V. GWINEE, w ktorey te są ludne Prowincye.

a. Brzeg Malaget

b.

b. Brzeg Dents.

c. Brzeg Zloty.

VI. Brzeg KONGO, który składa się z trzech Krolestw

d. Krolest: Loango.

e. Krolest: Kougo.

f. Krolest: Angola.

VII. KAFFRERYA, albo Brzeg Kaffrow, gdzie jest narod.

g. Hotlentotow.

VIII. Brzeg ZANGWEBARYI.

IX. Brzeg AJAN.

X. Brzeg ABEX.

XI. EGYPT.

XII. NUBIA.

XIII. ABISSYNIA.

XIV. MONOEMUGI.

XV. MONOMOTAPA.

P. Iakie są wyspy znacznieysze koto Afryki?

O. Znacznieysze są te:

h. Wyspy Kanaryjskie.

i. Kap-Verd: albo Capitis Viridis.

k. Wyspy Murzyńskie.

l. Madagaskar.

m. Wyspy Amirant.

Między wyspami Kanaryjskimi jest iedna nazwana Fer, przez którą Francuzcy Geografowie y Matematycy przecią-

ciągłą linią pierwszą południową. Hollendrzy zaś naznaczają pierwszy Merydian przechodzący przez górę nazwaną Pik-de-Teyde, która jest na wyspie Teneryffie iedney z Kanaryjskich: ta góra strasznie jest wysoka, wierzchołek iey zawsze śniegiem okryty, lubo przy niey na dole nigdy śnieg nie pada, y ta wyspa nie zna mrozu.

P. Które są znaczniejszye miasta w Afryce?

O. Są te:

1. Fez Stołeczne całej Barbaryi.
2. Sale miasto portowe w Barbaryi.
3. Marok Stołeczne Krolestwa tegoż imienia.
4. Tafilet Stołeczne Biledulgerid.
5. Alger miasto portowe y Stołeczne Rzeczypospolitey Algierskiej.
6. Tunis Stołeczne Rzeczypospolitey Tunetańskiego.
7. Trypoli Stołeczne Rzeczypospolitey tegoż imienia.
8. Borneo y
9. Tombut Stołeczne Nigricyi czyli Murzyńskiego Ziemi.
10. Delmina Forteca mocna z portem w Gwinei należąca do Hollendrow.

11. Benin Stołeczne Gwinei.
12. Loango Stołeczne Krolestwa tegoż imienia.
13. San Salvador, przedtym Kongo, Stołeczne Krolestwa tegoż imienia.
14. Loanda Stołeczne, a
15. Bengela czyli Świętego Filipa miasto portowe w Krolestwie Angola.
16. Sofala na brzegach Kaffrow.
17. Mozambik Stołeczne, Zanguebaryi, oraz portowe sławne wielkimi handlami, należy do Portugalczykow.
18. Quiloa.
19. Mombaza y
20. Melinda miasto portowe w Zanguebaryi.
21. Magadoxo Stołeczne y portowe na brzegu Aian.
22. Gondar Stołeczne Abissynii.
23. Senjar, albo Nubia Stołeczne Nubii.
24. Dongola czyli Donkala sławne handlami w Nubii.
25. Kair Stołeczne Egiptu.
26. Alexandria miasto portowe w Egiptcie.

P. Jakie są znaczniejszye Rzeki, Góry, y Kapy czyli Góry nadmorskie w Afryce?

O. Rzeki są te:

- a. Nil, który wielką żyzność Egiptowi przynosi przez swoje na wszystkie pola wylewania się, y regularną powódź: wpada w morze Szrodziemne siedmią korytami.
- b. Niger rzeka nayznacznieysza w Murzyńskiey Ziemi, także generalnie co rok o swoim czacie wylewa, iako y Nil.
- c. Senegal.
- d. Gambia.
- e. Kaire.
- f. Kuneni.
- g. Kuama.

Gory w Afryce naywyższe są te:

⊙ Atlas.

⊕ Gory, Xiężycy w Abissynii y daley ku południowi.

Gory nadmorskie albo Kapy znakomitsze są te:

- * Kap-Kantyn.
- ** Kap Blanc, czyli biały.
- *** Kap-Verd, czyli zielony.
- † Kap Palmas.
- †† Kap o trzech wierzchołkach
- ††† Kap Czarny.
- †††† Kap dobrej nadziei.
- † Kap Korrentes.

††

- †† Kap del Gado.
- ††† Kap Gwardafui.

P. *Iakie są granice Afryki, y iak się długo y szeroko rozciąga?*

O. Afryka na Zachod ma

A. Ocean Atlantycki.

B. Morze Murzyńskie

Na Południe ma

C. Morze Kaffrow

Na Wschod

D. Ocean Indyjski

E. Morze Czerwone y

F. Azyą.

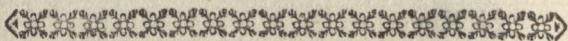
Na Połnoc,

G. Morze Wszrodziemne

Rozciąga się Afryka od Wschodu to iest od Kapu Guardafui; aż do Zachodu do Kap-Verd, na tyfiac pięćdziesiąt mil Niemieckich: Szerokość iest od Południa do Połnocy rachnie się, to iest, od Kapu dobrej nadziei aż do Tunis w Barbaryi, mil tyfiac ośm-dziesiąt pięć.

ROZ-

ROZDZIAŁ XXII.

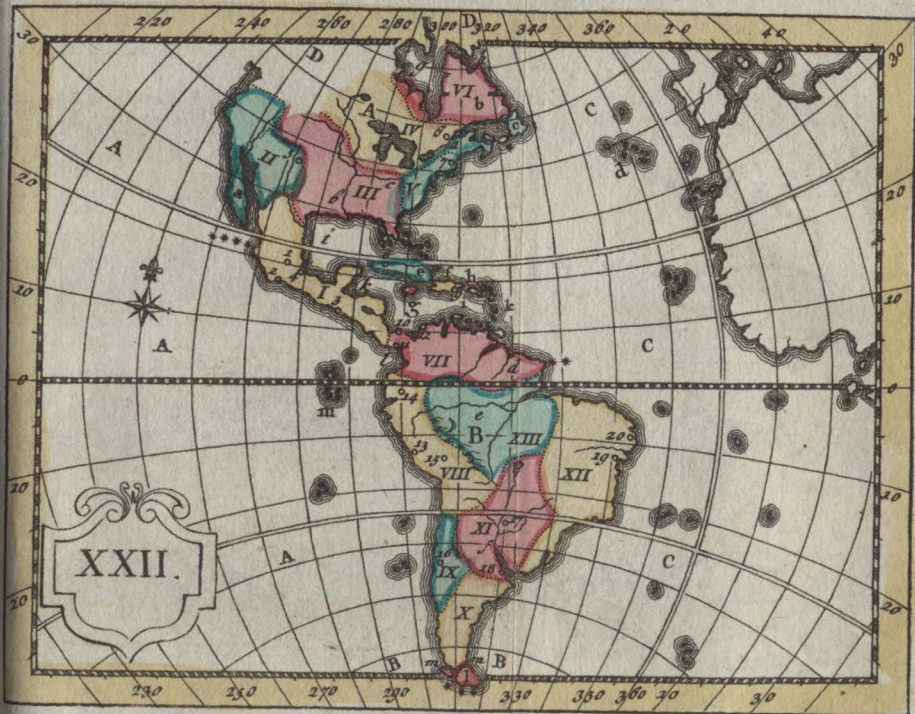
W KTORYM EXPLIKUJE SIĘ KARTA XXII.

*P. CO za część Świata widzisz na
tey Karcie?*

*O. Widzę Amerykę , która się inaczey
nazywa Nowym światem, bo niedawnemi wieki
odkryta , zowie się także Indyą Zachodnią. Wię-
cey iak półtrzecia sta lat minęło, iako Krzysztof
Kolumbus rodem Genuńczyk , pierwszy odkrył
ten Kray w północnych stronach : iego zaś torem
idąc Ameryk Vespucius rodem Florenczyk wię-
cey wynalazł w południowych stronach, y przeto
od iego imienia cała ta część ziemi nazywa się
Ameryką.*

*P. Pod iakim powietrzem ta część
Ziemi zostaje, iak się rządziła przedtym, iak
teraz? iakiey są Religii Obywatele iey, y iakich
obyczajow?*

*O. Ameryka co do powietrza , iako się
pod wszystkiemi Zonami rozciąga tak rozmaite-
mu podlega temperamentowi powietrza : są w
niey kraie pod zbytecznym upałem leżące , są zi-
mne, naywięcey iednak pod ślicznie utempero-
wa-*

Ameryka.

wanym zostaiące niebem. Grunt wszędzie prawie urodzayny: cokolwiek z nasion Europejskich zasiewaią w Ameryce, udaie się bardzo dobrze: ta część ziemi rodzi nieprzebraną moc zioł lekarskich, y owocow, obfituie w cukier, kaffę, kruszce złote. &c.

Kiedy ten Kray znaleziono, zaftano w nim mnostwo Narodow rozmaitym kształtem rządzących się: teraz prawie cała ta część Ziemi podzielona iest na obszerne Prowincie do różnych Monarchow Europejskich należące, ktoremi rządzą Vice-Rejowie albo Gubernatorowie imieniem y mocą swoich Pryncypałow.

Wszystkie Narody Amerykańskie nie miały wiadomości prawdziwego Boga, w bałwochwalstwie będąc zatopione do czasu odkrycia tey części ziemi od Europejczykow, ktorzy światłem wiary Chrześciańskiej ią oświecili: przeto w niey teraz po większey części panuie wiara Katolicka Rzymska, albo Luterska albo Kalwińska: są jednak ieszcze narody pogaństwem zaślepione, w głąb Kraiu mieszkaiące.

Amerykanie generalnie mowiąc, co do obyczajow, są zradliwi, zawzięci zabobonni, po wielu mieyscach maią zwyczaj malować swociała różnemi kolorami: ale to się ma rozumieć o dzikich Narodach bo inni maiący iakikolwiek polor pokazuią dowcip, y rozum dosyć przenikliwy y sposobny do wszystkiego.

P. Iaki jest podział Ameryki?

O. Ameryka, generalnie mówiąc, dzieli się na trzy części, na

A. AMERYKĘ POŁNOCNĄ.

B. AMERYKĘ POŁUDNIOWĄ: y wyspy w okolo niej leżące.

Ameryka Połnocna dzieli się na sześć części, to jest:

I. NOWĄ HISZPANIĄ albo STARY MEXYK należy do HISZPANII.

II. NOWY MEXYK ktoremu jest przyległy Połwysep.

a. Kalifornias należy do Hiszpanii.

III. FLORYDĘ czyli Luifianę, to nazwisko służy po części Kanadze częścią do Hiszpanow y częścią do Francuzow y Anglikow należy.

IV. KANADĘ czyli NOWĄ FRANCYĄ należy do Anglikow

V. WIRGINIĄ ktora w sobie zawiera Georgią, Karolinę, Wirginią Właściwą, Maryeland, Pensilwanią, Nowy York, Nową Anglią, Akadyą, y Nową Szkocyą należą do Anglii.

VI. NOWĄ BRYTANNIĄ ktora zawiera w sobie Kray Eskimow czyli

b. Ziemię Labrador: także należy do Anglikow.

Ame-

Ameryka Południowa dzieli się na siedm potężnych Krajow:

VII. TERRA FIRMA, czyli Ziemię Gruntowną ktora należy do Hiszpanow są tam oraz osady niektore znaczne do Hollendrow należące.

VIII. PERU do Hiszp:

IX. CHILLI do Hiszp:

X. ZIEMIĘ MAGELLANSKĄ do Hiszpa:

XI. PERAGUARYĄ do Hiszp:

XII. BREZYLIĄ należy do Portugal:

XIII. KRAY AMAZONEK.

Wyspy znaczniejszye w Ameryce są te:

c. Wyspa Ziemi Nowey, czyli Terre-Neuve do Anglikow.

d. Wyspy Afores do Portugalii.

e. Kuba do Hiszp:

f. Wyspa S. Dominika częścią do Hiszp: częścią do Franc:

g. Jamaika do Anglikow.

i. Kurasao do Hollendrow

k. Wyspy Antilles znaczniejszye do Francuz:

l. Wyspa nazwana Ziemia ognia, y

m. Galapes albo Gallapagos: iako y inne, należą do Hiszpanow.

S

P.

P. Jakie są sławniejsze miasta Amerykańskie?

O. Są te:

1. Meksyk Stołeczne nowey Hiszpanii.
2. Akapulko.
3. Guatimala y
4. Vera-Cruz, te cztery są oraz miasta portowe.
5. Santa-Fe Stołeczne Nowego Meksyku.
6. Quebec Stołeczne Kanady.
7. Baston Stołeczne Virginii.
8. Havana, Stołeczne wyspy Kuby czyli Hiszpanioli.
9. S. Dominique Stołeczne wyspy S. Dominika.
10. Porto-Bello.
11. Panama, y
12. Kartagena te trzy Portowe miasta ma Terra-Firma.
13. Lima Stołeczne Peru.
14. Quito, y
15. Kusko także w Peru sławne miasta.
16. San-Jago Stołeczne Chili.
17. Wniebowzięcia czyli l'Assomption Stołeczne Peraquarii.
18. Buenos Ayres portowe y sławne handlami w Peraquarii.
19. San-Salvador Stołeczne Brezylji.
20. Olinda albo Fernanbuc portowe y handlowne miasto w Brezylji.

P.

P. Powiedz znakomitsze rzeki, odnogi morskie, y Ciasniny morskie w Ameryce?

O. Rzeki znaczniejsze są te:

- a. Rzeka S. Wawrzyńca.
- b. Mississipi.
- c. Orenok.
- d. Surynam.
- e. Rzeka Amazońska.
- f. Plata, albo Rio de la Plata.

Odnogi morskie znaczniejsze są te:

- g. Odnoga Hudson.
- i. Odnoga Meksykańska.
- l. Odnoga Panama.
- k. Odnoga Honduras przy Meksyku Starym.
- h. Ciasnina Davis.
- mm. Ciasnina Magellańska

P. Znajduią się y Gory y Kapy, czyli gory nad morzem w Ameryce?

O. Znajduią się, naywyższe ze wszystkich w całym świecie są

☉ Andes albo Kordillers, które dzielą Peru od Amazonii

Gory nad morzem znakomitsze są te:

* Kap Breton w Nowey Ziemi.

** Kap-du Nord, na brzegach Terra Firma.

S 2

*** Kap-Horn na Wyspie Ziemi ognia nazwany, na południe Magellanii.

**** Kap-Koriente na Zachod Meksyku.

P. Jakie są granice y iaka długość y obszerność Ameryki?

O. Ameryka na Zachod oblana jest

A. Morzem Południowym czyli Spokojnym.

Na Południe ma

B. Ocean Południowy, czyli Morze Magellańskie

Na Wschod

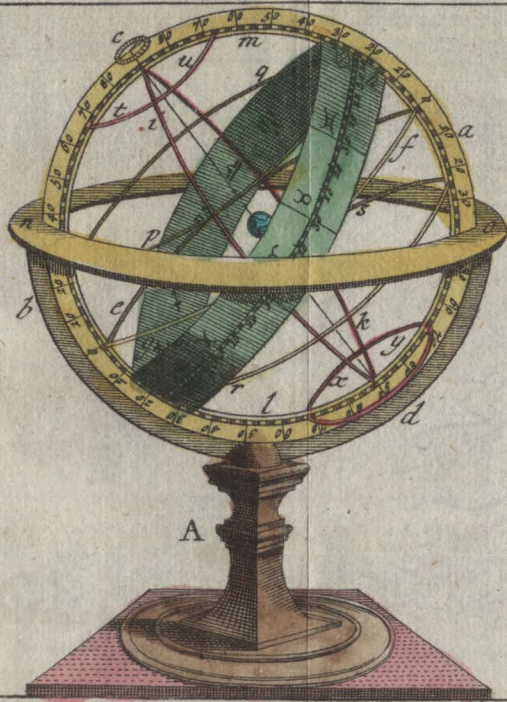
C. Ocean Atlantycki

Na Połnoc Kraie niewiadome, Odnogę Morską Hudson g. y Ciasninę Davis h.

Długość Ameryki od Wschodu do Zachodu nie wszędzie jest iednakowa; w północnych stronach naywiększa bydz może na ośmset mil Niemieckich; w południowych na siedmset piętnaście naywiększa, w pośrodku to jest między Panama 11. aż do Porto-bello 10. na czterdzieści pięć mil Niemieckich; Szerokość zaś iey biorąc od Południa do Połnocy, to jest, od Kapu Horn *** aż do Przesmyku Davis, rachuią na tyfiac ośmset mil Niemieckich.

XXIII.

N A U K A O S F E R Z E

ROZDZIAŁ I.

O SFERZE W POWSZECHNOŚCI I O ICH OBROTACH.

P. CO wyraża Figura pod znakiem A?

O. Wyraża Sferę, to jest, maszynę okrągłą składającą się z różnych cyrkulów czyli obrotów.

P. Co ta znaczy machina czyli Sfera?

O. Znaczy świat cały, to jest, niebo, na nim gwiazdy obracające się, y ziemię pośrodku Sfery położoną, która jest na kształt małej galeczki zrysowana w centrum całej maszyny: a lubo w pośrodku zrysowana jest, nie dla tego jednak aby miała być centrum całego świata, bo to nie jest pewna: ale że my mieszkańcy ziem-

fcy po tey galecce czolgający się uważamy w około wszystkie obroty niebieskie, y stosujemy je do okrągu Ziemi naszej.

P. Na co się zda Sfera?

O. Na to, aby nam wyrażała Symetrią świata y do łatwiejszego pojęcia służyła biegu gwiazd, y pokazywała konnexus obrotów Niebieskich z tym wszystkim co się dzieje na naszej Kuli ziemskiej; iako to aby nas nauczyla iak się odmieniają cztery części roku, czyli czworakie chwile odmienne przez bieg roczny Słońca staające się, tudzież aby nam wyexplikowała rozmaitość temperamentu powietrza po różnych miejscach, czyli Klimata &c.

P. Iaki jest pierwszy obrot Niebios naygeneralniejszy?

O. Dzienny, przezeń bowiem niebiosy y wszystkie na nich konstellacye od wschodu do zachodu we dwadzieścia cztery godzin obracają się: y ten jest bieg naygeneralniejszy całej Sfery.

P. Co się ma rozumieć przez Wschod y Zachod?

O. Przez Wschod, ma się rozumieć ten punkt y miejsce gdzie Słońce na nasz Horyzont wchodzi; przez Zachod ten punkt, gdzie Słońce z naszego Horyzontu zchodzi: te dwa Punkta są znaczone literami na Sferze:

a.

a. Wschod.

b. Zachod.

P. Iak to byź może aby świat cały szedł od Wschodu do Zachodu? Wszakże oprocz świata nie ma nic, toć y miejsca nie ma gdzieby się mógł obracać?

O. Ten obrot całego świata jest w koło siebie samego na iednym miejscu: tak właśnie iak koło obraca się na osi chodząc wokoło niego y nieodstępuiąc nigdy swojej osi, przeto y w machinie całego świata, trzeba sobie imaginować, dwa nieporuszone punkta, iakoby dwa końce osi, która niby wkrósł przez cały przechodzi świat. Te dwa punkta czyli końce nazywają się Poli,

c. ieden Polus Połnocny, a drugi

d. Południowy.

P. Wiele jest Cyrkułów czyli obęczow na Sferze?

O. Dzieścięć znaczniejszych, to jest sześć większych, a cztery mniejszych: większe są te, które przecinają Sferę na dwie części równe; mniejsze które przecinają na dwie części nierówne. Wiedzieć zaś potrzeba, iż każdy cyrkuł dzieli się na 360 części, czyli gradusow, każdy gradus ma w sobie 60. minut, każda minuta ma w sobie 60. minut drugich albo sekund, każda sekunda ma 60. trzecich czyli tercyi, y tak

tak daley.

Wielkie Cyrkuły są te
 Æquator czyli Rownodzienny *e. f.*
 Zodiak *g. h.*
 Kolury dwa, jeden *i. k.* a drugi *l. m.*
 Horyzont *n. o.*
 Merydian albo Południowy: *a. c. b. d.*

P. Powiedz w szczególności o każdym Cyrkule większym, co każdy znaczy?

O. Porządkiem idąc, zaczynam od Ekwatora czyli Rownodziennego, ten jest wyrażony literami *e. f.* w iednakowey odległości tak od Pola Północnego nazwanego Arktyka, iak od Pola Południowego nazwanego Antarktyka, dzieli świat na dwie części rowne, część północną począwszy od samego Equatora aż do Pola Arktyka *c. y* część Południową od tegoż Ekwatora do Pola Antarktyka *d.* Nazywa się dla tego Rownodziennym, iż gdy Słońce przydzie do tey linii, [co bywa dwa razy na rok, raz w Marcu, drugi raz w Wrześniu] w ten czas po całym świecie dzień rowny jest nocy: a to dla tego, iż w ten czas Słońce tyle się bawi y postępuje na iedney połowie świata, ile na drugiey.

ZODIAK *g. h.* Wielki Cyrkuł, szeroki na 16. gradusow przeryniający z ukosa Ekwatora czyli linią Rownodzienną, odchodzi od niey z iedney y z drugiey strony na 23. gradusy 29. minut w naywiększe między, sobą odległości. Szrod-

Szrodkiem tego Cyrkułu centkowata idzie linia nazwiskiem Eklipyka czyli zaćmienia, o czym potym będzie się mowiło. Zodiak dzieli się na dwanaście większych części czyli znakow Niebieskich, każdy znak ma trzydzieści gradusow. Znaki są te, sześć z strony Północney to jest:

♈ Baran,
 ♉ Byk.
 ♊ Bliznięta.
 ♋ Rak.
 ♌ Lew.
 ♍ Panna.

Sześć z strony Południowey:

♎ Waga.
 ♏ Niedzwiadek.
 ♐ Strzelec
 ♑ Kozioroziec.
 ♒ Dzban.
 ♓ Ryby.

P. Na co się zdadzą te znaki Niebieskie?

O. Na to, aby nam pokazywały drogę którą Słońce swoy bieg odprawuie: dwanaście znakow korrespondują dwunastom w roku miesiącom: Słońce wchodzi w znak Barana około 20. albo 21. Marca, przebiegłszy wszystkie porządkiem tego znaku gradusy, wchodzi następującego

go miesiąca w znak Byka, y tak koleją wszystkie te obszedliży Konstellacye, wraca się znowu do Barana. Słońce każdego dnia niezupełnie ieden cały ubieży gradus: 60. gdy 360. tylko nznaczamy w cyrkule gradusow, w roku zaś rachuiemy dni 365. godzin 5. minut 48. sekund 40 przeto iedno drugim kompensuie się, niezupełność gradusow w biegu dziennym sprawuie superatę dni, godzin, minut &c. Obrót znakow tych bywa od Zachodu do Wschodu.

Kolury są także wielkie dwa Cyrkuły ktore przechodząc przez Polos świata, Eklipykę czyli linią zaćmienia przecinaią na cztery części rowne. Kolurus pokazuiący porównanie dnia z nocą wyrażony iest literami *i. k.* przerysna on Eklipykę y Zodiak na początku znaku Barana, y Wagi: te dwa punkta Eklipyki y Ekwatora przeciętę Kolurem, znaczą porównania dnia z nocą, iedno na Wiosnę w znaku Barana około 21. Marca; drugie w Jesieni w znaku Wagi ktore około 23. Września przypada. Drugi Kolurus iest *l. m.* przechodzi Eklipykę na pierwszym gradusie znaku Raka, y na pierwszym gradusie znaku Koziorozca, y te dwa miejsca czyli punkta przecinających się Cyrkułow znaczą przesilenie dnia z nocą: w ten czas Słońce albo wygurowawszy względem nas, zdaie się zastanawiać nie co, dla swego biegu bardzo nieznacznego, albo zniżywszy się [mowiąc według nas] cęsa się w górę: dwa razy to na rok przypada, raz w lecie w znaku Raka oko-

ło 22. Czerwca kiedy naywiększy dzień bywa, a noc naymniejsza: drugi raz w zimie w znaku Koziorozca około 22. Grudnia, kiedy naymniejszy dzień a noc naywiększa bywa.

HORYZONT iest wielki Cyrkuł *n. o.* ktory przecina Sferę na dwie części rowne, wyższą y niższą: takowy Horyzont nazywa się Astronomiczny: inny iest ktory się nazywa widoczny, a ten iest miejsce w około człowieka stoiącego iak tylko może okiem doyrzec z iakiey wyfokości. W każdym takowym Horyzoncie uważaią się dwa punkta, ieden perpendykularnie nad głową każdego człowieka y taki punkt na Niebie nazywa się Zenit, drugi na przeciw pierwszemu iakoby pod nogami człowieka, y taki punkt na niebie imaginowany nazywa się Nadyr. Takowe Horyzonty odmieniaią się każdego prawię momentu za ruszeniem się człowieka z punktu miejsca, przeto można mowić że tyle iest Horyzontow y tyle Zenit y Nadyr, ile można imaginować punktow na Kuli ziemney. Horyzontu na to zażywamy, abyśmy wschod y zachod planet, gwiazd, y innych Konstellacyi miarkować mogli, bo gdy pokazuie się gwiazda na naszym Horyzoncie, powiadamy że wschodzi, a gdy pod Horyzont spuszcza się, mowiemy iż zachodzi, bo z oczow naszych niknie.

MERYDIAN, czyli Cyrkuł Południowy ieden z większych, wyrażony literami *a. c. b. d.* przechodzi przez Polos świata, przerysna Ekw-

tora z obu stron, zchodzi się z Zenit y Nadyr, dzieli świat na dwie części równe, iedna zowie się Hemisferium Wschodnie, druga Hemisferium Zachodnie. Dla tego zaś nazywa się Południowym Merydian, iż gdy do tey linii Stońce na południe wyguruie, wszyscy pod tą linią od Północy do Południa wprost mieszkający mają wraz Południe, iako z przeciwney strony mieszkający, wszyscy teyże samey godziny mają Północ.

Ten Cyrkuł za najmniejszym stąpieniem y pomknięciem się człowieka czy to od Wschodu do Zachodu czyli przeciwnie, odmienia się, przeto go wyznaczyć napewne trudno, chyba respektem iakiego miejsca partykularnego na ziemi. Merydiana używamy na wyznaczenie y pokazanie wyfokości czyli Elewacyi Polu na Horyzoncie: ieżeli Polus miejsca iakiego, na Horyzoncie Astronomicznym nieznayduie się czyli żadney niezna Elewacyi, znak to jest że takowe miejsce pod samym leży Ekwatorem, ieżeli zaś cokolwiek pomyka się od Equatora czyli ku Północy czyli ku Południowi, musi być koniecznie iego Polus na Horyzoncie Astronomicznym ieden wyższy, drugi niższy, wyfokość tedy miejsca takowego czyli elewacya rachuię się przez gradusy ktore są wyrażone na Merydianie znaydującym się między Polem y Horyzontem.

TRO-

p. q. TROPIKI są Cyrkuły mnieysze, ieden Raka, tak nazwany, bo przez ten znak przechodzi;

r. s. a drugi Tropik Koziorozca, bo przez znak Koziorozca ciągnie się: obydwu od Equatora oddalaia się na 23. gradusow y 29. minut; od siebie zaś odlegle są na 47. gradusow prawie: obydwu z Equatorem są równo odlegle Cyrkuły, y są niby granicami biegu Slonecznego, bo do nich Stońce przyszedłszy więcey niepostępuie, ale się wraca ku Equatorowi, y z tą ię po grecku nazwnano Tropikami.

POLARES są mnieysze dwa Cyrkuły równo odlegle z Ekwatorem y z Tropikami, odlegle od polow na 23. gradusy y 29. minut: ieden z nich nazywa się

t. u. Cyrkuł Polaris Arcticus, drugi zaś

x. y. Polaris Antarcticus.

P. Co to za Cyrkuł malełki c. na samym Polu Arcticus nazwanym, leżącego na wierzchu Merydiana widzimy?

O. Jest to Cyrkuł godzinny, podzielony na 24. godzin; 12. godzin ku Wschodowi poczawszy od Południa aż do Północy, a 12. godzin od Północy do Południa. Index na samey osi Swiata na tey obręczce tak jest ofadzony, iż na każdą stronę może się łatwo pomknąć y w ko-

w koło obrocić, samey osi nie nieporuszając: ale gdy oś, albo świat z osią poruszysz, y index nazy osi zatknięty obracać się musi. Index ten z swoim małym Cyrkułem służy do znalezienia y zgadywania godziny w każdej krainie y stronie świata.

P. Czyli wszystkie te pomienione Cyrkuły powinny być na kuli ziemnej zrylowane?

O. Wyjąwszy dwa Kolury, które mniey potrzebne są na Kuli ziemnej, wszystkie inne powinny się wyrażać, iako y w samey rzeczy wyrażają się, y korrespondują tym które na Niebie, y w całym ogólnie świecie imaginujemy: y tak zobaczysz na globie ziemnym dwa Pole perpendykularnie leżące pod Polami świata, iako też, Cyrkuły Polarne, dwa Tropiki, y tym podobne inne. Oprócz tych jeszcze na globach y na Kartach Geograficznych widzimy Merydiany, czyli Cyrkuły Południowe, y Paralellas czyli równoodległe, które służą na dochodzenie długości y szerokości miejsc, o czym już mówiło się w Rozdziale I. gdyż to bardziej zda się należeć w pospolitości mówiąc do Geografii, iako do Sfery. Krotko tu tylko przypominam, iż szerokość będąc nie innego, tylko odległość iakiego miejsca od Equatora, nie inaczej się bierze y mierzy, tylko idąc albo w górę od Equatora, albo na dół, to jest z obudwoch stron jego zmierzając ku Biegonom czyli Polom, przeto
sze-

szerokość rachuje się przez Cyrkuły równoodległe. Equatorowi: miejsca między takowemi Cyrkułami zamknięte nazywają się Climata, to jest, odmiennosc powietrza według przewyższającego zimna lub ciepła. Długość rachuje się przez merydiany czyli Południowe Cyrkuły od Zachodu do Wschodu, bo długość nie innego nie jest, tylko przeciąg od pierwszego Merydiana biorąc, do miejsca ktorego pozycy szukasz.

ROZ-

ROZDZIAŁ II.

O TROIAKIM UŁOŻENIU SFERY.

P. *CO to jest troiakie ułożenie Sfery,
y iak się rozumieć powinno?*

O. Jedno ułożenie nazywa się proste drugie Rownoodległe, a trzecie z ukosa nachylone. Proste, jest to, kiedy obydwie bieguny świata, wspierają się na Horyzoncie, a punkta Zenit y Nadyr, przypadają z Equatorem. W takim ułożeniu Sfery zostający mieszkańcy, mają ustawicznie porównanie dnia z nocą. A to dla tego, iż ponieważ według wielkości albo szczupłości powszechnego Horyzontu dzieie się, iż dni y nocy raz krótsze drugi raz dłuższe stają się, to jest iak które Kraie albo odlegleysze albo bliższe są Horyzontu powszechnego całego świata, tak też dzień powiększa się albo zmniejsza się: zaczynając jeżeli Słońce tyle się bawi na Horyzoncie, ile pod Horyzontem, więc dni powinny być równe nocom. Otoż wszyscy ci, respektem których sytuacja Sfery jest prosta, doznają tego; bo ich Horyzont, przecina na dwie części równe wszystkie Cyrkule które Słońce dziennym biegiem obchodzi w roku.

Ta-

Takim mieszkańcom trafia się y ito ięszcze, iż dwa razy na rok Słońce po wierzch głowy ich przechodzi, to jest wtedy, gdy w samą linię Equatora wpada. A iako się rzekło, że ci ludzie mają swoje Zenit y Nadyr w Equatorze, tak za tym idzie, że Słońce dwakroć na rok przez ich Zenit y Nadyr przechodzi. Takowi ludzie mają y to dla siebie osobliwszego, iż wszystkie gwiazdy y wszystkie części świata za porządnym obrotom niebios widzieć mogą.

SFERA ROWNOODLEGŁA w tedy się nazywa, kiedy Horyzon w równi jest z Equatorem, a bieguny świata nic się nie różnią od Zenit y Nadyr. W takiej pozycji mieszkający ludzie, mają poł roku dnia, poł roku nocy, a to z tąd, iż przez sześć miesięcy mają Słońce na swoim Horyzoncie, po których skończonych, Słońce na inny Horyzon przenosi się, gdzie drugie sześć miesięcy bawi. Ci więc którzy mieszkają pod Biegunami na samym wierzchołku ziemi, albo spodzie, gdy Słońce na ich Horyzoncie bawi, widzą go iako krąży około nich, formując Cyrkule, rownoodległe ich Horyzontowi: nie zbliżając się do nich więcej iak na 66. gradusow. Namienilem wyżej że Polarni ludzie na przemian mają poł roku dnia, a poł roku nocy, y tak w samej istocie jest. Bo co to jest szczerze mówiąc Dzień albo Noc? jeżeli nie wymiar czasu według Słońca albo bawiącego się na Horyzoncie, co nazywamy właściwie dniem, albo ba-

T

wią-

wiącego się pod Horyzontem, co nazywamy właściwie nocą. Nie można jednak mówić aby ciemności grubey nocy przez wzystek ten czas północny trwały: ponieważ świtanie y zmrok iakie takie daie światło, y Słońce wschodząc albo zachodząc raptem ani światła, ani ciemności nie sprawuie, ale powoli y nieznacznie, co się nazywa po łacinie Crepusculum: to więc pod famnych biegunach ziemi y całego świata trwa więcej iak dwa miesiący, grubey tedy nocy przez półtrzecia prawie miesiąca doznają. Crepusculum czyli świtanie albo zmrok poprzedza wschodzące Słońce, albo po zachodzącym następuje y poty trwa, poki Słońce na 18. gradów nie spuści się na inny Horyzont: y im bliży do Biegunow czyli ku wierzchołkowi ziemi czyli spodowi przybliża się, tym większe y dłuższe Crepuscula zmroki y świtania stają się. Polarni ieszcze ludzie mają y to, że nie widzą wszystkich gwiazd, te ieno tylko ktore ich Horyzontowi korrespondują: druga połowa nieba na przeciw drugiemu Horyzontowi wcale im iest niewidowa.

SFERA z ukosa nachylona ta się nazywa; ktora sprawuie że Zenit y Nadyr ani z Biegunami ani z Horyzontem nie schodzi się, y że Polus partykularny Kraiowy oddalając się od Polow czyli Biegunow świata, pomyka się na Horyzont: a za tym pod spodem Polus Kraiowy drugi korrespondujący swemu zwierzchniemu od-

odmienia pozycją od Biegunow świata, y Horyzontu świata. Taką Sferę z ukosa nachyloną wszyscy ci mają, ktorzy mieszkaią między Cyrkulami z iedney strony Polarnemi, z drugiey Cyrkulem Equatorem, czyli Rownodziennym: tacy ludzie nigdy nie mają ani dni ani nocy regularnych, ale co raz większe albo mnieysze oprócz dwoch dni w Roku equinokcyalnych pod czas porownania dnia z nocą: a to dla tego, że respektiem takowych ludzi Horyzont przecina na dwie części nierowne wszystkie Cyrkuły ktore Słońce dziennym biegiem w koło ziemi odprawuie, wyiawszy iedynie Cyrkul Rownonocny. Ta zaś nieregularność dnia y nocy nie na każdym mieyscu iest iednakowa, ale większa lub mnieysza według mnieyszey lub większey pochyłości Sfery. Im bliżsi są mieszkańcy Biegunow świata czyli Polow, tym dłuższe mają dni w lecie, a nocy w zimie.

ROZDZIAŁ III.

O GWIAZDACH MIEJSCOWYCH I
PLANETACH.

P. *CO to są Gwiazdy miejscowe, wie-
le ich jest y co o nich wiedzieć
należy?*

O. Gwiazdy miejscowe nazywają się te, które lubo mają swoy obrot, z sąsiedzkimi jednak gwiazdami nigdy nieodmienną sytuacją y dystancją zachowują. Rachują ich na tyśiąc czterysta które wolnym okiem obserwowac można, bo inne które perspektywami wspomóżone oko widzi, niezliczone są. Podział gwiazd popolicie idzie według Konstellacyi: Konstellacya zaś nic innego nie jest, tylko pewny zbior gwiazd albo iaka częśćka nieba gwiazdami osypana pod pewnym imieniem od dawnych Matematyków według upodobania nadanym. Takowych Konstellacyi rachują 72. Połnocnych 23. a Południowych 27. tudzież znakow niebieskiego Zodiaku 12. Gwiazdy miejscowe mają światło własne swoje, y świecą iako Słońca: ale niezmierna ich od ziemi odległość sprawia, że wielkość ich y jasność w oczach naszych niknie. Według szesciorakiey wielkości różnica między gwiazdami

na-

naznacza się: wiedzieć jednak potrzeba że ta różność wielkości tylko jest na oko. Może bowiem to być, że ta gwiazda która się nam zdaie malenka, w samey rzeczy jest wielka: y że ta małość nie zkad inąd pochodzi tylko z niezmierney od ziemi odległości, o ktorey iako y o wielkości w sobie samych gwiazd nic dotąd pewnego nie mamy. Obrot ich [mówiąc według Ptolemeusza] oprócz powszechnego obrotu z Niebami, w którym krążąc formują Cyrkuly równo-odległe Equatorowi; jest im jeszcze własny bieg: przez który od Zachodu do Wschodu obracają się y rysują Cyrkuly równoodległe Eklipyce czyli Drodze Słoneczney. Ten ostatni obrot bardzo powolny jest y nie rychły, tak iż 70 lat potrzeba na przeyscie iednego gradusa, a za tym na sprawienie całego swego obrotu, według przereczonego Matematyka, trzeba 25000. lat czasu.

P. *Co to są Planety, y co o nich iak w powszechności, tak w szczególności wiedzieć należy?*

O. Planety się inaczej nazywają Gwiazdami błędnymi, przeto iż ich obrot, między innymi samymi, nie jest tak regularny, iak między gwiazdami miejscowymi: raz się do siebie zbliżają, drugi raz się oddalają iuż się wydają złączone, iuż rozłączone y na przeciwko siebie unoszące się. Złączenie Planet mowi się w tedy,

T 3

gdy

gdy obydwu w jednymże gradusie Zodiaku zostają. Rozłączenie Planet, czyli ich opozycja wtedy jest, gdy na przeciwko siebie, z jednej y z drugiej strony w gradusach Zodiaku zostają. Planety są to maszyny w sobie grube y zaciemniające, podobne do ziemi, oprócz jednego Słońca, które jest ogniście, jasne, y oświecające wszystkie inne Planety: te bowiem jeśli czasem blyszczą, nie z siebie samych, ale od Słońca odbierając światło, odbijają nam go. Jest ich zaś siedm:

♄ Saturnus.

♃ Jowisz.

♂ Mars.

☉ Słońce,

♀ Venuś.

☿ Merkuryusz,

☾ Miesiąc czyli Księżyc.

Według Ptolomeusza ułożenia, suponujemy tu ziemię po środku świata iakoby w centrze zawieszoną y nieporuszoną: względem niej tedy odległe porządkiem wyrachowałem pomienione planety: z tych gdy która w największym jest swoim zbliżeniu się ku ziemi, nazywa się to jednym terminem Greckim Perigeum: przeciwnym sposobem gdy w największym jest od ziemi oddaleniu się, wyraża się jednym terminem Apogeum: Te punkta złączenia się, y oddalania się, według różności planet rozmaicie zachodzą, y odmieniają się. Obrót Planet jest od Zachodu

do

do Wschodu niewychodząc z Ekliptyki krążą formując Cyrkuły równoodległe Equatorowi.

W szczególności o każdej Planecie to należy wiedzieć: a najprzod o Słońcu. Słońce swoim obrotem dziennym obiegając w koło świat; formuje Cyrkuły równoodległe Equatorowi, a postępując co raz wyżej albo niżej po Ekliptyce, swoim biegiem rocznym od Zachodu do Wschodu kurs swój sprawuje w czasie dni 365, y godzin prawie 6. z których co cztery lata przyrafa ieden dzień: a zatym każdy czwarty rok zamyka w sobie dni 366. y nazywa się przybyśzowym. A że oprócz godzin pozostała corocznie minuty [Rok bowiem według biegu Słońca sprawuje dni 365. godzin 5. y minut około 49.] zbywające tedy iedynaście minut, wyniosą trzy dni we czteryśta lat: y dla tego wyrzucają się trzy dni w czasie czyli przeciągu lat 400. to jest, na początku każdego sta trzech wieków. Nie może więc być przybyśzowym pierwszy rok poczynającego się wieku. Naprzykład R. 1700. nie był przybyśzowym: iako też Roki 1800. y 1900. nie będą przybyśzowe, dopiero Rok 2000. będzie przybyśzowym. Odległość Słońca od ziemi, według Matematyków, jest na trzydzieści millionow mil, corpus iego million razy większe od Ziemi. Perigeum czyli zbliżenie się Słońca ku ziemi przypada w Grudniu to jest, gdy Słońce siedm około gradusow Koziorozca ubieży. Apogeum czyli wygurowanie Słońca przypada w Czer-

w Czerwcu, gdy się także do siódmego gradusu Raka zapędzi. Słońce tedy w zimie zbliża się ku nam bliżej millionem mil, niż gdy guruie w lecie. Dziwno więc może być komu, za co przy zbliżeniu się Słońca opaczny niby natury sposobem, doznaiemy przykrego zimna; a przy oddaleniu się y wygurowaniu onegoż, gorąco mamy? Na co tak Filozofowie odpowiadają: Ze nie bliskość Słońca, ale wygurowanie onego nad Horyzontem z rzucaniem promieni wprost, a przynajmniej nie tak z ukosa iak w zimie, przystepując cokolwiek do perpendykularney linii ciepło w kraiu sprawuje: aże w zimie nie tak Słońce guruie nad naszym Horyzontem iak w lecie y rzuca promienie nierównie bardziej zukośne iak w lecie, a zatym ani jego światło y ciepło nie tak długo bawi iak w lecie na Horyzoncie, ani promienia Słoneczne nie tak wprost iak w lecie ale oddalając się od linii perpendykularney zukośa bez przyzwoitey sobie siły na Horyzont biał: przeto niedziw, że za bliżeniem się Słońca mamy zimę, za wygurowaniem onegoż lato.

O XIĘZYCU. Xiężyc bieg swoy odprawuje od Zachodu do Wschodu we 29. dni, y godzin 12. ten czas nazywa się: biegiem Xiężycza miesięcznym. Lecz zamiast poł trzdyiesta dnia, ustanowili Matematycy rachować w miesiącu każdym alternatą, raz dni 29. a drugi raz 30. co na iedno wychodzi. Rok miesięczny zabiera dni 354. mniejszy więc jest iedynastą dniami y sześcią

ścią prawie godzinami od Roku Słonecznego. Xiężyc w naywiększym swoim od ziemi oddaleniu się, czyli Apogeum, jest na mil 87000. Perigeum czyli zbliżenie się iego ku ziemi naybliższe bywa na 500. mil Xiężyc mniejszy jest od ziemi 55. razy: iakoż y od wszystkich innych Planet naymniejszy, lubo dla swoiey z ziemią bliskości zdaie się być większy od wszystkich innych, wyjąwszy iedno Słońce.

Lunacye czyli odmiany miesiąca iako to: Now, pierwsza Quadra, Pełnia, y ostatnia Quadra tak się rozumieć mają. Xiężyc jest corpus podobne ziemi, machina w sobie gruba y zaciemniająca: Połowę iego zawsze Słońce oświeca y objaśnia. Gdy więc Xiężyc zeydzie się z Słońcem, to jest gdy obydwa na iednymże gradusie Zodiaku znaydować się będą, my na ten czas strony objaśnionej miesiąca nie widzimy, ale tę tylko, którą promienia Słoneczne bynajmniej nieoświecają: nazywamy to więc Nowiem. W kilka dni potym, iak tylko cokolwiek Xiężyc pomknie się, oddalając się od Słońca, tak zaraz postrzegamy objaśnionej iedney strony miesiączney cząstkę, co mowiemy popolicie nowy miesiąc albo miesięczek, gdy Xiężyc oddali się od Słońca na 90. gradusów, wtedy strony oświeconey widzimy połowę, czyli czwartą część globu Xiężycowego, y to jest: pierwsza Quadra. Gdy Xiężyc dojdzie połowy swego Cyrkułu, y stanie wprost na przeciwko Słońca, w tedy całą Xię-

Xiężycą stronę oświeconą, czyli całe Hemispherium jego, widzimy: y nazywamy to Pełnią. Ztąd gdy potym Xiężyc Cyrkularnym swoim idący torem zmierza ku Słońcu, y już na quadrans czyli na 90. zbliży się gradusów: mowimy że wtedy jest ostatnia Quadra.

P. Co to są zaćmienia?

O. Wszystkich Planet ciemniejszych bywaią zaćmienia, naywidoczniejszy są jednak Xiężyc y Słońca, które wolnym okiem możemy obserwować. Xiężyc w tedy przypada zaćmienie, kiedy na przeciwko Słońca w Cyrkule Ekliptyki stanie: na ten czas bowiem trafia się, iż ziemia między temi dwoma Planetami wprost trzymającą sytuacją, bywa na przeszkodzie, zastanawiając swoim korpusem miesiąc od światła Słonecznego, że nie tylko, iak zwyczajnie na pełni, miesiąc nie oświeca się, ale się umbrą ziemi zaćmienia. Zaćmienie miesiąca czasem bywa całe, a czasem nie całe, tylko iakiey części jego: idzie to od umbry ziemi: jeżeli wprost, ziemi umbra, pada na miesiąc; zaćmienie nazywa się całkowite, jeżeli cokolwiek z boku cień zarywa miesiąca: zaćmienie nazywa się nie całkowite. Słońca zaćmienie przypada przy złączeniu się tego luminarza z Xiężycem na Ekliptyce: wtedy albowiem stanąwszy Xiężyc wprost między Słońcem y naszą ziemią, odbiera nam po części, mniej albo więcej światło Słoneczne: y to się zaćmieniem Słońca nazywa.

In-

Inne pięć Planet, iako to Venus, Merkuryusz, Mars, Jowisz, y Saturnus, odprawiają swoy obrot od Zachodu do Wschodu. Ich biegu Cyrkuły rozmaicie na Ekliptyce wychodzą: żadna Planeta nie idzie torem drugiey. Jak zaś długo swoy bieg odprawiają? to jest powszechne zdanie Matematyków, iż Saturnus w lat 29. y dni 155. Jowisz w lat 11. y dni 313. Mars w rok y dni 321. Venus w poł ośma miesiąca: Merkuryusz co trzy miesiące, swoje obroty sprawują. Venus y Merkuryusz około Słońca obracają się, y bardzo jego bliscy są: Venus od Słońca naydaley nieodchodzi iak na 48. gradusów; a Merkuryusz na 28.

ROZ-

ROZDZIAŁ IV.

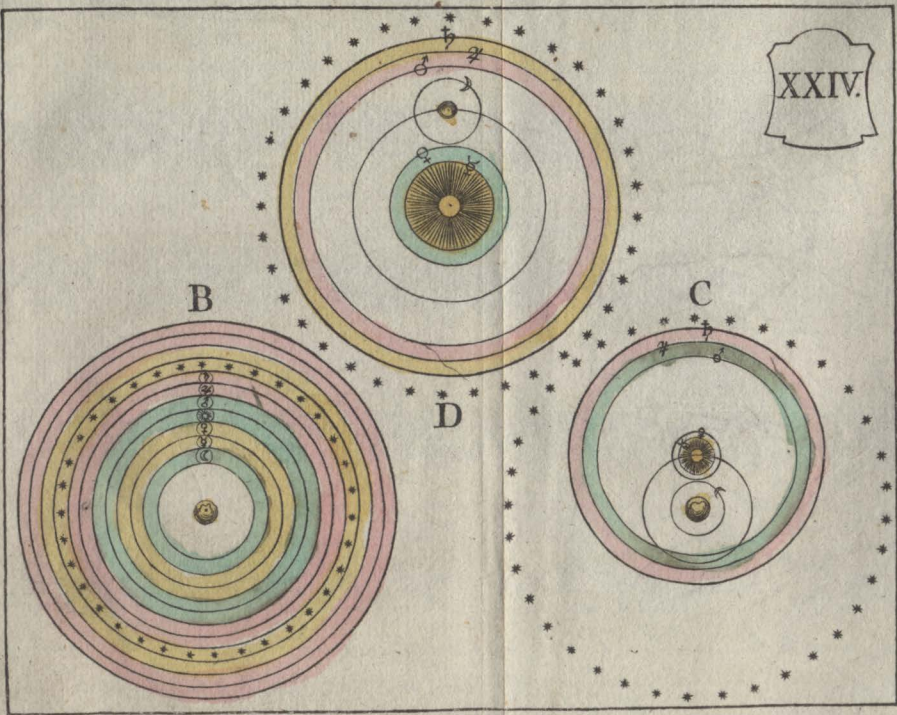
O SYSTEMATACH, CZYLI ROZPORZĄDZENIU ŚWIATA, WEDŁUG PRZEDNIETSZYCH MATEMATYKÓW.

Patrz na Tablicę XXIV.

P. *[Jakie jest Systema Ptolomeusza ?*

O. Ptolomeus Claudus sławny Matematyk rodem z Pelusu, drugiego wieku po narodzeniu Chrystusa Pana żył, y mieszkał w Alexandryi; słynął za Panowania Adryana, y Marka Aureliusza swoją w Matematyce y innych sztukach umiejętnością: według jego zdania takie jest rozporządzenie świata. Patrz na Figurę pod literą B. Ziemia według niego jest po frzodku całego świata, w koło niey wszystkie Planety obracają się, obrotem Cyrkularnym, ktorego centrum supponuie w ziemi: a nayprzód koło ziemi chodzi

- ☾ Miesiąc, potym
- ☿ Merkuryusz, zatym
- ♀ Venus, dopiero
- ☼ Słońce, nad nim
- ♂ Mars, wyżey
- ♃ Jowisz, a naywyżey

¶ Saturnus, za tym idą gwiazdy, nad temi Nieba Krzyształowe, na samym wierzchu Firmament. Przypatrz się na teyże samey Figurze pomienionym Planetom, wszystkie te w swoich kulkach zamknięte widzisz: te zaś są dla tego, aby można zbliznienie się ku nam Planety y oddalenie się jego wyexplikować: Ptolomeus supponuie, że Planety oprócz obrotu swego w Cyrkulach z centrum ziemi zgadzających się formują w swoich Sferach mnieysze zakręty, czyli Cyrkuły, w tych obracając się gdy przydą na wierzch sprawują Apogeum, gdy na doł spuszczą się, czynią Perigeum.

P. Jakie jest Systema Tychona Brahé?

O. Tycho-Brahé Szlachcic Duńki urodzony dnia 19. Grudnia R. 1546. sławny Astronom y Matematyk: ten chcąc y błędy Ptolomeusza poprawić, y zgodzić Astronomią z Pismem Świętym takie rozporządzenie świata skoncyptował (patrz na Figurę pod literą C.) Ziemia w centrum świata zawieszona leży: koło niey Miesiąc y Słońce obracają się. Z centrum Słońca zryśowane są Cyrkuły pięciu innych Planet według ich zwyczajnego porządku. Gwiazd niebo, y ich Cyrkuł ma centrum wraz z ziemią.

P. Jakie jest Systema Mikotaia Kopernika?

O.

O. Mikołaj Kopernik sławny Astronom, Matematyk y Filozof narodził się w Toruniu 19 Lutego Roku 1473. z młodych lat aplikował się do języka Greckiego, do Filozofii, Medycyny: naybardziej iednak do Matematyki y Astronomii, w czym bardzo profitował. Dla wydoskonalenia się w ulubioney Astronomii różne zwiedził Kraie, w Akademii Bonońskiej nie co zabawiwszy, przeniósł się do Rzymu gdzie publicznym był Professorem Matematyki. Powróciwszy do Polski y do swej Oyczyzny, uczyniony był Kanonikiem Warmińskim od Łukasza Watzelroda Biskupa Warmińskiego swego Wuia. Wtedy zaczął pilniey pracować około swego Systema czyli rozporządzenia Swiata, które niegdys Pythagoras, Ariffarchus Samius, y Kardynał Cusanus inwentowali y układali. Jego tedy zdanie iest takie (patrz na Figurę D.) Słońce iest w centrum całego Swiata, koło którego

♀ Venus naybliżej będąca obraca się, iakoy
♁ Merkuryusz idzie potym Cyrkuł ziemi

ktora koło Słońca obrot swoy odprawuie, w koło ziemi nieodstępnie chodzi Miesiąc, tak dalece, że wraz w kompanii z ziemią obchodzą Słońce. Tych przerzeczonych Planet obroty zamyka Cyrkuł

♂ Marfa, potym

♃ Jowisza, naofstatek

♄ Saturna; naywyżey miejscowe ida
Gwiazdy. ROZ-

ROZDZIAŁ V.

O SPOSOBACH ZGADNIENIA DŁUGOSCI Y SZEROKOSCI MIEJSCOWEY, ODLEGŁOSCI, GODZINY, ZNAKU W KTÓRTM ZOSTAIE SŁONCE, WSCHODU Y ZACHODU W KAZDTM KRAIU.

SZEROKOSCI miejsca tak szukay: Obracay Glob reprezentuiący ziemię poty, poki miejsce ktorego szukasz nie przyidzie do moiężnego Cyrkułu Merydiana: to mając, rachuy poczawszy od Equatora na Merydianie moiężnym gradusy; aż do miejsca nazaaczanego ktorego szerokość chcesz wiedzieć: liczba tedy na merydianie spotykaiąca upatrzone miejsce, będzie iego prawdziwa Szerokość.

DŁUGOSC tegoż samego miejsca mieć wnet będziesz, gdy uftanowiwszy glob tak iakem pierwey powiedział, będziesz uważał iaka liczba na Equatorze moiężnemu Merydianowi korrponduie.

ODLEGŁOSC miejsca od miejsca tak znaydziesz: Weź Cyrkuł, otworz go tak aby iedna iego nożka stała na iednym, a druga na drugim miejscu, ktorego odległości szukasz: tak otwo-

otworzony Cyrkiel, przenieś do Equatora postawiwszy jedną nogę Cyrkla na pierwszym gradusie Equatora, druga skaże liczbę gradusów pewną tam gdzie stanie na Equatorze y ta będzie prawdziwą odległością miejsca od miejsca. Chcę naprzykład wiedzieć iak Amsterdamski od Stambułu jest odległy, biorę Glob y Cyrkiel stawiam jedną nożkę Cyrkla na Amsterdamskiej, drugą na Stambule: przenoszę tak otwarty Cyrkiel na linię Equatora, zmierzam, y widzę że odległość Amsterdamski od Stambułu jest na 19. gradusów co uczyni 285. mil Niemieckich: bo po polspolicie na jeden gradus rachuje się piętnaście mil Niemieckich.

GODZINĘ ZGADNĄĆ iaka jest w którym mieście; taki jest sposób: Obroć glob tak, aby miasto naprzykład Warszawa pod mosejski przyszło Merydian: na wierzchu globu masz Kompasik z wyrażeniami na kulku godzinami y indexem, skieruj więc index na godzinę 12. która supponujemy jest w Warszawie gdy to doświadczenie czynisz, abys zgadł iaka na ten czas jest godzina w Widniu, w Paryżu, w Madrycie &c: glob obracaj, y uważaj iak miasto Widen, albo Paryż, albo Madryt &c: przyjdą pod Merydian mosejski: na ten czas patrz na kompasiku którą godzinę index skazuje: a ta zapewne będzie godzina w Widniu, Paryżu, Madrycie &c: pod czas 12. w Warszawie. Tym sposobem można poznać iaka jest

jest godzina, iaka jest godzina na każdym miejscu, byle tylko doskonale się wiedziało pewną na jednym miejscu godzinę. Takowe bowiem miejsce naprzykład Amsterdam, pomknij, ruszając globem aby stanęło pod Merydianem mosejskim, ustanow oraz index na kompasie z wierzchu globu będącym, na tej godzinie która na ten czas tam jest: obracaj za tym glob aby pod Merydian mosejski podchodziło iakiegokolwiek kraju miasto, albo iakiegokolwiek chcesz miejsce: na każdym, zwierżchni index pokaże niezawodną godzinę.

W jakim Znaku, y w jakim gradusie Zodiaku Słońce zostaje; jeśli chcesz wiedzieć? tak sobie postąp: Na Horyzoncie szerokim okolo globu, gdzie miesiące z swymi dniami są spisane, patrz tego dnia o którym jest kwestya: zaraz przy nim znajdziesz także, iakiemu znakowi y iakiemu gradusowi narzeczony dzień korresponduje. Naprzykład chcę wiedzieć w jakim znaku y w jakim gradusie dnia 18. Sierpnia zostaje Słońce? najprzód szukam na Cyrkule płaskim czyli Horyzoncie, miesiąca Sierpnia; potym dnia przerzeczonego 18. tegoż miesiąca: a zaraz przy tym pilno uważam iaki korresponduje znak Zodiaku, wprost według pomienionego dnia znajduję: że w dzień 18. Sierpnia Słońce jest we 25. gradusie Znaku Lwa.

WSCHOD SŁONCA o którym czasie gdzie jest, tym sposobem dociec można: Naprzykład
U chcę

chcę wiedzieć w Paryżu 1. dnia Lipca o ktorej godzinie jest wschod Słońca? Nayprzod według Horyzontu Paryskiego ustanawiam glob, potym szukam w jakim znaku, y w jakim gradusie, 1. dnia Lipca zostaje Słońce: gradus ten, obracając glob. podsuwam pod merydiana mosiężnego, a index na kompasie globu ustanawiam na 12stej południowej godzinie: to zrobiwszy, obracam glob ku Wschodowi poty, poki znaleziony gradus Słoneczny nie zydzie się z Horyzontem Paryskim: Wtedy więc index pokaże na kompasie globowym godzinę 3. y minutę 58. y ta a nie inza będzie Wschodu Słońca godzina w Paryżu 1. Lipca. A jeżeli ku zachodowi obrócisz glob: index skazować będzie 8. godzinę y minut 2. co będzie znaczyło godzinę zachodu Słońca w Paryżu 1. Lipca. Doszedłszy tym sposobem Wschodu y Zachodu Słońca, łatwo zgadnąć można przeciąg dnia y nocy na każdym miejscu każdego czasu. Jako też można wiedzieć tymże samym kształtem, wiele godzin jest naydłuższy dzień w jakimkolwiek Kraju. Krotszy sposób wiedzenia Wschodu y Zachodu na każdym miejscu. jest ten, gdy odległość miejsca od miejsca wiedzieć będziesz. Wiedzieć albowiem potrzeba, że odległość wzdłuż o 15. gradusów miejsca od miejsca, godziną prędzey wschod sprawuje. Naprzykład w Paryżu, dnia 21. Września Słońce wschodzi o godzinie 6. chcąc wiedzieć o ktorej godzinie tegoż samego dnia

wscho-

wschodzi w Jezuzalem, szukay gradusów długości czyli odległości Paryża od Jezuzalem. Paryż jest we 20. gradusie długości, Jezuzalem w 50. zaczynam jedno od drugiego w odległości 30. gradusami różni się. A że 15. gradusów prędzey wschod jedną godziną znaczy, przeto 30. gradusów dwoma godzinami poprzedzenie wschodu znaczyć powinno. Wnieść za tym potrzeba że Słońce dnia 21. Września w Jezuzalem dwiema godzinami prędzey wschodzi niż w Paryżu: to jest w Paryżu dopiero jest 4. godzina rano 21. Września, kiedy w Jezuzalem tegoż samego dnia jest godzina szósta.

Znaleść tych, którzy są respektem nas albo innych ludzi Anteci, Perjeci, Antipodi: Nayprzod co te terminy znaczą wiedzieć należy: Perjeci, ci nazywają się ludzie, którzy na iedneyże linii równoodlegley czyli paralleli na kuli ziemney zryśowaney mieszkaią, y pod iednymże Merydianem na przeciwko sobie ieden drugiego położonym: iedni z nich mają połnoc, gdy drudzy samo południe. Anteci nazywają się ci, którzy pod iednymże Merydianem czyli linią południową mieszkaią, ale na osobnych paralellach w iednakowej odległości od Equatora położonych. Antipodi, nazywają się ci, którzy y pod liniami południowemi y pod Paralellami czyli równoodległemi na przeciwko siebie położonemi mieszkaią. Termin ten Antipodes znaczy nogami do siebie chodzących iednego respektem dru-

U 2

gich

gich. Ten zaś jest sposób znalezienia ich. Antekow tak znajdziesz : wiesz pod którym Parallelem czyli na ktorej linii równoodległej y pod którym Merydianem mieszkaż : szukayże pod tymże samym Merydianem ale Paralellą inną na przeciwko twoiey zryfowaną z drugiey strony Equatora : a tacy mieszkańcy będą twoi Anteci. Perjekow znajdziesz tym sposobem : Kray twoy czyli miasto gdzie mieszkaż złącz na globie z Merydianem mofiężnym, a potem obracay glob przez 180. gradusow : przyśiedzisz do tego Kraiu będzież miał Kray czyli mieszkańcow względem ciebie Perjekow. Antipody znaleźć, nic łatwiejszego : gdyż Antipody w największym są oddaleniu względem nas. Tak Antipody względem Warszawy znajdziesz do razu, gdy na 180. gradusow miejsca od niey odległego tak co do długości na Equatorze, iako co do szerokości na Merydianie poszukasz.

ROZ-

ROZDZIAŁ VI.

O MIARACH GEOGRAFICZNYCH TAK STARODAWNYCH IAKO TERAZNIET-SZYCH.

P. Co to jest wymiar Geograficzny?

O. Wymiar Geograficzny, jest to ta miara ktorey albo przedtym, albo teraznieyszemi czasy zażywaią dla zmiarkowania y wiedzenia odległości miejsca od miejsca. Wymiar Geograficzny zawsze się bierze wprost niezważając na żadne przeszkody y tamy, prostą (mimo gory, wody, bagna y inne miejsca niedostępne linią biorąc od miasta do miasta, od granicy do granicy. Pospolicie jednak kręto drogi idą, y nie zgadzaia się z wymiarem Geograficznym iako krotszym y prostszym. Wymiary takowe w każdym kraiu z swoiemi nazwiskami pochodzą od zwyczajau, ustanowienia, y upodobania.

P. Powiedz iakie były wymiary z swoiemi nazwiskami u dawnych, a iakie u terazniejszych Narodow?

O. Egipcyanie naydawnieysi y nayznaniomsi Europeyzykom, wymiar drog nazywali Schenze co zawierało w sobie 5000. krokow Geome-

ometrycznych, Grecy rachowali przez stałe Stadia. Staie zamykało w sobie 125. krokow Geometrycznych. Rzymianie rozmierzywali odległości mieysc tysiącami krokow, y nazywali milie. Gaulowie mierzyli Leukami Lieue, co zawierało 1500. krokow: Krok Geometryczny czyni 5. krokow Krolewskich, Pedes Regios. Krok Krolewski składa się z 12. calow. Cal z 12. linii. Linia z 12. Punktow. Pięć Krokow Hollenderkich y poł, czyni Krok Geometryczny.

Terażnieysze drog wymiary tak Europeyskie iako Azyatyckie rozmaite są z swoiemi różnemi nazwiskami, z których znakomitsze z swoim wymiarem y terminem porządkiem Abiecadła przyłączam.

ANGLICY rachują drogi przez mille wchodzi w jeden gradus Cyrkulu opasującego Kulę ziemską mil Angielskich $69\frac{4}{5}$

ARABOWIE rachują przez mile: wchodzi w jeden gradus mil Arabskich - 56

CHINCZYKOWIE rachują przez Li. wchodzi Li Chińskich na jeden gradus 250

FRANCUZI rachują przez Lieue czyli Leuki: wchodzi w jeden gradus Lieue Franc: - - - 25

Ciż na morzu czynią wymiar przez Lieue a tych wchodzi w jeden gradus 20

HISZPANI rachują przez Lieue: wchodzi Lieue Hiszpańskich w jeden gradus - - - - 17 $\frac{1}{2}$

HOL-

HOLLENDRZY rachują na godziny: wchodzi w jeden gradus godzin $19\frac{2}{3}$

Ciż na morzu rachują mile na godziny, takich w jeden gradus wchodzi 20

INDIANIE tachują przez Gos: wchodzi w jeden gradus Gosow Indyjskich 30

MOSKALE rachują przez Werfzty: wchodzi w jeden gradus Werfzt Moskiewkich - - - 104 $\frac{1}{2}$

NIEMCY rachują przez mile: wchodzi w 1. gradus mil Niemieckich - 15

PERSOWIE rachują przez Parafangi: wchodzi w jeden gradus Parafangow Perskich - - - 22 $\frac{1}{2}$

SZWEDZI rachują przez mile: wchodzi w jeden gradus mil Szwedzkich - 10 $\frac{1}{2}$

TURCY rachują przez Berri wchodzi w 1. gradus Berri Tureckich - 66 $\frac{2}{3}$

WĘGRY rachują przez mile: wchodzi w 1. gradus mil Węgierskich - 13 $\frac{1}{2}$

WŁOCHY rachują przez mile: wchodzi w 1. gradus mil Włoskich - 30

POLSKICH mil wymiaru niekładę: bo nie w tym punkcie regularnego nie mamy. Każda prawie Prowincya ma swoje osobliwsze mile. a te pospolicie dłuższe y krotsze bywają, według trefunkowey odległości wli y mias: Atoli choć w nieregularności tego wy-

mia-

miaru przystępujemy bardziej do mił Niemieckich: y dla tego szerokość y długość każdego Kraiu opisując, wyrażałem miłami Niemieckimi cokolwiek podobnemi do Polskich.

KONIEC ATLASU DZIECINNEGO.

REGESTR

Państw, Krolestw, Kraiow, wielkimi literami: Miast, małemi. Wysp, Rzek, Morz, Jeziorow, Gor Kapow czyli Promontoriow &c: *Kurjywem.*

B. znaczy Bey, to jest małą odnogę Morską; wielkie, pod tytułem odnogi znaydziesz. G. znaczy Gora. J. znaczy Jezioro. K. Kap. M. Morze. Pr. Provincia R. Rzeka. W. Wyspa.

A.		AGGERHUS Pr:	ALGARWIA 30
		98	Alger 258
		Aggerhus 99	Alkank B. 37
<i>Aanbout W.</i>		Agra 250	Alkmar 80
	93.	AJAN 257	Alpes G. 44
<i>Aar R.</i>	62.	Aix. Aqua-Sex-	ALSACYA 42
Aberden	88	tiaz 48	Alsen W. 94
ABEX	257	Aix-la-Chapelle	Altorf 62
ABISSINIA	257		Amagh W. 93
Abo	106	Akapulko 266	Amarao G. 31
<i>Adigus R.</i>	68	AKWITANIA	AMAZONES
Adryanopol	242		265
Adryatyckie M.		<i>Aland W.</i>	Amazonska R. 267
	67	ALBANIA 242	Ameland W. 81
Aequator	10	Alburg 93 94	AMERYKA 262
AFRIKA	255	ALENTEIO 30	Amersfort 80
		Alexandria 259	Amiens 43
		W	Ami

R E G E S T R

<i>Amirant W.</i> 257	Arcypelag Gre-	<i>Baltyckie M.</i> 67
Amsterdam 79	cki 28	160
<i>Amur R.</i> 252	<i>Argisz R.</i> 243	Baion 43
Amur M. 252	Arhus 93	Bamberg 50 54
ANDALUSIA 34	Arhusen 94	Bar 199
Andes G. 267	Arheim 80	BARBARIA 256
Andre 88	Arystokratyczny	Barcelona 35
<i>Anglesey W.</i> 89	Rząd 22	<i>Barlengues W.</i>
ANGLIA 83	<i>Arran W.</i> 90	32
ANGLIA NO-	Arras 73	BARTONIA Pr:
WA 264	<i>Aroe W.</i> 94	118
ANGOLA 257	ARTESIA 72	Bartenstein 118
Ankona 68	Affens 95	Basilea 62
Annopol 197	ASTRACH: 113	Baffora 250
Anso 99	Afrachan 113	Bastia 67
Antarcticus Po-	ASTURIA 34	Baſton 87
lus 9	<i>Atheſis R.</i> 68	Baſton 266
Antibes 44	Ateny 242	Bacza - Serray
<i>Antilles W.</i> 265	<i>Atlas G.</i> 260	243
Antifer K. 44	AUSTRIA 49	Batavia 251
ANTWERPIA	Aufzpurg 50 54	Batow 199
73	Awa 250	Baufk 235
Antwerpia 73	AZIA 246	BAWARIA 49
Appenin G. 69	AZIA MNIEY-	BEYRA 30
Appenrade 95	SZA 248	Beierland W. 81
Appenzel 62	Azof 242	BELGIUM
Aquiſgran 54	<i>Azores W.</i> 265	FRANC: 42
ARABIA 248		BELGIUM
ARAGONIA 34		AUSTR: 71
<i>Aral J.</i> 252		Belgrad 238
Archaniol 111		<i>Belt Wielki</i>
Arcticus Polus 9		<i>Ciaſn. M.</i> 95

B.
BADEN 50

Belt

R E G E S T R

<i>Belt Mały Ciaſ.</i>	Braga 30	Buenos- Ayfes
M. 95	BRANDEBUR-	266
Bender 243	GIA 51	<i>Bug R.</i> 125
Bengela 259	Brańsk 185	BULGARIA 113
Benin 259	Braſław 213	241
<i>Berezyna R.</i> 22	Breda 80	Bulgar 113
BERGEN Pr: 98	Brem 53	Bulon 43
Berlin 52	Breſt 43	Burdegala 43
Berdyczow 203	<i>Breton K.</i> 267	Burdo 43
Bera 62	BREZILIA 265	Burgos 35
Bezanson 43	BRITANNIA	BURGUND: 42
Biaffa 227	Wielka 83	Bydgoſzcz 139
Białyſtok 187	BRITANNIA	<i>Bzura R.</i> 149
Bihacz 238	MNEY: 42	
Bielsk 184	BRITANNIA	
Bienna 61 62	NOWA 264	
<i>Biesboch J.</i> 81	Bristol 87	
Bilbao 35	Bro R. 160	
BILEDULG: 256	Brodnica, Stras-	
Birze 218	burg 157	
BISKAIA 34	Brody 196	
Bochnia 174	Bromberg 139	
Bog R. 125	Brunswik 53	
Bois-le-Duc 80	Bruxella 73	
Bonn 52	BRZEG ZŁO-	
<i>Bornholm W.</i> 94	TY 257	
<i>Borneo W.</i> 248	Brzeſcie Ku-	
258	jaw: 136	
BOSNIA 237	Brzeſcie Lit: 226	
BRABANCIA 72	Buchareſt 242	
78	Buda 238	
Braclaw 200	Budziak Pr. 242	
Bragauca 30		

C.

Cancri Tro-
picus 13
Capricorni Tro-
picus 13
<i>Cefalonia W.</i> 243
<i>Celebes W.</i> 249
Ceylan W. 248
Cheſm 192
Cheſmno 154
CHILI 265
CHINY 248
Chur 62
Christiania 99
Chriſtianſtad 99
165
Ciaſn: Morſka
Belt 95

W 2

--Da-

R R G E T S R

--Davis	267	DENTS	257	Duna Dzwina	
--Gibraltar	28	Defpotyczny		R.	112
--Kanal Brytan		Rząd	22	Dunajec R.	170
	28	Dewenter	79	Dunay R.	55
--Magellańska		Dizon	43	Dunde	88
	267	Długość mied-		Dunenburg	230
--Sond	252	zca	15 16	Dungby W.	90
--Sund	95	Dniepr R.	124	DUNSKIE	
--Waygatz	114	Dniestr R.	187	KROLE:	92
Ciecieref R.	201	Dobrzyń	140	Dunkierka	74
Clima	18	Dofrin G.	100	Dukla	182
Coire	62	Dollart J.	81	Durazzo	242
Culma	154	S. Dominika		Durus R.	31
Cypr W.	248	W.	265	Duwr	87
CZECHY	50	Dominik	266	Dzieszna R.	204
Czehryn	201	Dongola	259	Dzwina Mosk.	
Częstochowa	175	Don Tanais R.		R.	112
Czerkasy	201		112	Dzwina Polsk:	
Czerniech:	20+	Dornock	88	R.	125
Czyrnicz J.	67	Dort. Dordrecht			
			79		
D.		Drahimskie Star:		E.	
Dago W.	112		128	Ce liptica	
DALMACYA		Draw R.	239	Edam	79
	237	Drente Pr.	78	Edynburg	87
DANIA	92	Drohiczyn	185	EGIPT	257
Davis Ciafn.		DRONTHEIM		Ekelenforde	95
M.	267	Pr.	98	Elba R.	55
DELFINAT		Drontheim	99	Elbląg	159
Pr.	42	Drugca R.	154	ELEKTORAT	
Delft	80	Drybent R.	140		
Delmina	258	Dublin	87		51
Demokr: Rząd	22	Dubno	196	--Bawarski	50

--Bran-

R E G E S T R

--Brandeburski	Femerer W.	94	FRANSZKONT		
	Fer. W.	257		42	
--Hannowerski	Feret K.	45	Fraustad	130	
	Fero W.	100	Frederichstad	95	
--Koloński	61	FEZ	258	Frederichstad	99
--Moguntski	51	Filippiny nowe		Friburg	62
--Rynki	50	W.	249	Frisch Hoff J.	119
--Salki	51	Finifter K.	37	Frisch Nering	
--Trewirski	51	FINLANDIA			119
Embden	53		104	Fryderyschal	99
Enkhuizen	79	Fionia W.	93	FRYZYA	78
Entre Duro &		FLANDRIA	72		
Minho Pr.	30		78	G.	
Erfort	54	FLANDR:			
Efoichel K.	31	FRANC:	42	Galo K.	265
Effeck	238	Flekkero	95	Galates W.	261
ESTREMADU-		Flensborg	95	s. GALIA O-	
RA PORT:	30	Fleffinga	79	PACT:	61
ESTREMADU-		FLORENCIA	67	FLORIDA	264
RA HISZP:	34	Foburg	95	GALLICYA Pr.	
Etna G.	69	Fobr W.	94		34
Eufrates R.	252	Formoza W.	249	GALLINDYA	
Ewora	30	Fort R.	89	Pr.	118
Excefter	87	FRANCYA	40	Galloway W.	50
Byder R.	95	FRANCYA		Gambia R.	260
		FRANCYA		Gatron	250
		NOWA	264	Gandavum	73
		Frankier	80	Ganges R.	252
Falmuth	87	Frankfort nad		Garda J.	68
Falfter W.	93	Men:	53	Garnesey W.	45
Fanoe W.	94	Frankfort nad		Garumna R.	44
Faro W.	90	Odra	54	GASCONIA Pr.	
Relices G.	100	FRANKONIA	49		42

Ga-

REGESTR

Gates K.	37	GRENADA	Hannover	52
Gdańsk	160	Pr.	Harlem	80
Geffelen	105	Grenada	Harlem f.	81
GELDRIA	73	Grenopl	Harlingae	80
Geldria	73	GRI-ONES	Harvich	87
GENEWA	61	Grodno	Havrede-grace	
Genewa	62	GRONINGA		43
Geneveńskie f.		Groninga	Hawana	266
	63	Guda	Hebrydy W.	89
GENUA	67	Gure W.	Heiligenbeil	118
Gibraltar B.	37	Gustrad W.	Heiligeland W.	
Gilolo W.	249	Guzarat		94
Glaris	62	Gwadalquivir	Hekla G.	100
Głaskow	88	R.	Hellevoetsl.	579
Glocester	88	Gwaliana R.	Helmstad	105
Gluma R.	99	Gwardafui K.	Helsingfors	106
Głogow	182		Helsingen	94
Gniecno	132	Gwatimala	Hemispherium	
Goa	230	GWINEA		5. 6
Goldynga	235	42	Hermenstad	238
Goloway	88	GWINEA NO-	HESSEN Pr.	51
Gondar	259	WA	Heydelberga	54
Gopó f.	138	253	Hieres W.	45
s. Gotarda G.	63		Hindelopen	33
GOTLANDIA		H.	HISZPANIA	80
Pr.	104		HISZPANIA	
Gotland W.	106	Ha dersleben	NOWA	264
Gotlenburg	105	95	Hitteren W.	100
Gradus Aequa-		Haffa f.	Hogue K.	45
tora	11	Haga	HOKERLAND	
Gran	238	Halicz	Pr.	118
Gratz	54	Hamburg	HOLLANDYA	
GRECYA	241	HANNONIA	NOWA	253
		72	Hol-	

REGESTR

Holland	119	Jeniffa R.	252	KALIFORNIA	
HOLLENDRY		Jersey W.	45		264
	71	Jeruzalem	249	Kalifz	131
HOLLENDERS:		Jlantz	62	Kallundburg	94
Rzplta	75	INDYA	248	Kalmar	105
HOLSZTYN: Pr:		INDOSTAN	249	Kama R.	112
	51	Indus R.	252	Kamboia	249 251
Homel	230	INFLANIY Pr:		Kambridga	88
Honduras	267	110	Kameracen-Bistk:		
Horn K.	268	INGRIA Pr:	110		72
Horyn R.	194	Inn R.	62	Kamieniec Pod:	
HOTTENTO-		Inowrocław	138		197
TY	237	Ipswich	87	Kamieniec Lit:	
Huang R.	252	IRIANDIA	83		227
Hudson Odn. M.		Islantia W.	98	Kampen	80
	267	Ispahan	250	KAMSZATKA	
Hull	87	Iffel R.	81		249
Humañ	201	Isted	105	Kanaryjskie W.	
Humber R.	89	Iura G.	44		257
Hufum	95	Iura W.	90	KANADA	264
		Izabelin	227	Kandance W.	112
				Kantia W.	244
		J.		Kanton	251
s. Jago	266			Kantony Szway-	
Jamaika W.	265			carskie	60
JAPONIA W.			K.	--Appenzel	61
	249	Katis B.	37	--Bazylien:	60
Jaroffaw Mos:	111	KAFRERYA	257	--Berneński	60
Jaroffaw Pol:	190	Kaianeburg	106	--Friburg	61
Jassy	242	Kair	259	--Glaris	61
Jawa W.	248	Kaire R.	260	--Lucernen	61
Iber R.	35	Kaldecraon G.	31	--Soloturn	61
Iende f.	106	Kale	43	--Szafhus	60
Jeniffa	251	Kaliary	67		
				--Switz	

REGESTR

--Szwitz	61	KASTILIA NO-	Końskie	182
--Uderwald	61	WA	Konstancien: f.	67
--Ury	61	KASTYLIA	Konstantynopol	242
--Zug	61	STARA		196
--Zurig	60	KATALONIA	Kopenhagen	94
Kantuaria	88		Korck	88
Kantyn K.	260	Kazal	Kordilers G.	267
Kap Biały	260	KAZAN	Kore	249
--Czarny	260	Kazan	Korsfu W.	243
--Dobrey na-		Kazimierz	Koriente K.	268
dziei	260	KENT Pr:	Korrientes K.	260
--Du Nord	267	Kiang R.	Korfor	94
--Kin	101	Kielce	Korynt	243
--Nez	101	Kiiow	Korsyka W.	66
--Nord	101	Kimi R.	Korzec	196
--o trzech wier-		Klar W.	Kozienice	182
chach	260	Kleck	Koziorozca Tro-	
--Verd	257	Klima	pik	13
KARYNTYA		Koden	Kraie niewiado-	
Pr:	50	Koge	me	21
Karlebi	105	Koimbra	Krakow	170
Karlostad	138	Kola	Krasnoftaw	193
Karlsbam	105	Kolbuszowa	Krempak G.	239
Karlskron	105	Kolding	Kreuz K.	37
Karmarten	88	Kolombo	KROACYA	237
KARNIOLA	50	Kolonia	Krolewiec	118
Karoi B.	37	Kolofwar	KRYMSCY TA-	
Karpackie G.	177	Komariv K.	TAR:	242
Karpagof	111	Komo f.	Kryftyanpol	194
Kartagena B.	37	Kompostella	Krzemieniec	196
Kartagena	266	KONGO Pr:		
KASSEL Pr:	54	KONNACYA		
Kaspijskie M.	252	Pr:		

Kua-

REGESTR

Kuama R.	260	Legio	35	Lis R.	74
Kuba T.	265	LEINSTER Pr:		Lisbona	30
Kuneni R.	260		87	LITWA	205
Kunow	181	Lek R.	80	LIWADIA Pr:	
Kurasao W.	265	Lene R.	252		242
KurischHaff f.		Leodium Bisk.	51	Liworna	67
	119	Leodium Liege		Loanda	250
Kurisch Nering			54	LOANGO Pr.	
	119	Lemnos W.	244		257
KURLAND:	233	Lepant	242	Ioango	259
Kusko	260	Lessou W.	93	lofforden W.	
Kutno	136	Lefzno	140		100
		Leuward	79	Loire R.	44
L.		Lewerpol	88	Londondery	88
Lachowce	197	Levis W.	89	londyn	87
LAGENIA Pr:		Leyda	80	L'Orient	43
	87	Lezard W.	90	LOTARINGIA	
Lagos	30	Lida	213		42
Lagoi B.	32	Ligeris R.	44	Lubek	53
Lands-End W.		Lilla	73	Lublin	183
	90	Lima	266	Lucern	62
LANGWEDO-		LIMBURG Pr:		Lucyn	232
CYA	42		72	Ludfen	232
Langeland W.	94	Limburg	73	Luka	67
Laland W.	93	Limmerik	88	Lulea	105
LAPPONIA Pr.		Lintz	54	Lunden	105
	104	LION Pr:	42	LUXEMBURG	
Labroft f.	106	Lion	43		73
Laryffa	242	Lipary W.	66	Luxemburg	73
Larrons W.	249	Lipary	67	LUZACYA Pr:	
Latyczow	197	Lipawa	235		51
LEGIO Pr:	34	Lipna	140	Luzon W.	249
		Lipfk	54	Lwow	187
					L.

REGESTR

L.	<i>Malta W.</i> 66	<i>Men R.</i> 56
	Malstrom 100	Memel 118
	MAŁOPOLSKA	MERCI Pr. 86
<i>Eadoga f.</i> 112	169	Merida 35
<i>Łęczna</i> 184	<i>Man W.</i> 89	Meridiani Cir-
<i>Łęczycza</i> 135	Manheim 52	kuły 11
<i>Łowicz</i> 151	<i>Manilla W.</i> 249	<i>Merwa R.</i> 80
<i>Łubien</i> 130	Manilla 251	Messina 67
<i>Łuck</i> 195	Mantua 67	MEXIK 264
<i>Łukow</i> 183	<i>Maros R.</i> 239	Mexik 266
<i>Łyśa Gora</i> 181	Marfilia 44	Middelburg 79
	<i>Marken W.</i> 81	Miedniki 216
	MAROK 258	Mielnik 185
	<i>Martin K.</i> 37	Międzyrzecz 197
	<i>Maryany W.</i> 249	Milfortshaven
	s. Maryi K. 31	88
MACEDONIA	Marienhauz 232	<i>Mindanao W.</i>
242	<i>Matapan K.</i> 244	249
<i>Madagaskar W.</i>	MAZOWSZE	<i>Minbo R.</i> 31
257	Pr: 142	<i>Minorka W.</i> 37
<i>Madrit</i> 35	MECHLIN Pr:	229
<i>Madziore f.</i> 68	73	MISNIA 51
<i>Magadoxo</i> 259	Mechlin 73	<i>Missisipi R.</i> 267
<i>Magdeburg</i> 53	Medelfort 95	Mitaw 234
MAGELLAN	Medenblik 79	Mitylena 244
Pr: 265	Mediolan 65	Modena 67
<i>Magelan Ciast-</i>	Medyna 249	Mogilno 132
<i>M.</i> 267	Mekka 249	MOGOL 248
<i>Maiorka W.</i> 37	MEKLENBURG	Moguncja 52
<i>Makao</i> 251	51	Mohilow nad
<i>Malaget</i> 256	<i>Mekon R.</i> 252	Dniepr: 228
<i>Malaka</i> 251	<i>Mel'er f.</i> 106	Mokka 250
<i>Malborg</i> 158	Melinda 259	Monibaza 250
<i>Maldywy W.</i> 248		

REGESTR

MOMMONIA	Biafe albo Pro-	MOSKWA 109
Pr. 87	Pont 244	Moskwa 111
<i>Montago R.</i> 31	Czarne 244	<i>Moza R.</i> 74
<i>Mona W.</i> 93	Czerwone 261	Mozambik 259
Monarchiczny	Hellespont:	Mozyr 229
Rząd 22	Propon: 24	Mściław 228
MONFERRAT	Hiszpańskie 28	<i>Mulla W.</i> 90
65	Indyjskie 21	MULTANY
Monikendam 79	Jońskie 70	Pr: 241
MONOEMUGI	Irlandzkie 28	Multan 250
257	Kaspijskie 252	Munich 52
MONOMATA-	Liguryi 70	Munk'er 51
PA 257	Lodowate 21	MUNSTER Pr:
Mons 73	114	87
<i>Montana R.</i> 160	Manche 28	MURCIA 34
Montroe 88	Marmora 244	Murcia 35
MORAWA Pr:	Murzyńskie 21	<i>Murray B.</i> 89
52	Niemieckie 21	MURZYNY 256
<i>Moraw R.</i> 239	Połnocne 27	<i>Murzyńskie W.</i>
MOREA 242	Południowe	257
<i>Morena G.</i> 36	Spokoyne 21	Mysz 224
Morza Adryaty-	Propontis.	
ckie 28	Biafe 244	
Akwitańskie 28	Skagen 28	N.
21	Spokoyne Po-	NAMUR Pr:
Atlantyckie 21	Iudni: 21	72
27	Toskańskie 70	Namur 73
Arcypelag 28	Wfrzrodzie-	Nankin 251
244	mne 21	Nanń 43
Azof 244	Zabach 244	Nantes 43
Baltyckie 27	Zachodni O-	Narbona 43
Biafe na pół-	cean 21	NARDOVIA
noc 114	<i>Mosella R.</i> 56	117

REGISTR

Narzew R.	141	TART:	242	Ocean Pofu-	
Narwa	111	Nogat R.	157	dniowy 21	
NATANGIA		Nomendale W.		--Zachodni 21	
	248		100	--Pofnocny 21	
Nawada G.	36	Nord Kap	101	OCZAKOWSCY	
NAWARRA	34	Nord-Kin K.	101	TATAR:	242
Neapol	67	Nord Kaping	105	Oczakow	243
Negrepoint W.		Norimberga	54	Odenfee	94
	244	Noorstrand W.		Odnoga Morska	
Newcastle	87		94	--Bengalska	252
Neuport	74	NORMANDIA		--Botnii	27
NELISCHATEL		Pr:	42	--Finlandzka	27
Pr:	61	NORTLANDIA		--Kategat	103
Neufchatel	62	Pr:	104	--Kochinchin	
NIDERLAND		NORTUMBER-			252
	71	LAND Pr:	86	--Mexykań:	267
NIEMCY	47	NORWEGIA	97	--Panama	267
Niemen R.	119	Norwick	83	--Peruka	252
	125	Notec R.	127	--Siam	252
Niefter R.	125	Nowogorod		--Texel	81
Niefwiz	223	Wieliki	111	--Wadden	81
Niema R.	112	No wogorod		--Wenecka	28
Niewiadome		Nizfzy	111	Odra R.	55
Kraie	21	Nowogrodek	222	Oeland W.	106
Niger R.	266	NUBIA	257	Okka R.	112
NIGRICIA	256	Nyburg	91	Okopy S.Troycy	
Nikoping	105	Nyftad	106		199
Nil R.	260			Oleron W.	45
Nimegu	79			Oleſko	197
NIMEK Pr.	78			Olinda	266
Nitawa	234			Oliwa	215
Niſſa	238			Oliwa	164
NOGAIS		Obslo	99	Olkieniki	215
		Oby R.	252		

O.

Oly-

REGISTR

Olyka	196	PAIATINAT:		Pilica R.	133
Onega f.	112	NIZZY	50	Pillau	118
Opatow	180	Palermo	68	Piltyn	235
Opole	184	Palmas K.	260	Pinas K.	37
Oregrund	105	Palos K.	37	Pińczow	181
Orenok R.	267	Pampeluna	35	Pińsk	226
Orkady W.	89	Panama	266	Piotrkow	134
ORLEAN	Pr:	Papinogorod	111	Piotrowin	182
	42	Paradyz	130	Pirenyſkie G.	36
Ortegal K.	37	Paralellaz	12	PIKARDIA Pr:	
Orſza	225	Parma	67		42
Oſel W.	112	Parnau	111	Pitea	105
Oftenda	74	Paryż	43	Pitea R.	106
OSTERGOW		Paſſau	54	Plata R.	267
Pr.	78	Patmos W.	244	Plimuth	87
Oſtrog	196	PEDEMONT		Plongow	218
Oſtrzeſzow	135	Pr:	65	Plocko	141
Oſwiecim	177	Pegu	250	Po. Padus R.	68
Oſzmiana	213	Pekin	251	podhorce	190
Overſlakke W.		PERAQUARIA		Podkamienie	196
	81		265	POGESANIA	
OWERYSSSEL		Perekop	243	Pr-	118
Pr.	78	Permia Wieli-		Polangen	218
Owiedo	35	ka	111	PolaresCirculi	14
Owrucze	203	PERSIA	248	POLSKA	120
Oxford	88	PERU	265	Poli Bieguny	
		Peſt	238	Swiata	8
		Petersburg	110	Pofocko	220
		Peterwaradin		Pofonne	197
			238	POMERANIA	
		Peypus f.	112	Pr-	51
		Philipsland		POMEZANIA	
		W.	77	Pr:	118
				Pon-	

P.

Padus, Po. R. 68
PAIATINAT:
WYZSZY 50

REGESTR

Pondiszery 250	R.	ROSSYA 109
Poniewież 215		Rouen 43
Porto 30		Rostok 53
Porto-bello 266		Rownoodlegie 12
POR FUGAL: 29		Cyrkufy 12
Portsmouth 87		Roxent K. 31
Pozaań 127		Rupella 44
Praga 53		Ruwne 196
Profna R. 131		Ryga 110
Profzewice 173		Rypen 93 94
PROWANCIA 42		Rzeczyca 229
Pregel R. 119		Rzeczow 190
Presburg 237		Rzym 66
PRUSY KROL: 115		
PRUSY POL- SKIE 153		S.
Pruth R. 191	Saalfeld 118	
Prypec R. 225	SABAUDIA 65	
Przemec 130	Sagalja W. 249	
Przemysl 190	Saint Malo 43	
Putlen W. 81	SALE 258	
Pufawy 184	Sallant Pr. 78	
Pustulk 148	Saltzburg 50 54	
	Salisburg 88	
	Salonika 242	
	Samarkand 251	
	Sambra R. 74	
	Samborz 190	
	Samien W. 100	
	SAMLANDIA 117	
	Pr: 117	
	Samos W. 244	
	Sam-	

Q.

Quebek 266
Quiloa 259
Quito 266

REGESTR

Samson W. 93	Sewilla 35	Sokoterra 248
San R. 179	Siam 250	Soloturn 62
Sandwich 87	Siete K. 45	Sond Ciafn; M. 252
San Salvador 259 266	Sieciechow 182	Sadecz 175
Santa-Fe 266	SIEDMIO - GROD 137	Sorlings W. 89
Santylany G. 36	Sieradz 133	Soza R. 204
Saragoffa 35	SIEWIERZ 178	SPIZ 173 131
Saraio 238	Sion 62	Srzoda 129 131
Sardinia W. 66	Sio 244	Staniławow 191
Saw R. 239	Skalholt 99	Stantz 62
Sawerna R. 89	Skalais R. 74	STANY SKON- FEDER: 75
SAXONIA 49	Ski W. 89	Staweren 79
WYZSZA 49	SKLAWONIA 117 237	Siewen Klint K. 96
SAXONIA NIZ- SZA 49	SkładanyRząd 22	Steyen 87
Schagen K. 96	SLASK Pr. 52	Stowanger 99
Schannon R. 89	Sleswik 9 94	Strasburg 53
Schouetoi K. 253	Sluis 80	Strasburg. Bro- dnica 157
Schwen W. 77	Slye R. 95	Staszow 182
Schwitz 62	Sławatycze 227	Strigonium 238
Seeby 95	Sfonim 223	Styr R. 195
Segedyn 238	SLOWACY 237	STYRIA Pr: 50
SEMIGALL: 234	Sluck 223	SUDAWIA Pr: 118
Senegal R. 260	Spuz R. 195	Sud- Beveland W. 77
Senjar 259	Smirna 249	Suleiow 134
Sędomirz 179	Smoleńsko 111	Sumatra W. 248
Sequana R. 44	Soderham 105	Sund Ciafn. M. 95
SERWIA 237	Sofala 259	Su-
Serubal B. 32	Sokal 194	
Sewenny G. 44	Sokol 221	
Sewenwolden Pr. 78		

R E G E S T R

Surat	250	<i>Szyrmonikog W.</i>	<i>Tholen W.</i>	77
Surinam	267		Tibiscus	238
Surrey W.	100		Tobolskoy	113
Susdal	111			251
SUSSEX Pr.	86	T.	Tombut	258
<i>Sycylia W.</i>	66		Tornea	105 106
<i>Sylt W.</i>	94	Taflet	Toruń	155
SYRIA	248	<i>Tagus R.</i>	TOSKANIA	66
SWEONIA Pr:	104	<i>Taillat K.</i>	<i>Trafalgar K.</i>	37
		<i>Tamisa R.</i>	TRANSYLWA-	
SYBERIA	113	Tarent	NIA	237
Szadek	133	Tartakow	TRALOS-MON-	
Szafhus	62	TARTARIA	TES	30
<i>Szager Rack M.</i>	101	mała	Trankiebar	250
		--Wielka	TRANSISALA-	
Szambery	67	--Moskiewska	NIA Pr.	78
SZAMPANIA	42		Trente Pr.	78
Szczecin	53	--Chińska	Trewir	52
<i>Szelling W.</i>	81	--Dzika	Triest	53
Szerokość mie-		<i>Tarry Gory</i>	Tripoli	258
fca	15 16	Tawastus	Troki	213
Szeſter	88	Tay R.	<i>Tromſo W.</i>	100
Szkfow	225	Telſzew	Tropici	12
SZKOCIA	83	Temefwar	Trzemefzno	132
<i>Szokland W.</i>	81	Tereſpol	<i>Tugurskie J.</i>	63
Szterling	88	TERRA FIRMA	Tulon	44
Szokolm	104		Tuloſa	43
Sztum	159	<i>TerSzelling W.</i>	Tundefen	95
SZWABIA	49	Tess	Tunis	258
SZWAYCARY		TESSALIA	TURCYA EU-	
		<i>Texel W.</i>	ROPEYSKA	240
SZWECIA	101	<i>Texel Odn. M.</i>		

--AZI-

R E G E S T R

--AZIATYCKA	Waletta	67	WESTSEX Pr:	
	248	WALEZIA	61	86
Turin	67	WALLIA Pr:		<i>Weter J.</i> 106
TURINGIA	51		86	Wexfort 88
Twier	111	WALTElina		<i>Wezuwiusz G.</i>
<i>Tygris R.</i>	252		61	69
Tykocin	186	Waradin Wiel-		Wiburg 93 94
TYROL Pr:	50	ki	238	111
		Waranger	99	Widen 52
		WARDHUS Pr:		<i>Wieland W.</i> 81
			98	Wieliczka 174
		Wardhus	99	<i>Wielki S. Ber-</i>
Uhma	105 106	WARMIA	165	nard. G. 63
Ulaborg	105	Warszawa	142	WIELKOPOL-
Ulma	54	<i>Warta R.</i>	125	SKA 126
ULTER Pr:	87	Waterford	88	Wieluń 134
ULTONIA Pr:		s. Wawrzyńca		<i>Wieprz R.</i> 182
	87	R.	267	<i>Wiering W.</i> 81
Upfal	105	<i>Waygatz Ciaf.</i>		<i>Wight W.</i> 89
<i>Urbion G.</i>	36	M.	114	<i>Wigos B.</i> 37
<i>Urk W.</i>	81	Waza	106	<i>Wilja R.</i> 209
UTRECHT Pr.		Wecht R.	81	Wilkomierz 213
	78	WĘGRY	236	Wilno 211
Utrecht	79	Wenecja	67	s. Wincentego
		<i>Wener J.</i>	106	K. 31
		WENLO Pr:	78	Winnica 200
		<i>Weser R.</i>	55	WIRGINIA 264
<i>Wabal R.</i>	80	WESTERGOW		WIRTEMBERG
<i>Walcheren W.</i>		Pr.	78	50
		<i>Wesberny W.</i>	89	Wirtzburg 50 54
WALENCIA	77	Westerwick	105	Wisby 105
Pr:	34	WESTFALIA		<i>Wifla R.</i> 124
Walencia	35	Pr:	50	Wismar 53

X

Wifl

REGESTR

<i>Wist W.</i> 89	--Nowogrodzkie	Wrocławek 137
Witepsk 224	221	Wschowa 130
<i>Wieland W.</i> 81	--Płockie 141	<i>Wszrodoziemne</i>
WŁOCHY 64	--Podlaskie 184	M. 38
Włodzimierz 196	--Podolskie 197	Wygry 215
Wniebowzięcia	--Pofockie 220	Wysokie Li: 227
L'Assumpt: 266	--Pomorskie 160	WYSPA FRAN-
Woiewodztwa	--Poznańskie 127	CYI Pr: 42
Beżskie 193	--Rawkie 149	
--Bracławskie 200	--Ruskie 187	
--Brzeskie Ku-	--Sędmińskie	
jaw: 136	--Sieradzkie 133	
--Brzeskie Li-	--Smoleńskie 219	
tew: 225	--Trockie 215	
--Chełmińskie 154	--Wileńskie 209	
--Infantzkie 230	--Witepskie 224	
--Inowrocław-	--Wołyńskie 195	
skie 138	Wolborz 134	
--Kaliskie 131	Wolfartsdyd	
--Kiiowskie 201	W. 77	
--Krakowskie 170	<i>Wolga R.</i> 112	
--Lubelskie 182	Wollenhof 78	
--Łęczyckie 135	Wofczyn 227	
--Malborskie 157	Wofodimir 111	
--Mazowieckie 142	Wofogda 111	
--Mińskie 229	WOŁOSZCZY-	
--Mściławskie 228	ZNA 241	
	Wofyń Pr: 195	
	Wąchocko 181	
	Wągrowieć 132	
	Woorń W. 81	
	Wrocław 54	

V.

Vadden Odn:	
M. 81	
<i>Vauge Vogelsberg</i>	
G. 56	
Veer-Port 79	
Vera-Cruz 266	
Vogelsberg G.56	

X.

Xiężyca Gory	
260	

Y.

Yarmuth 87	
Yeddo 255	
<i>Yla W.</i> 90	
York 88	
Ys. K. 253	
<i>Ysted</i>	

REGESTR

<i>Ysted</i> 105	Zelburg 235	--Wieluńska 134
<i>Yffel R.</i> 81	Ziemie: Biel-	--Wizka 146
<i>Yffelmande W.</i>	ika 185	--Wyszogrodzka 146
81	--Chełmska 192	--Zakroczymska 146
<i>Ywika W.</i> 37	--Ciechanowska 146	--Zawkrzyńska 141
	--Czerska 145	Ziemia Nowa 265
	--Dobrzyńska 140	Terre Neu-
	--Drohicza 185	ve W. 265
	--Gożyńska 150	Ziemia Ognia 265
	--Halicka 191	W. 265
	--Liwska 188	Zierikzee 79
	--Lwowska 146	ZMUDZ 215
	--Łomżyńska 183	Zofi 242
	--Michałowska 154	Zony 18
	--Mielnicka 185	Zug 62
	--Nurska 147	<i>Zuiderzec f.</i> 81
	--Przemyska 188	Zurich 62
	--Rawka 150	ZUTPEN Pr: 78
	--Rożańska 147	Zutphen 80
	--Sanocka 188	Zwaniec 199
	--Sochaczewska 150	Zwol 80
	--Warszawska 145	Zytomierz 201

KONIEC REGESTRU

STANISLAUS AUGUSTUS

DEI GRATIA REX POLONIÆ, MAGNUS Dux
Lithvaniæ, Ruffiæ, Pruffiæ, Mafoviæ,
Samogitiæ, Kijoviæ, Vofhyniæ, Podoliz,
Podlachiz, Livoniæ, Smolenciz, Se-
veriz, Czerniechoviazq;

*S*ignificamus præsentibus Literis Noſtris quo-
rum intereſt Univerſis & Singulis. Cum No-
bilis Michael Groell *Aulæ Noſtræ Regiæ Com-
miſſarius & Bibliopola*, Libros ſub Titulis. Pri-
mo: Dzieie Rzeplitey Rzymſkiey od założenia
Rzymu aż do Ceſarzow krotko porządkiem lat o-
piſane z Francuſkiego ięzykà na Polſki przelo-
żone przez X. Jana Albertrandego Soc: Jeſu
Theologa II. 8vo: Secundo: Krotkie zebranie
Historyi uniwerſalneſy z Francuſkiego P. la Cro-
za na Polſki ięzyk przelożone po Polſku y po
Francuſku. 8vo: Tertio: Atlas Dziecinny, czyli
nowy ſpoſob, krotki, łatwy y do nauczenia
Dzieci Geografii naydoſwiadczęſzy wraz z
przyłączoneſy XXIV. Mapkami &c: z Francu-
ſkiego przez X. Dom: Szybińſkiego Schol: Piar:
8vo Quarto: Historya Bogow baieczna przez
Alfabet zebrana czyli Dykeyonarzyk Mytologi-
czny &c: przelożony z Francuſkiego napiſanego
od

od P. Chombré na Oyczyſty ięzyk prze G. Szy-
bińſkiego 8vo: Quinto & Sexto: etrennes migno-
nes curieufes & utiles & les mêmes en Allemand
ſous le Titre: Königl. Poln. und Großherzogl.
Litth Staats; Calender: *Typis imprimi in ani-
mum induxerit, Nobisq; ſubmiſſè ſupplicaverit,*
*ut evitando damna, quibus eum tam ex-
terni, quam Indigenæ Typographi & Bibliopolæ
afficere poſſent, reimpreſſionem præmiſſorum libro-
rum tam in natura, quàm etiam aliam in lin-
guam translatorum, necnon illationem alibi im-
preſſorum ad certum temporis ſpatium inhi-
berere dignaremur. Nos præfatæ ſupplicationi uti juſtè
annuentes, omnibus & ſingulis in Regno & Do-
miniis Noſtris exiſtentibus Typographis & Bibli-
polis interdiciamus, ſerioque inhi-
bere, ne libros
ſupra de Titulis expreſſos, abſque ſpeciali conſenſu
prædicti Nobilis Michaelis Groell, quocun-
que idiomate imprimere vel reimprimere, necnon com-
pendia inde conſci curare, aut alibi impreſſos huc
in Regnum, Dominiæque Noſtræ inferre intra ſpa-
tium Viginti Annorum audeant ſub pœna mille auro-
reorum Hungaricalium, cujus mediætas ſummæ
editori, altera vero pars Fiſco Noſtro Regio, re-
impreſſos verò ejuſmodi Libros in quacunque, in
vel extra Regnum Typographia conſiſcationi irre-
vocabili omnium exemplarium, ſi talia in Regno
Dominiisq; noſtris inveniantur, ſubefſe declara-
mus. In quorum fidem præſentes manu Noſtra
ſub-*

*subscriptas Sigillo Regni communiri iussimus. Datam
Varaviae Die XXIV. Mensis Novembris Anno
Domini MDCCLXVIII. Regni vero Nostri V.
Anno.*

STANISLAUS AUGUSTUS REX (L.S.) *Privilegium inhibitorium
ne Typographi audeant Libros superius
expressos reimprimere, vel
reimpressos imprimere
Nobili Michaeli Groell
ad Annos viginti Datum.*

*Antonius Sikorski S. R. M. & Sigilli
Majoris Regni Secretarius mp.*

libellum repudiij —
licet dare mulieri transgressa
voluntatem seu juramentum fidei.

XVIII, 228

